

Razvoj udomiteljstva u procesu deinstitucionalizacije i transformacije ustanova socijalne skrbi - primjer Centra za pružanje usluga u zajednici Izvor Selce

Belavić, Monika

Master's thesis / Diplomski rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Education and Rehabilitation Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:158:653270>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-10**

Repository / Repozitorij:

[Faculty of Education and Rehabilitation Sciences - Digital Repository](#)

Sveučilište u Zagrebu
Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet

Diplomski rad

**Razvoj udomiteljstva u procesu deinstitutionalizacije i
transformacije ustanova socijalne skrbi – primjer Centra za
pružanje usluga u zajednici Izvor Selce**

Monika Belavić

Zagreb, rujan 2023.

Sveučilište u Zagrebu
Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet

Diplomski rad

**Razvoj udomiteljstva u procesu deinstitutionalizacije i
transformacije ustanova socijalne skrbi – primjer Centra za
pružanje usluga u zajednici Izvor Selce**

Monika Belavić

prof. dr. sc. Ivana Borić

Andrea Ćosić, mag. paed. soc.

Zagreb, rujan 2023.

Izjava o autorstvu rada

Potvrđujem da sam osobno napisala rad *Razvoj udomiteljstva u procesu deinstitutionalizacije i transformacije ustanova socijalne skrbi – primjer Centra za pružanje usluga u zajednici Izvor Selce* i da sam njegova autorica.

Svi dijelovi rada, nalazi ili ideje koje su u radu citirane ili se temelje na drugim izvorima jasno su označeni kao takvi te su adekvatno navedeni u popisu literature.

Ime i prezime: Monika Belavić

Mjesto i datum: Zagreb, rujan 2023.

Razvoj udomiteljstva u procesu deinstitutionalizacije i transformacije ustanova socijalne skrbi – primjer Centra za pružanje usluga u zajednici Izvor Selce

Studentica: Monika Belavić

Mentorica: prof. dr. sc. Ivana Borić

Komentorica: Andrea Ćosić, mag. paed. soc.

Program / modul: Socijalna pedagogija / Djeca i mladi

Sažetak:

Proces deinstitutionalizacije u Republici Hrvatskoj započinje kasnih devedesetih godina prošlog stoljeća te je istaknut kao prioritet u svim strateškim dokumentima, a podijeljen u tri paralelna procesa: proces deinstitutionalizacije, transformacije te prevencije institucionalizacije i razvoja izvaninstitucionalnih usluga u zajednici. Manjkavosti institucionalnog smještaja kao i dobrobiti izvaninstitucionalnih usluga, a osobito udomiteljstva, prepoznao je Centar za pružanje usluga u zajednici Izvor Selce (CPUZ Izvor Selce) koji je 2011. godine krenuo u proces deinstitutionalizacije te 2015. godine postao prva samostalno transformirana ustanova za djecu i mlađe punoljetne osobe bez odgovarajuće roditeljske skrbi na razini Republike Hrvatske. Prvi dio ovoga rada opisuje razvoj skrbi o djeci kroz povijest te razloge izdvajanja djece iz obitelji. Opisuju se karakteristike, nedostaci i posljedice institucionalnog smještaja za dijete, nakon čega se pojašnjava proces deinstitutionalizacije i transformacije ustanova socijalne skrbi. Izvaninstitucionalni smještaj, s fokusom na udomiteljstvo, opisuje se i zagovara kao adekvatniji oblik skrbi za djecu, uz što je prikazana važnost podrške pružanju ove usluge. CPUZ Izvor Selce je prikazan kao model dobre prakse u načinu preobrazbe ustanove te razvoja oblika podrške udomiteljima. Drugi dio rada daje prikaz kvalitativnog istraživanja čiji je cilj bio istražiti razvoj oblika podrške udomiteljima u procesu deinstitutionalizacije i transformacije Centra Izvor Selce iz perspektive stručnjaka i udomitelja. Podaci su prikupljeni metodom fokus grupe, čiji su sudionici bili stručnjaci zaposleni u CPUZ-u Izvor Selce koji rade na poslovima udomiteljstva te metodom upitnika s otvorenim pitanjima na uzorku udomitelja s područja Primorsko-goranske županije. Rezultati obrađeni tematskom analizom daju uvid u iskustvo stručnjaka s provedbom procesa deinstitutionalizacije s naglaskom na razvoj usluge podrške udomiteljstvu. Identificirane su različite prednosti udomiteljstva djece, naspram institucionalnog smještaja iz perspektive stručnjaka i udomitelja, uz što je utvrđeno kako sudionici prepoznaju brojne mogućnosti unapređenja daljnjeg razvoja udomiteljstva na području RH.

Ključne riječi: djeca bez odgovarajuće roditeljske skrbi, deinstitutionalizacija, podrška udomiteljima, Centar za pružanje usluga u zajednici Izvor Selce, kvalitativno istraživanje

Development of foster care in the process of deinstitutionalization and transformation of social welfare institutions – example of the Center for providing services in the community

Izvor Selce

Summary:

The deinstitutionalization process in the Republic of Croatia began in the late 1990s and has been highlighted as a priority in all strategic documents, divided into three parallel processes: the deinstitutionalization process, transformation, and prevention of institutionalization, and the development of community-based non-institutional services. The shortcomings of institutional care, as well as the benefits of non-institutional services, particularly foster care, were recognized by the Center for providing services in the community Izvor Selce (CPSC Izvor Selce), which embarked on the deinstitutionalization process in 2011. In 2015, it became the first independently transformed institution for children and young adults without appropriate parental care in the Republic of Croatia. The first part of this paper describes the historical development of child care and the reasons for removing children from families. It outlines the characteristics, deficiencies, and consequences of institutional care for children, followed by an explanation of the deinstitutionalization and transformation process of social welfare institutions. Non-institutional care, with emphasis on the foster care, is described and advocated as a more suitable form of care for children, highlighting the importance of supporting this service. CPSC Izvor Selce is presented as a model of good practice in the transformation of the institution and the development of different types of support for foster families. The second part of the paper presents a qualitative research study aimed at exploring the development of support services for foster families in the deinstitutionalization and transformation process of the CPSC Izvor Selce from the experts and foster parents perspective. Data was collected through focus groups with professionals at the CPSC Izvor Selce working in foster care and questionnaires with open-ended questions given to foster parents in the Primorje-Gorski Kotar County. The results, analyzed using thematic analysis, provide insights into the professionals experiences in implementing the deinstitutionalization process with a focus on the development of foster care support services. Various advantages of foster care for children compared to institutional care from the perspective of experts and foster parents were identified, along with suggestions for further improvement and development of foster care in the Republic of Croatia.

Keywords: children without appropriate parental care, deinstitutionalization, foster parents support, Center for providing services in the community Izvor Selce, qualitative research

Sadržaj

1. UVOD	1
2. RAZVOJ SKRBI O DJECI KROZ POVIJEST	3
3. RAZLOZI IZDVAJANJA DJECE IZ OBITELJI	7
4. INSTITUCIONALNI SMJEŠTAJ	9
4.1. Nedostaci i kritike institucionalnom smještaju za djecu	12
5. PROCES DEINSTITUCIONALIZACIJE I TRANSFORMACIJE USTANOVA SOCIJALNE SKRBI ZA DJECU	17
5.1. Proces deinstitutionalizacije i transformacije u Hrvatskoj	20
6. IZVANINSTITUCIONALNI OBLICI SMJEŠTAJA	29
6.1. Udomiteljstvo	30
6.1.1. Pomoć i podrška udomiteljstvu	37
7. CENTAR ZA PRUŽANJE USLUGA U ZAJEDNICI IZVOR SELCE	42
8. METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA	45
8.1. Cilj i istraživačka pitanja	45
8.2. Metoda i način provedbe istraživanja	45
8.3. Sudionici	46
8.4. Metoda obrade podataka	46
9. REZULTATI I RASPRAVA	47
9.1. Stručnjaci zaposleni u CPUZ-u Izvor Selce	47
9.1.1. Doživljaj procesa deinstitutionalizacije i transformacije ustanove	47
9.1.2. Načela rada s udomiteljima	56
9.1.3. Prednosti udomiteljstva za djecu	58
9.1.4. Mogućnosti unapređenja udomiteljstva na području Republike Hrvatske	61
9.2. Udomitelji	69
9.2.1. Iskustvo udomljavanja	69
10. ZAKLJUČAK	75
10.1. Ograničenja istraživanja	81
11. LITERATURA	83

1. UVOD

U suvremenom društvu, pitanje odgovarajuće roditeljske skrbi i pružanja sigurnog okruženja za odrastanje djece iznimno je važno i osjetljivo. Djeca su temelj budućnosti društva te je njihovo zdravo i sretno odrastanje ključno za izgradnju stabilnog i prosperitetnog društva.

Obiteljsko okruženje je jedino prirodno i prikladno okruženje za zdrav rast i razvoj djeteta. Obitelj djetetu pruža fizičku i emocionalnu sigurnost, podršku i ljubav, omogućava razvoj jezičnih vještina, usvajanje navika, vrijednosti i odgovornosti, učenje i razvoj socijalnih vještina te ima važnu ulogu u formiranju njegovog identiteta. Unatoč navedenim i brojnim drugim prednostima, nažalost postoje i situacije u kojima je odrastanje djeteta u biološkoj obitelji zbog određenih okolnosti (čimbenika rizika) ugrožavajuće ili nije moguće. Na te situacije učestalo se odgovara(lo) smještanjem djeteta u instituciju, čime se u prvom redu izravno krši pravo djeteta na život u obitelji, a potom potencijalno i mnoga druga prava obećana Konvencijom o pravima djeteta (1989) te se u pitanje dovodi poštivanje najboljeg interesa djeteta. Zbog brojnih utvrđenih nedostataka institucija te kratkoročnih i dugoročnih negativnih posljedica za dijete, smještanje djeteta u takav oblik skrbi je praksa na čijem se umanjenju u Republici Hrvatskoj radi zadnjih dvadesetak godina.

Proces deinstitutionalizacije, usmjeren na smanjenje broja djece u institucijama putem transformacije tih institucija u centre za pružanje usluga u zajednici razvojem izvaninstitucionalnih usluga i preveniranjem izdvajanja djece iz obitelji, postao je globalni cilj kako bi se osiguralo da svako dijete raste uz ljubav i podršku obitelji. Ukupno gledajući, procesi deinstitutionalizacije i transformacije ustanova socijalne skrbi temelje se na promicanju ljudskih prava, najboljeg interesa djeteta, individualne (psihološke) dobrobiti i društvene inkluzije, pružanjem dokazano učinkovitijih te ekonomski isplativijih i održivijih usluga.

Kao najznačajniji aspekt uspješnog provođenja ovih procesa, prepoznato je pružanje usluge udomiteljstva. Udomitelji djeci pružaju ljubav, brigu i podršku unutar obiteljskog okruženja, čime se stvaraju povoljni uvjeti za, prethodno narušen, emocionalni i psihosocijalni razvoj. Udomitelji stoga igraju presudnu ulogu u oblikovanju budućnosti ove djece, pružajući im stabilnost i osjećaj pripadnosti. Iznimno važan i sastavni dio udomiteljstva koji se ne smije previdjeti jest pružanje podrške udomiteljima. Udomitelji se često suočavaju s jedinstvenim izazovima i zahtjevima koji proizlaze iz brige o djeci s različitim potrebama. Stoga je udomiteljima nužno osigurati sve potrebne resurse kako bi bili u mogućnosti djeci pružiti

najbolju moguću skrb. Uz pravilnu podršku, udomitelji postaju ključni čimbenik u stvaranju sigurnog i poticajnog okruženja za djecu bez odgovarajuće roditeljske skrbi, koja predstavljaju ranjivu skupinu suočenu s izazovima ne samo fizičke brige, već i emocionalnog i psihološkog razvoja.

Dakle, u uspješnom sustavu brige o djeci uz udomitelje ulogu igraju država, vladine organizacije i organizacije civilnog sektora, sudovi, biološke obitelji, centri za pružanje usluga u zajednici, podružnice Hrvatskog zavoda za socijalni rad¹ te opća javnost, odnosno cijelo društvo.

Motivacija za pisanje ovog rada nastala je prilikom provođenja studentske prakse u Centru za pružanje usluga u zajednici Izvor Selce², koji je prije više godina prepoznao potrebu za poboljšanjem skrbi o djeci i ostvario izuzetan uspjeh u postizanju istog. Upoznavanje principa i načina rada stručnjaka zaposlenih u Centru Izvor, koji se iznimno razlikuju od mog dotadašnjeg iskustva stečenog na studiju i u kontaktu s drugim institucijama, vidljivost njihove misije i vizije na svakom koraku te predivan odnos prema djeci, njihovim roditeljima i drugim stručnjacima, ali i uočena povratna informacija djece i skrbnika prema stručnjacima, ostavljaju neupitan i neosporiv dojam dobro (od)rađenog posla. Navedeno se odnosi na sve usluge koje Centar Izvor pruža, a poticaj za istraživanjem upravo usluge udomiteljstva je proizašao iz činjenice kako je to bio moj prvi doticaj s ovom uslugom, što je zahvaljujući načinu na koji ju stručnjaci pružaju, upoznavanjem udomitelja i udomljene djece te uviđanjem njihovog zadovoljstva i topline svih uključenih strana, bilo i više nego dovoljno da nastane ovaj rad.

¹ U vrijeme pisanja ovoga rada, Centar za socijalnu skrb mijenja naziv u Hrvatski zavod za socijalni rad. S obzirom na to da ranije doneseni dokumenti, zakoni i objavljeni radovi u svome izvornom obliku koriste termin „Centar za socijalnu skrb“ (ili „CZSS“), isti će kao takav biti korišten u tekstu, uz što će se na drugim mjestima koristiti termin „Hrvatski zavod za socijalni rad“ (ili „HZSR“) te ih stoga treba tretirati kao istoiznačnice.

² U daljnjem tekstu: CPUZ Izvor Selce, Centar Izvor (Selce).

2. RAZVOJ SKRBI O DJECI KROZ POVIJEST

Skrb o djeci predstavlja široko zasnovani koncept koji obuhvaća javna davanja, individualne i kolektivne usluge u cilju zadovoljenja potreba djece, ali i njihovih roditelja (Puljiz, Bežovan, Šućur i Zrinščak, 2005). Također, skrb za djecu možemo definirati i kao dio društvenih usluga i ideologije programa socijalne dobrobiti koji su usmjereni na zaštitu, skrb i zdrav razvoj djece (Barker, 1991). Ovako definirana, skrb za djecu je smještena u javnu domenu, što bi značilo da je od interesa društvu i državi, financirana iz javnih izvora, te podrazumijeva oblik usluge ili intervencije koji je usmjeren na dijete i na njegovu dobrobit (Branica, 2006).

Dobrobit djeteta mora biti temeljna briga roditelja ili zakonskih skrbnika. Upravo oni snose najveću odgovornost za osiguranje životnih uvjeta koji su prijeko potrebni za njegov odgoj i razvoj (Konvencija o pravima djeteta, 1989). Također, među stručnjacima i u široj javnosti prevladava mišljenje kako je za dijete najbolje da živi i odrasta u svojoj obitelji (Branica, 2006).

Pogled na dijete, filozofije vezane za njegov odgoj i obrazovanje, odnosno cjelokupnu skrb, kao i udio djelovanja države te prava roditelja, mijenjali su se tijekom povijesti. Tako van Krieken (1986) razvoj skrbi za djecu smatra složenim i dugotrajnim procesom, povezanim s političko-ideološkim i ekonomskim dimenzijama u kojima država ne igra jedinu, a ponekad niti glavnu ulogu.

U doba antičke Grčke i Rima, briga za dijete je bila važna zadaća roditelja, koji su za svoje dijete trebali investirati vrijeme, energiju i resurse. Točnije, briga o obitelji je bila u rukama oca, koji je imao obvezu uzdržavati svoju mušku djecu i barem prvorođenu kćer do odrasle dobi, ali i pravo kažnjavati ih, prodavati ih u robove te čak i ubijati. Prije izvršavanja svojih prava, otac se morao konzultirati s majkom, čija je uloga bila usmjerena na popravljivanje stanja koja su proizlazila iz očeve grubosti. Pojavom kršćanstva dolazi do promjene vrijednosti u Rimskom carstvu te u 4. stoljeću očevi gube navedena prava, dolazi do naglašavanja emotivne veze između djeteta i njegovih roditelja te se djeca promatraju kao nježna, vesela, zaigrana, odana i društvena, neposlušna, ali i nevina (Branica, 2016).

U srednjem vijeku, tijekom 12. i 13. stoljeća, prevladavalo je mišljenje kako najveći utjecaj na nečiji život ima upravo okolina u kojoj je rođen, radi čega odgoj djeteta ne treba biti u skladu s njegovim individualnim obilježjima, nego u skladu s njegovom klasnom pripadnošću i spolom. Nešto kasnije dolazi do promjena u shvaćanju skrbi o djetetu te se dijete promatra kao „modelirajuća masa“ koju je moguće oblikovati i usmjeravati (Branica, 2016). Najvažniju

ulogu u „modeliranju“ je imalo obrazovanje te se djetinjstvo počinje smatrati razdobljem u kojemu je osoba najotvorenija za učenje (Heywood, 2007).

U 17. stoljeću, za vrijeme prosvjetiteljstva, počinju se isticati vrijednosti dostojanstva i poštovanja čovjeka te dolazi do promjene u odnosu roditelja prema djeci, koji od strogog postaje blaži, ljubazniji i suosjećajniji, a za što je zaslužan rad prethodnika bihevioralnog pravca, Johna Locke (Heywood, 2007). U ovom razdoblju se naglašavala važnost i moć odgoja i obrazovanja pa tako John Locke razvija teoriju po kojoj je dijete „prazna ploča“, a za njegovo oblikovanje je važno iskustvo, radi čega su roditelji ti koji oblikuju, odnosno odgajaju dijete kako žele (Berk, 2008). Njegova uvjerenja su doprinijela promicanju pozitivnog odnosa prema djeci, ali istovremeno i podržavanju njihovog pasivnog položaja u procesu odgoja i odrastanja. Kakogod, ova razmišljanja donose promjene koje se razvijaju tijekom 18. stoljeća i doprinose razvoju shvaćanja djeteta kao aktivnog sudionika vlastitog razvoja. Roditelji su nastojali držati djecu izvan radnih mjesta i produžiti njihovo školovanje, čime se polagano produžavalo razdoblje djetinjstva. Uz to, djeca se više nisu doživljavala kao vlasništvo svojih roditelja. Ovo je otvorilo put ka razvoju zakona, kao i organizacija te profesionalnih oblika skrbi za djecu, za čiju su organizaciju u ovome periodu zadužene država i humanitarne organizacije (Branica, 2016).

Krajem 19. i početkom 20. stoljeća razvija se moderno poimanje djetinjstva, koje karakterizira stav da su djeca individue koje se razvijaju s moralnim, osobnim i socijalnim predispozicijama koje je potrebno razvijati i oblikovati u svrhu pripreme za odraslu dob te orijentacija na budućnost (Wyness, 2006). Dekker (2000) navodi kako razdoblje orijentiranosti na dijete započinje krajem 19. stoljeća i to donošenjem zakonskih određenja kojima se štite prava djece te razvojem „znanosti o djeci“. U skladu s time, isti autor razdoblju 20. stoljeća dodjeljuje naziv razdoblja „orijentiranosti na dijete“. U tom stoljeću djeca dobivaju niz specifičnih prava o kojima govori nekoliko međunarodnih dokumenata - Ženevska deklaracija o pravima djeteta iz 1924. godine, Deklaracija o pravima djeteta iz 1959. godine, Opća deklaracija o pravima čovjeka iz 1948. godine, Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima iz 1966. godine, Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima iz 1966. godine te najvažniji dokument - Konvencija o pravima djeteta iz 1989. godine.

U kontekstu Hrvatske, početak 20. stoljeća je razdoblje u kojemu se počinju promišljati, ostvarivati i razvijati neke od intervencija u području skrbi za djecu. Razdoblje od 1900. do 1940. godine su obilježila politička previranja, rascjepkanost teritorija, zakonska heterogenost, nepovoljna gospodarska situacija, 1. svjetski rat, velika suša i glad. Uz državu, u organizaciji i

financiranju pomoći, ulogu su imale i privatne osobe te organizacije, a intervencije su temeljene na uzajamnoj pomoći, filantropiji i dobročinstvu. Kakogod, kao ni isključivo državne, te intervencije nisu bile niti čvrste niti dobro organizirane. Skrb za djecu se u navedenim godinama većinski odnosila na zaštitu djece u uvjetima siromaštva, napuštenosti, zanemarivanja i kršenja zakona. Stoga se kao rješenje predlaže osnivanje različitih ustanova za djecu (koje su uz svoju „tradicionalnu“ ulogu pružanja smještaja imale i ulogu upućivanja djece u udomiteljske obitelji), ali i provođenje preventivnih intervencija kojima bi se pomagalo siromašnim obiteljima i zaposlenim majkama. Ovakve intervencije su se provodile u svrhu zadržavanja djeteta u obiteljskom okruženju, a obuhvaćale su „koljevke“ – ustanove za brigu o djeci za vrijeme radnog vremena roditelja te „zvanično tutorstvo“ – mehanizme nadzora roditelja, odnosno samohranih majki, u vršenju njihovih roditeljskih dužnosti (Branica, 2006).

Prvi zakon kojim je reguliran smještaj djece izvan obitelji donesen je 1918. godine pod nazivom Zakon o dječjim domovima. Ovaj zakon propisuje da u Hrvatskoj i Slavoniji skrb za ostavljenu djecu mlađu od 15 godina preuzima država, zatim definira način skrbi za ostavljenu djecu, određuje osnivanje dječjih domova u Zagrebu i Osijeku te navodi kako su dječji domovi imali samo funkciju privremenog smještaja za zdravu djecu (kojoj se trebao osigurati smještaj u obiteljima) i trajnog smještaja za bolesnu djecu. Osim ovog zakona, o zaštiti djece je govorio i statut Središnjeg zemaljskog odbora za zaštitu porodica mobilizovanih i u ratu poginulih vojnika iz 1917. godine, koji je predviđao osnivanje županijskih, gradskih i općinskih odbora za skrb o ratnoj siročadi, financiranih od dobrovoljnih priloga građana. Također, 1919. godine osnovan je poseban Odjel za zaštitu djece i mladeži, čija je zadaća bila osigurati jaču državnu intervenciju u području skrbi za djecu (Branica, 2006).

Prvi dječji dom („nahodište“) u Hrvatskoj osnovan je 1432. godine u Dubrovačkoj Republici te je predviđao smještaj nezakonite, a kasnije i siromašne djece. Kao takav, bio je u skladu sa svjetskim trendovima tog vremena, ali je i predstavljao iznimku u odnosu na ostatak Hrvatske. Do početka državne sustavne skrbi za djecu prošlo je nekoliko stoljeća, a do tada se institucionalna skrb za djecu odvijala u domeni privatne, uzajamne pomoći organizacija civilnog društva i Katoličke crkve (Branica, 2006). Ista autorica nadalje navodi kako su se sredstva za organiziranje i djelovanje prvih dječjih domova osiguravala iz zaklada te za to navodi primjer tri dječja doma u kontinentalnom dijelu Hrvatske, od kojih je prvi osnovan u Požegi 1835. godine, drugi u Osijeku 1870. godine i treći u Zagrebu 1888. godine. U obalnom dijelu Hrvatske, uz dubrovački dječji dom, postojao je i dom u Kaštel Lukšiću (1931.), uz što su se razvila i dječja oporavilišta u Selcu i na Lokrumu.

Osim zaklada, u području socijalne zaštite su djelovale i organizacije civilnog društva pa je tako u Zagrebu 1915. godine „Udruga učiteljica - sekcija za našu djecu“ držala „sklonište“ za djecu, a „Liga za zaštitu djece“ imala je svoj dječji dom od 1917. do 1929. godine. Također, udruga „Naša djeca“ je u svom dječjem domu 1936. godine otvorila Gradsko dječje sabiralište za žensku djecu. Nadalje, za siromašnu djecu ili djecu bez adekvatne roditeljske skrbi, skrbila je u okviru svojih samostana i redova Katolička crkva, uz što su, prije nego što je 1918. godine država preuzela domove, u navedenim najstarijim domovima djelovale časne sestre (Branica, 2006).

Majdak (2005) navodi kako je za vrijeme i nakon 2. svjetskog rata skrb za djecu i mlade na području Hrvatske bila usmjerena na pomoć djeci bez roditelja, pomoć u zdravstvenoj zaštiti djece i mladih te na pomoć siromašnima, iz kojeg se razloga otvara veći broj ustanova za djecu i mlade u raznim dijelovima države. Tako udruženje sudionika NOB-e osniva „dječje sobice“ za djecu i mlade koja „većinu vremena provode na ulici“. Prva takva ustanova je otvorena u Zagrebu pod nazivom „Dječje sklonište“, a 1947. dolazi pod nadležnost Odjela za obrazovanje i socijalnu skrb te dobiva naziv „Omladinsko prihvatilište“. Zemaljsko antifašističko vijeće narodnog oslobođenja Hrvatske je 1943. godine osnovalo Socijalni odjel na svim razinama upravljanja, čiji su zadaci, između ostalog, bili staranje za nezbrinutu djecu, ratnu siročad, odnosno djecu bez roditelja. Stoga je osnovano nekoliko dječjih domova na području Like, Korduna i Baranje te se 1944. godine na dijelu teritorija koji nije bio pod njemačkom okupacijom nalazilo 11 dječjih domova, uz što su organizirana i dječja sabirališta koja su primala i majke, dojilje i trudnice. Odjel socijalne zaštite i skrbi je 1945. godine poduzimao niz akcija kojima se nastojala organizirati zaštita djece, poput pretvaranja dječje kolonije u dječje sklonište, osnivanja novih dječjih domova, educiranja voditelja tih ustanova, reorganiziranja postojećih domova u Kaštel Lukšiću i Splitu i dr. U godinama koje su uslijedile, važan zadatak države bio je unapređenje zakonskih odredbi glede maloljetnih počinitelja kaznenih djela i nezbrinute djece te održavanje stručnih seminara i edukacija za djelatnike koji rade u sustavu socijalne skrbi, ali i progovaranje o pravima roditelja na brigu i odgoj djeteta te o ograničavanju i oduzimanju istih (Majdak, 2005).

Na temelju navedenog možemo vidjeti kako je naglasak oduvijek bio na poticanju skrbi za dijete u okviru njegove primarne obitelji, ukoliko su mogućnosti i okolnosti to dozvoljavale. Kada nisu, kao pružatelji pomoći i podrške, javljali su se i u svom utjecaju izmjenjivali pojedinci i organizacije, paraprofesionalci i profesionalci, Crkva i država ili pak privatni sektor.

3. RAZLOZI IZDVAJANJA DJECE IZ OBITELJI

Iako je skrb za dijete prvenstveno povjerena djetetovim roditeljima, danas se smatra da država ima pravo i dužnost intervenirati i izdvojiti dijete iz njegove primarne obitelji ukoliko se radi o rizičnom okruženju u kojem su ugroženi djetetovi interesi, njegova sigurnost i razvoj, odnosno ukoliko roditelji zanemaruju svoje roditeljske dužnosti ili zlostavljaju dijete (Branica, 2006). Tako se prema Zakonu o socijalnoj skrbi (NN 18/22, 46/22, 119/22), skrb izvan vlastite obitelji osigurava djetetu bez odgovarajuće roditeljske skrbi ili mlađoj punoljetnoj osobi, djetetu ili mlađoj punoljetnoj osobi s problemima u ponašanju, djetetu s teškoćama u razvoju, žrtvi obiteljskog nasilja, kao i djetetu o kojem se roditelji privremeno nisu u mogućnosti skrbiti zbog bolesti, neriješenog stambenog pitanja ili drugih životnih nedaća.

Branica (2006) navodi kako su uz uvijek prisutne političke i ekonomske dimenzije, važne i znanstvene kao i stručne spoznaje o razlozima i kriterijima izdvajanja djece, o njihovim potrebama i problemima, ali i o prostoru za unapređenje stručnog rada s djecom te mogućnostima samog sustava za djelovanje u svrhu prevencije. Razlozi i kriteriji za izdvajanje djece iz obitelji, odnosno rizični čimbenici na strani djeteta, njegove obitelji i okoline su utjecali na reakciju društva i države te osnivanje prvih institucija za izvanobiteljsku skrb tijekom povijesti. Glavni rizični faktori za dijete su bili infanticid, napuštanje od strane roditelja i rad djece (Branica, 2016). Osnivanje prvih institucija za skrb o djeci se povezuje s Katoličkom crkvom, njenim poimanjem i odnosom prema infanticidu i neželjenoj djeci, čime je vršila direktan utjecaj na razvoj oblika skrbi za dijete. Nešto kasnije se uz crkvene norme javljaju i one zakonske te se infanticid osim grijehom počinje smatrati i zločinom kojeg čine neudane majke, čime osuda javnosti postaje veća, posebno nakon reformacije u 16. stoljeću (Ransel, 2001). Osobito ugrožena za napuštanje bila su neželjena i vanbračna djeca, nezdrava ili ženska novorođenčad, djeca iz višečlanih ili siromašnih obitelji, ali i vanbračna djeca iz bogatijih obitelji ili pak ona s fizičkim teškoćama. Crkva je neželjenu i napuštenu djecu promovirala kao nevina i čista bića te organizirala njihov smještaj u samostanima i sjemeništima. Prve ustanove za nahodčad se osnivaju u 14. stoljeću u Italiji, kao odgovor na rastući broj napuštene djece u gradovima (Hrdy, 1999). Tijekom sljedećih nekoliko stoljeća, osnivanje ovakvih ustanova u Italiji, a kasnije i u Engleskoj, Rusiji i drugim dijelovima Europe, bilo je u porastu, uz što se način njihovog financiranja izmjenjuje od crkvenog do državnog. Tijekom većeg dijela 18. stoljeća, institucionalna skrb nije bila uobičajena u Sjevernoj Americi i Europi, gdje su napuštena djeca većinom bila smješтана kod susjeda, u ubožnice ili upućivana na izučavanje

zanata. Tijekom 19. stoljeća, vjerske i dobrotvorne organizacije počinju osnivati sirotišta kao odgovor na povećanu urbanizaciju, ratove i višestruke epidemije kolere, tuberkuloze, žutice i gripe (Crenson, 1998). Porast broja napuštene djece i ustanova koje se o njima brinu se nastavio i u 20. stoljeću (Smith, 1995).

U 19. stoljeću je glavni razlog institucionalizacije djece bilo siromaštvo, što i ostaje vodeći razlog izdvajanja djece iz primarnih obitelji u Rumunjskoj i Bugarskoj te bivšim državama Sovjetskog Saveza (Carter, 2005), ali uz što se javljaju i drugi čimbenici. Svakako, Sovar (2014) ističe kako razlozi izdvajanja djece nisu vezani uz potrebe djeteta, već uz karakteristike roditelja i cjelokupne obitelji, pored čega su najčešće povezani i višestruki, kao i kompleksniji nego li se to na prvi pogled čini. Tako je u Zapadnoj Europi (što uključuje Belgiju, Dansku, Francusku, Grčku, Portugal i Švedsku) osnovni razlog izdvajanja djece iz obitelji zanemarivanje i zlostavljanje djeteta u 69% slučajeva, nakon čega slijede socijalni razlozi, koji podrazumijevaju bolest ili zatvor roditelja, u 23% slučajeva te napuštanje i invaliditet djeteta u 4% slučajeva. S druge strane, u ostatku Europe (što uključuje Cipar, Češku, Estoniju, Hrvatsku, Latviju, Litvu, Mađarsku, Maltu, Rumunjsku, Slovačku i Tursku) osnovni uzrok izdvajanja djece iz obitelji je napuštanje djeteta u 32% slučajeva i invaliditet djeteta u 23% slučajeva, nakon čega slijede socijalni razlozi u 25% slučajeva te zanemarivanje i zlostavljanje djeteta u 14% slučajeva (Browne, 2009).

Ajduković, Sladović Franz i Kregar (2005) na temelju istraživanja o razlozima izdvajanja djece iz primarnih obitelji koja su smještena u različite oblike javne skrbi u Hrvatskoj, zaključuju kako su djeca najčešće izdvajana zbog zanemarivanja (62, 6%), poremećenih obiteljskih odnosa (60, 6%) i siromaštva (53, 85%) te u manjoj mjeri zbog napuštanja (19%) i zlostavljanja (17, 5%) djeteta te kroničnih bolesti (15%) i smrti roditelja (14%). Rezultate istraživanja slične ovima navodi i Maurović (2015) koja zaključuje kako su najčešći razlozi izdvajanja u domove za djecu poremećeni odnosi u obitelji u 59% slučajeva, zanemarivanje djeteta u 50% slučajeva, materijalna oskudica u 45% slučajeva te psihičko u 30% i fizičko zlostavljanje djeteta u 21% slučajeva.

Izdvajanje djeteta iz obitelji nije i ne smije biti prva reakcija društva, odnosno države ukoliko se ustanovi da je u obitelji prisutan neki od navedenih razloga, tj. ukoliko postoji potreba za intervencijom. Nužnost za slijeđenjem te logike vidljiva je u Konvenciji o pravima djeteta (1989) koja u članku 18. prvo propisuje obvezu država stranaka da učine sve što je u njihovoj moći u primjeni načela zajedničke roditeljske odgovornosti za odgoj i razvoj djeteta, nakon čega navodi da će države stranke pružiti odgovarajuću pomoć roditeljima i zakonskim

skrbnicima kako bi oni mogli ispuniti svoju dužnost prema djetetu te jačati ustanove i službe za dječju zaštitu i skrb. Također, članak 27. navodi kako roditelj(i) ili druge osobe snose najveću odgovornost za osiguranje životnih uvjeta koji su prijeko potrebni za djetetov razvoj te nakon toga kako će države stranke poduzeti odgovarajuće mjere pomoći roditeljima i drugim osobama koje su odgovorne za dijete u ispunjavanju tog prava i, ako je potrebno, osigurati materijalnu pomoć i programe podrške, osobito glede prehrane, odijevanja i smještaja. Zatim, članak 20. propisuje kako dijete kojemu je privremeno ili trajno uskraćena obiteljska sredina ili koje zbog svoje dobrobiti u njoj ne smije ostati, ima pravo na posebnu zaštitu i pomoć države. Država će u skladu sa svojim nacionalnim zakonodavstvom takvom djetetu osigurati zamjensku zaštitu koja može, inter alia, uključivati smještaj kod udomitelja, kafalu po islamskom zakonu, posvojenje ili, po potrebi, smještaj u odgovarajuće ustanove za skrb o djeci. Iako je iz navedenog jasno kako bi izdvajanje trebalo biti zadnja mjera koja se poduzima, Sovar (2014) navodi kako je institucionalizacija djece dominantan oblik skrbi za djecu bez odgovarajuće roditeljske skrbi cijelo 20. stoljeće u velikom dijelu Europe, što se osobito odnosi na istok i jugoistok, uključujući i Republiku Hrvatsku.

4. INSTITUCIONALNI SMJEŠTAJ

Krajem 19. stoljeća, u razdoblju industrijalizacije i urbanizacije, kada se mnoge obitelji ne uspijevaju prilagoditi novonastalim okolnostima i zadržati svoju glavnu ulogu, počinje institucionalizacija djece u Europi, dok se ekspanzija ovakvog oblika odgoja i tretmana na području Republike Hrvatske događa u 20. stoljeću (Sovar, 2014). Ove promjene zahtijevale su donošenje dokumenata na nacionalnoj i međunarodnoj razini, koji bi uređivali reakciju, odnosno „uplitanje“ države u obiteljski život (u vidu pružanja pomoći i potpore), čija je nužnost u slučaju potrebe neosporna.

Tako Konvencija o pravima djeteta (1989) nalaže da države stranke osiguraju da se dijete ne odvaja od svojih roditelja protiv njihove volje, osim kada nadležne vlasti u skladu s važećim zakonima i postupcima pod sudbenim nadzorom odluče da je odvajanje potrebno radi dobrobiti djeteta. Ovakva odluka može biti naročito potrebna u posebnim slučajevima poput zloporabe roditeljskog položaja ili zanemarivanja djeteta (ili pak kad roditelji žive odvojeno, a mora se donijeti odluka o mjestu djetetova prebivališta) (Konvencija o pravima djeteta, 1989).

Obiteljski zakon (NN 103/15, 98/19, 47/20) nalaže prvenstvenu dužnost roditelja i podrednu dužnost nadležnih tijela da štite dijete. Članak 6. ovog zakona navodi kako su roditelji ti koji prije svih imaju pravo, dužnost i odgovornost živjeti sa svojim djetetom i skrbiti se u njemu, dok im se pomoć i intervencija pružaju samo u slučaju potrebe. Nastavno na to, članak 7. govori kako su mjere kojima se zadire u obiteljski život prihvatljive ako su nužne te se njihova svrha ne može uspješno ostvariti poduzimanjem blažih mjera uključujući i preventivnu pomoć, odnosno potporu obitelji. Tako se izdvajanje djeteta iz obitelji određuje samo ako niti jednom blažom mjerom nije moguće zaštititi prava i dobrobit djeteta, a svrha izdvajanja mora biti zaštita djetetovog života, zdravlja i razvoja, osiguravanje primjerene skrbi o djetetu izvan obitelji i stvaranje uvjeta za djetetov povratak u obitelj, odnosno priprema drugog trajnog oblika skrbi o djetetu. Dijete koje se izdvaja iz obitelji može biti smješteno kod druge osobe koja zadovoljava pretpostavke za skrbnika, u udomiteljsku obitelj, u ustanovu socijalne skrbi ili kod druge fizičke ili pravne osobe koja obavlja djelatnost socijalne skrbi (Obiteljski zakon, NN 103/15, 98/19, 47/20, čl. 129.).

Mjere koje su u nadležnosti centra za socijalnu skrb, a koje isti može odrediti radi zaštite osobnih prava i dobrobiti djeteta su: 1. žurna mjera izdvajanja i smještaja djeteta izvan obitelji, 2. upozorenje na pogreške i propuste u ostvarivanju skrbi o djetetu, 3. mjera stručne pomoći i potpore u ostvarivanju skrbi o djetetu i 4. mjera intenzivne stručne pomoći i nadzora nad ostvarivanjem skrbi o djetetu (Obiteljski zakon, NN 103/15, 98/19, 47/20, čl. 134.). Uz ove mjere, Obiteljski zakon (NN 103/15, 98/19, 47/20, čl. 149.) propisuje i mjere u nadležnosti suda koje se poduzimaju radi iste svrhe, a to su: 1. privremeno povjeravanje djeteta drugoj osobi, udomiteljskoj obitelji ili ustanovi socijalne skrbi, 2. zabrana približavanja djetetu, 3. oduzimanje prava na stanovanje s djetetom i povjeravanje svakodnevne skrbi o djetetu drugoj osobi, udomiteljskoj obitelji ili ustanovi socijalne skrbi, 4. povjeravanje djeteta s problemima u ponašanju radi pomoći u odgoju udomiteljskoj obitelji ili ustanovi socijalne skrbi i 5. lišenje prava na roditeljsku skrb.

Ukoliko se odrede mjere ograničavanja ili uskraćivanja roditeljske skrbi (žurna mjera izdvajanja i smještaja djeteta izvan obitelji; privremeno povjeravanje djeteta drugoj osobi, udomiteljskoj obitelji ili ustanovi socijalne skrbi; oduzimanje prava na stanovanje s djetetom i povjeravanje svakodnevne skrbi o djetetu drugoj osobi, udomiteljskoj obitelji ili ustanovi socijalne skrbi; povjeravanje djeteta s problemima u ponašanju radi pomoći u odgoju udomiteljskoj obitelji ili ustanovi socijalne skrbi i lišenje prava na roditeljsku skrb), što su

zapravo mjere za izdvajanje djeteta iz vlastite obitelji, potrebno je odlučiti kamo će se dijete smjestiti.

Iako je smještanje djeteta u instituciju zadnja opcija za kojom bi sustav trebao posezati, Sladović Franz (2004) navodi kako postoji nekoliko situacija u kojima je institucija ipak nužna i prikladna solucija skrbi za dijete kojemu je razvoj u obitelji ugrožen. To su situacije u kojima dijete zbog prijašnjih negativnih emocionalnih iskustava s roditeljima nije u mogućnosti stvoriti pozitivan i zadovoljavajući odnos s roditeljem i istovremeno nije u stanju iskoristiti prednosti udomiteljstva. Takvo dijete treba bar na neko vrijeme odnos koji omogućava emocionalnu distancu i ograničeno sudjelovanje, a takav odnos je ostvariv u instituciji. Iduća situacija u kojoj je slabljenje odnosa između roditelja i djeteta poželjno, a omogućeno je u domu, jest suočavanje adolescenta s razvojnim zadatkom oslabljivanja veza s roditeljima. Također, institucija je prikladna solucija za djecu kojoj su potrebne posebne usluge, tj. za onu djecu čije ponašanje otežava život u obiteljskom okruženju ili pak za onu djecu kojoj je potrebna kontrola, ograničenje, struktura i red u instituciji jer je njihovo ponašanje opasno po njih same i/ili se ne može tolerirati u obitelji i zajednici. Osim toga, to mogu biti situacije kratkotrajnog izdvajanja iz obitelji ili pak potreba za institucionalizacijom može proizići iz potrebe nerazdvajanja grupa braće i sestara koji trebaju biti zajedno.

Uz prikladnost odabira institucionalnog smještaja u određenim situacijama, postoji i prikladnost zadataka koje institucija obavlja sa svrhom odgovaranja na djetetove potrebe. Tako Gilligan (1999) ističe četiri odvojene, ali paralelne i pozitivne funkcije institucije. To su održavanje, zaštita, kompenzacija i priprema. Održavanje podrazumijeva zadovoljavanje osnovnih fizičkih i psihičkih razvojnih potreba djeteta u skladu s njegovom dobi, razvojnom fazom i specifičnim zahtjevima, dok zaštita podrazumijeva sprečavanje daljnje ugroženosti djeteta uz zaštitu i promociju njegovih prava i interesa. Kompenzacija se odnosi na oporavak djeteta od stresnih i traumatskih događaja koji su prethodili smještaju u instituciju ili ga uzrokovali, a priprema se odnosi na osposobljavanje djeteta/mlade osobe za povratak u obitelj ili samostalan život putem razvijanja praktičnih znanja vještina, emocionalne stabilnosti i otpornosti.

Kakogod, činjenica da su identificirane pozitivne strane institucionalnog smještaja, kao i da postoje zakonski i podzakonski akti koji propisuju uvjete na razini ustroja ustanove, fizičkih uvjeta prostora, vremenskog trajanja institucionalizacije, stručnih djelatnika ustanove, načina i metoda rada sa svrhom osiguravanja adekvatne skrbi, pomoći i podrške i sl., nikako ne upućuje na poželjnost ovakvog oblika skrbi niti garanciju njegove kvalitete koja bi se očitovala u osiguravanju dobrobiti djeteta ili pak pozitivnim razvojnim ishodima za dijete.

Smještaj izvan vlastite obitelji može biti ostvaren kao institucionalna skrb u domu socijalne skrbi i kod drugih pružatelja usluga (Zakon o socijalnoj skrbi, NN 18/22, 46/22, 119/22). Prema istom zakonu, vrste domova socijalne skrbi za djecu su centar za odgoj i obrazovanje, centar za rehabilitaciju i centar za pružanje usluga u zajednici.

Također, prema Pravilniku o vrsti i djelatnosti doma socijalne skrbi, načinu pružanja skrbi izvan vlastite obitelji, uvjetima prostora, opreme i radnika doma socijalne skrbi, terapijske zajednice, vjerske zajednice, udruge i drugih pravnih osoba te centra za pomoć i njegu u kući iz 2009. godine, govoreći o klasifikaciji domova koji su u interesu ovog rada, razlikujemo dječji dom te domove za djecu i mlade s poremećajima u ponašanju koji se osnivaju kao dom za odgoj djece, dom za odgoj djece i mladeži, odgojni dom i posebna odgojna ustanova. Još jedan oblik institucionalne skrbi, koji nije naveden u Pravilniku jest odgojni zavod. Dakle, kada govorimo o djeci i mladeži, domovi socijalne skrbi obuhvaćaju domove za smještaj djece bez odgovarajuće roditeljske skrbi te domove za odgoj djece i mladeži.

Dom za djecu je specifično okruženje u kojemu djeca žive zajedno 24 sata na dan pri čemu obavljaju razne svakodnevne aktivnosti, dok odgojna grupa čiji su članovi u velikoj mjeri zamjenjuje socijalizacijske i praktične funkcije obitelji (Vejmelka i Sabolić, 2015).

4.1. Nedostaci i kritike institucionalnom smještaju za djecu

Iako su prve ozbiljne zamjerke institucionalnom smještaju za djecu bez odgovarajuće roditeljske skrbi upućene prije više od pedeset godina (Bowlby, 1952), tek u novije vrijeme do izražaja dolaze kritike struke i javnosti, koje dovode u pitanje stvarnu poželjnost odabira ovog oblika smještaja zbog njegovih karakteristika, uvjeta i načina rada, odnosno zbog potencijalnih negativnih posljedica za dijete koje iz istih proizlaze. Navedeno je vidljivo već iz same definicije institucije predložene u dokumentu *Opening Doors for Europe's Children* (2017) koji navodi kako su institucije za djecu (često velike) rezidencijalne ustanove koje nisu izgrađene za potrebe djeteta niti su bliske obiteljskom okruženju, a pokazuju obilježja svojstvena institucionalnoj kulturi - depersonalizacija, strogost rutine, grupna terapija, društvena distanciranost, ovisnost, nedostatak odgovornosti, itd., uz što je prisutan i visok udio djece u odnosu na stručnjake (Europska stručna skupina za prijelaz s institucionalne skrbi na usluge podrške za život u zajednici, 2012; u daljnjem tekstu: Europska stručna skupina, 2012).

Tolfree (2003) izvještava o negativnim obilježjima institucija kroz 10 točaka: 1. Izolacija djece od zajednice u kojoj žive, što vodi do snažnog osjećaja diskriminacije i stigmatizacije; 2. Smještaj djeteta u instituciju je često vođen željama roditelja, a ne najboljim interesom djeteta; 3. Čak i ako dijete ima jednog ili oba roditelja, dokazi upućuju da se kontakt s roditeljima i širom obitelji smanjuje vremenom; 4. Nedostatak individualizirane i personalizirane brige, pažnje i ljubavi, uz što su potrebe institucije stavljene ispred potreba djeteta; 5. Mnoge institucije ne osiguravaju adekvatnu stimulaciju i smislene aktivnosti za djecu; 6. Djeca koja odrastaju u instituciji imaju smanjene prilike za učenje o ulogama odraslih unutar određene kulture; 7. Institucije daju malo ili nimalo mogućnosti za druženje djece iz institucije s djecom koja nisu u instituciji; 8. U institucijama je prisutno nasilje svih vrsta; 9. Institucije često nemaju adekvatan odgovor na psihološke potrebe djece; 10. Velik broj institucionalizirane djece po izlasku iz institucije doživi značajne probleme u prilagodbi na život u zajednici, uz što velik broj djece završi u zatvoru ili psihijatrijskoj ustanovi u odrasloj dobi.

K tome, Europska komisija (2009) kao negativna obilježja institucija navodi depersonalizaciju (uzimanje osobnih predmeta i obilježja), rigidnu strukturu s točno određenim vremenom za pojedine aktivnosti (buđenje, objedovanje, učenje, igranje) bez uvažavanja potreba i želja pojedinca, grupnu terapiju u kojoj izostaje privatnost i mogućnost individualizacije te naposljetku i socijalnu distancu korisnika, ali i osoblja institucija u društvu.

Prilikom promišljanja o aspektima koji potencijalno pojedini oblik alternativne skrbi čine „dobrim“ ili „lošim“, osim identificiranih obilježja institucija, pažnju svakako treba usmjeriti i na ishode institucionalizacije kao važne i logične pokazatelje poželjnosti odabira ovog oblika skrbi.

Institucionalizacija, točnije nedovoljno poticajna okolina institucije, premali broj djelatnika koji učestalo mijenjaju smjene i ostala obilježja specifična za ovakav oblik skrbi mogu negativno utjecati na sve aspekte razvoja djece, što obuhvaća slabiji fizički i kognitivni (intelektualni) razvoj, lošije zdravlje, psihološke i socio-emocionalne poteškoće, probleme s privrženosti i pažnjom te probleme u ponašanju (van Ijzendoorn i sur., 2020).

Van Ijzendoorn i sur. (2004) navode kako djeca koja su bila smještena u instituciji u ranoj životnoj dobi imaju manju tjelesnu težinu i visinu te manji opseg glave u odnosu na vršnjake. Manji opseg glave pak upućuje na manji volumen mozga (i sive i bijele tvari) uz što je dokazan i slabiji razvoj mozga, u vidu promjena u amigdali i hipokampusu te strukturi i povezanosti prefrontalnog korteksa (Gunnar i Reid, 2019). Navedenomu Rich (2012) dodaje probleme s

vidom i sluhom, lošije zdravlje i češće oboljevanje, kašnjenje u motoričkom razvoju pa čak i fizičku invalidnost. Van Ijzendoorn i sur. (2020) ističu kako se najveće kašnjenje u fizičkom, ali i kognitivnom razvoju pojavljuje u dojenaštvu i ranom djetinjstvu, do dobi od 42 mjeseca.

Istraživanja psiholoških osobina djece smještene u institucije nisu „nove vijesti“, već traju dulje od sedam desetljeća. Prve studije su pokazale da djeca smještena u institucije imaju nižu inteligenciju i emocionalna oštećenja, što je posljedica izostanka majčinske figure u ranom djetinjstvu i nemogućnosti stvaranja čvrste emocionalne veze s jednom odraslom osobom (Bowlby, 1969).

Van IJzendoorn, Luijk, i Juffer (2008) na temelju provedene metaanalize zaključuju kako u odnosu na djecu koja odrastaju u obiteljskom okruženju, djeca koja odrastaju u instituciji značajno zaostaju u kognitivnom razvoju te postižu slabije rezultate na IQ testu – djeca u instituciji postižu prosječan IQ=84, za razliku od djece koja žive u obiteljima i postižu prosječan rezultat IQ=104. Gunnar i Reid (2019) uz niži IQ ističu i oštećenja u izvršnim funkcijama te u regulaciji pažnje, kao i pretjeranu aktivnost prethodno institucionalizirane djece koja se najčešće očituje kroz ADHD. Uz to, isti autori navode veću podložnost ove djece razvoju problema s mentalnim zdravljem (depresija i anksioznost). Ovakve posljedice mogu, između ostalog, proizlaziti iz oskudnog materijalnog okruženja institucije kakvo nije rijetkost. U institucijama često nedostaje igračka, boja, knjiga ili slikovnica te općenito interakcije s odraslim osobama (Mulheir i Brown, 2007), pored čega izostaje dnevni ritam kakav imaju djeca u obiteljima, što uključuje aktivnosti poput odlaska u trgovinu ili park, posjet rođacima ili prijateljima; odnosno potrebe djece za jezičnom, senzornom i socijalnom stimulacijom često ostaju nezadovoljene (Gunnar i Reid, 2019).

Miljević-Ridički i Pavin Ivanec (2009) u Hrvatskoj provode istraživanje čiji su uzorak bila djeca predškolske dobi, podijeljena u tri kategorije: ona koja žive s oba roditelja, ona koja žive s jednim te djeca koja žive u instituciji. Uz mjerenje inteligencije (test neverbalnog i verbalnog tipa), istraživanjem se ispitala i spremnost za školu (poznavanje činjenica, percepcija, grafomotorika i numeričko rezoniranje). Rezultati dobiveni ovim istraživanjem pokazuju kako djeca koja odrastaju u domovima postižu sustavno lošije rezultate na svim ispitanim mjerama kognitivnog statusa u usporedbi s djecom koja odrastaju s oba roditelja.

Nadalje, Johnson, Browne i Hamilton-Giachristis (2006) iznose nalaze 27 istraživanja na temu ranog razvoja djece u institucijama od 1944. do 2003. godine. Autori zaključuju da su socijalni i ponašajni problemi prisutniji kod institucionalizirane djece nego u prosječnoj populaciji te da

se kod institucionalizirane djece javljaju ponašanja koja podupiru poremećaj privrženosti. Razlog navedenomu je to što organizacija institucije ne podražava stvaranje stabilnih veza između djece i stručnjaka, čemu doprinosi kontinuirana rotacija osoblja po smjenama te velik broj djece na premali broj stručnjaka.

Van Ijzendoorn i sur. (2020) na temelju analize 11 studija koje uključuju 471 dijete, navode kako je broj sigurno privržene djece u institucijama (24%) značajno niži u odnosu na broj sigurno privržene djece u općoj populaciji (62%), dok je broj djece s nesigurnom (dezorganiziranom i neklasificiranom, uključujući i djecu kod koje privrženost nije formirana) privrženosti značajno veći ukoliko se radi o djeci u institucijama (57%) u odnosu na djecu u općoj populaciji (15%). Navedeno može doprinijeti nemogućnosti vezivanja i ostvarivanja dugoročnih veza u odrasloj dobi (Tizard i Rees, 1979). Uz to, Zeanah i Gleason (2015) navode da prethodno institucionalizirana djeca često iskazuju poremećaj socijalnog funkcioniranja – poremećaj neinhibiranosti u djetinjstvu. Također, istraživanja koja su provedena s djecom bez razvijene (sigurne) privrženosti, pokazala su da ta djeca pokazuju niz razvojnih oštećenja - probleme u socijalnim odnosima, manjak interesa za istima, kognitivne poteškoće i poteškoće s kontrolom impulsa te agresije (Howe, 1995).

Bitno je za istaknuti da se vjerojatnost javljanja problema, kao i njihov intenzitet, proporcionalno povećava sa stupnjem i trajanjem rane deprivacije (van Ijzendoorn i sur., 2011) kao istaknutog obilježja institucionalne skrbi te da su rizici kojima su djeca u instituciji izložena veći za mlađu djecu.

Na nedostatke ustanova na našem prostoru ukazuju i Sladović Franz, Kregar Orešković i Vejmelka (2007) temeljem istraživanja provedenog sa stručnjacima i djecom koja su korisnici domova u Hrvatskoj. Ovim istraživanjem je prepoznata psihološka, socijalna te materijalna uskraćenost tijekom života u instituciji, koji dodatno karakteriziraju i rigidna pravila te discipliniranje. Tako djeca navode da odgajatelji za njih nemaju vremena i ne žele ih saslušati kad je to potrebno, uz što govore i o grubom verbalnom discipliniranju djece i mladih, kao i o postojanju fizičkog kažnjavanja djece od strane odgajatelja. Nadalje, i djeca i stručnjaci kao problem ističu manjak stručnog kadra, što je prepoznato kao problem na razini cijele Hrvatske. Osim toga, mladi u institucijama percipiraju preveliku strogost u odvajanju djece suprotnog spola, uz što osjećaju potrebu za više slobode u zajedničkom druženju. Još jedan od problema koji autori naglašavaju je to što sudionici ovog istraživanja u ustanovi žive nedopustivo dugo. Tako je duljina boravka mladih koji su sudjelovali u kvalitativnom dijelu istraživanja u rasponu

od 6 do 9 godina, dok je prosječna duljina boravka mladih koji su sudjelovali u kvantitativnom dijelu longitudinalnog istraživanja 10 godina.

Što se tiče fizičkih uvjeta samih ustanova, Sladović Franz i sur. (2007) navode kako građevine u kojima se nalaze dječji domovi u Hrvatskoj često nisu bile građene u svrhu kojoj služe, nego su tek naknadno prenamijenjene za potrebe djece i djelatnika. Radi se o glomaznim zdanjima u kojima se nalazi puno više djece nego što suvremena teorija i praksa preporučuju pa se tako u domovima za djecu u Hrvatskoj nerijetko smješta od 40 do 90 djece i adolescenata (Ajduković i Sladović Franz, 2005).

I na kraju, Sekol (2014) navodi kako uz sve navedene nedostatke, odnosno negativne utjecaje institucionalne skrbi na djecu, nije zanemariva niti njena ekonomska neisplativost. Institucionalna skrb je 2 puta skuplja od tretmanskih stambenih zajednica obiteljskog tipa, 3 puta skuplja od specijaliziranog udomiteljstva te čak 6 puta skuplja od podrške biološkim obiteljima visokorizičnih skupina djece ili udomiteljskim obiteljima. U Zajedničkim europskim smjernicama za prijelaz s institucionalne skrbi na usluge podrške za život u zajednici, Europska stručna skupina (2012) ističe kako je ulaganje u institucionalnu skrb odraz neadekvatne javne politike budući da se ulaže u usluge za koje se pokazalo da donose lošije ishode za korisnike. Usluge koje se pružaju u zajednici, kada su adekvatno uspostavljene i vođene, donose bolje ishode koji se očituju u poboljšanoj kvaliteti života, boljem zdravlju korisnika i mogućnosti šireg društvenog doprinosa. Kada govorimo o djeci, ulaganje u usluge poput rane intervencije, obiteljske potpore, reintegracije i visokokvalitetne alternativne skrbi može pomoći spriječiti ishode poput ranog napuštanja školovanja, nezaposlenosti, beskućništva, ovisnosti, antisocijalnog ponašanja i kriminaliteta te općenito socijalne isključenosti. Kako navodi Sovar (2014) istraživanja su pokazala kako institucionalizacija može imati negativne posljedice na trenutni razvoj djece, ali i na njihov život u odrasloj dobi. Dakle, osim pozitivnog dugoročnog utjecaja na djecu, ovakve usluge bi dugoročno pomogle ostvariti uštedu u javnom financiranju.

Svi štetni učinci institucionalizacije nisu nepovratni. S obzirom na dječju sposobnost oporavka od istih, argument za deinstitucionalizaciju postaje još snažniji. Brojna istraživanja su pokazala da su djeca koja su odrastala u biološkoj, usvojiteljskoj ili udomiteljskoj obitelji mnogo uspješnija od one koja su odrastala u institucijama, kako u smislu fizičkog i kognitivnog razvoja, tako i u smislu obrazovnih postignuća i integracije u zajednicu kao neovisnih odraslih osoba (Europska stručna skupina, 2012).

Naposlijetku, navedene zamjerke institucionalnom smještaju su dovele do toga da se brojna stručna i opća javnost zalažu za pravo djeteta na život u sredini koja je što sličnija obiteljskoj. Tako se predlaže potpuno izbjegavanje izlaganja djece životu u instituciji, odnosno minimiziranje istog ukoliko potpuno izbjegavanje nije moguće, dok je nužan preduvjet za postizanje navedenog pružanje pomoći i potpore široj obitelji, odnosno srodnicima, kao i posvojiteljskim te udomiteljskim obiteljima (Goldman i sur., 2020).

Usprkos brojnim istraživanjima koja su dokazala kako je institucionalni smještaj neadekvatan oblik skrbi za dijete, broj djece u institucijama diljem svijeta je i dalje velik. Desmond, Watt, Saha, Huang i Lu (2020) procjenjuju kako taj broj varira između 3.18 i 9.42, s medijanom od 5.37 milijuna djece. Kaufman (2020) iznosi optimističnu viziju ne tako daleke budućnosti i navodi kako bi se sa voljom i predanošću, odgovarajućom raspodjelom resursa, ključnim međunarodnim i nacionalnim partnerstvima i odgovarajućim podacima za praćenje napretka, praksa institucionalizacije djece mogla iskorijeniti do kraja 2030. godine.

Kako bi se ubrzao napredak prema ukidanju institucija za djecu u Europi, iskustvo iz cijele regije pokazuje da se na nacionalnoj razini moraju ispuniti četiri ključna uvjeta: 1. Potrebno je uspostaviti političku predanost na lokalnoj i nacionalnoj razini kako bi se stvorile trajne promjene; 2. Financijska sredstva moraju biti dostupna za pokrivanje troškova tranzicije i razvoja. Potrebno je omogućiti da se sredstva prethodno namijenjena za institucionalnu skrb prenamjene u sredstva za zaštitu djece i visokokvalitetnu alternativnu skrb; 3. Svaka zemlja treba pristup znanju i iskustvu kako bi provela reforme i osigurala održivost promjena; 4. Civilno društvo mora imati važnu ulogu u planiranju i provedbi reformi i usluga te osigurati da se dječji glasovi čuju u donošenju odluka (Opening Doors for Europe's Children, 2017).

5. PROCES DEINSTITUCIONALIZACIJE I TRANSFORMACIJE USTANOVA SOCIJALNE SKRBI ZA DJECU

U većini zemalja zapadne Europe ulogu velikih institucija ubrzano preuzimaju male ustanove, odnosno domovi obiteljskog tipa, pri čemu je udio djece koja su u obiteljskom smještaju dominantan. Ovakve promjene su u nekim zemljama započele još 50-ih godina, u nekima 80-ih, a u nekima tek početkom 90-ih godina i odvijale se različitim tempom. Način i brzina odvijanja tih promjena, odnosno deinstitutionalizacije je bio odraz socio-ekonomske i kulturalne specifičnosti svake zemlje. Ono što je pokrenulo proces deinstitutionalizacije,

zapravo su čimbenici vezani uz visoke troškove institucija u odnosu na alternativne oblike zbrinjavanja djece, koji se odnose na održavanje institucija kao takvih, ali i na povećane potrebe za pomoći djeci tijekom odrastanja u institucijama i kasnije u životu (Ajduković, 2004).

Proces deinstitutionalizacije podijeljen je u tri međusobno povezana dijela koji teku paralelno kako bi se postigli očekivani rezultati u odnosu na broj korisnika u domovima socijalne skrbi i dostupnost usluga u zajednici. To su: 1) proces deinstitutionalizacije, 2) proces transformacije i 3) proces prevencije institucionalizacije i razvoja izvaninstitucionalnih usluga i službi podrške u zajednici (Operativni plan deinstitutionalizacije i transformacije domova socijalne skrbi i drugih pravnih osoba koje obavljaju djelatnost socijalne skrbi u Republici Hrvatskoj 2014.-2016.; u daljnjem tekstu: Operativni plan, 2014).

Deinstitutionalizacija (korisnika) je proces kojim se djeci smještenoj u domovima za djecu i mlađe punoljetnike bez odgovarajuće roditeljske skrbi i u domovima za djecu i mlade s problemima u ponašanju omogućava drugačiji oblik smještaja i skrbi - izvaninstitucionalna skrb, dakle njihovo uključivanje u život zajednice. Nužna pretpostavka za ovo jest osiguravanje izvaninstitucionalnih usluga i službi podrške u zajednici, pri čemu govorimo o procesu prevencije institucionalizacije (Ministarstvo rada, mirovinskog sustava, obitelji i socijalne politike, 2023).

Operativni plan (2014) navodi kako na uspješnost procesa deinstitutionalizacije utječe upravo širenje mreže različitih usluga, pri čemu je naglasak na programima prevencije institucionalizacije. S ciljem prevencije institucionalizacije, nadležno ministarstvo je osiguravalo usluge savjetovanja i pomaganja, pomoći u kući, psihosocijalne podrške (u obitelji korisnika, odnosno udomiteljskoj obitelji ili kod pružatelja usluga), rane intervencije, pomoći pri uključivanju u programe odgoja i redovitog obrazovanja, boravka te organiziranog stanovanja. Prevencija institucionalizacije djece koja su u riziku od izdvajanja iz obitelji zbog neodgovarajuće roditeljske skrbi provodila se kroz pružanje usluga savjetovanja i/ili psihosocijalne podrške (u centru za socijalnu skrb i kod drugih pružatelja usluga) i kroz primjenu mjera obiteljsko-pravne zaštite (upozorenja roditelja na pogreške i propuste u skrbi i odgoju djeteta i nadzor nad izvršavanjem roditeljske skrbi). Osim navedenih, druge mjere kojima se prevenirala institucionalizacija djece bilo je njihovo uključivanje u različite oblike izvaninstitucionalnih usluga koje nude domovi socijalne skrbi ili drugi pružatelji usluga, poput poludnevnog i cjelodnevnog boravka (Operativni plan, 2014).

Transformacija (domova) je proces u kojem domovi (i druge pravne osobe koje obavljaju djelatnost socijalne skrbi u Republici Hrvatskoj) pružaju upravo one izvaninstitucionalne socijalne usluge koje su u skladu s potrebama korisnika u zajednici, čime postaju domovi transformirani u centre za pružanje usluga u zajednici, odnosno servisi koji pružaju upravo one usluge koje zadovoljavaju potrebe stanovnika lokalne zajednice (Ministarstvo rada, mirovinskog sustava, obitelji i socijalne politike, 2023).

Operativni plan (2014) navodi kako deinstitucionalizacija podrazumijeva zamjenu institucionalnog oblika smještaja u oblik skrbi u zajednici koji će djeci s teškoćama u razvoju, osobama s invaliditetom, djeci bez odgovarajuće roditeljske skrbi te djeci i mladima s problemima u ponašanju omogućiti: povratak i život u njihovim obiteljima uz podršku, život u udomiteljskim obiteljima i dobivanje podrške za korištenje svih dostupnih usluga u zajednici sukladno individualnim potrebama pojedinog korisnika u programu organiziranog stanovanja. Isti dokument nadalje naglašava kako su sastavni dio procesa deinstitucionalizacije promjene u cijelom sustavu, a koje se odnose na načine strukturiranja i upravljanja uslugama, pristupanja korisniku od strane pružatelja usluge, zatim na promjenu položaja korisnika (od pasivnog primatelja usluge do aktivnog sudionika u procesu) te promjene načina koji korisnicima omogućavaju sudjelovanje u životu zajednice u cijelosti.

Dakle, radi se o dugotrajnom i složenom procesu koji ne znači samo „deinstitucionalizirati“ osobu, nego i osigurati sve pretpostavke nužne za njeno uključivanje u život zajednice, a to su razvoj usluga u zajednici, dostupnost zdravstvenih usluga i usluga školovanja, mogućnost zapošljavanja, promjena stavova stručne i opće javnosti, međusobna suradnja državnih tijela, tijela jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave, stručnih i znanstvenih institucija, organizacija civilnog društva i dr. Ovaj proces je u Republici Hrvatskoj intenziviran tijekom pretprijetnih aktivnosti, uz što ga je trebalo uskladiti s nizom preporuka i dokumenata Europske unije (Plan deinstitucionalizacije i transformacije domova socijalne skrbi i drugih pravnih osoba koje obavljaju djelatnost socijalne skrbi u Republici Hrvatskoj 2011.-2016. (2018); u daljnjem tekstu: PDIT, 2010).

Europska stručna skupina je izradila Zajedničke europske smjernice za prijelaz s institucionalne skrbi na usluge podrške za život u zajednici i Upute o uvođenju i podupiranju trajnog prijelaza s institucionalne skrbi na alternativne oblike skrbi i podrške u obitelji i zajednici za djecu, osobe s invaliditetom, osobe s psiho-socijalnim teškoćama i starije osobe u Europi, a koje donose praktične savjete o provedbi procesa deinstitucionalizacije. S ciljem osiguravanja prava na život u zajednici kao jednog od temeljnih ljudskih prava, politika deinstitucionalizacije djece ranjivih

skupina nalazi svoje uporište u međunarodnim dokumentima kojima se osiguravaju mehanizmi potrebni za uspješno provođenje navedene politike. Sukladno Konvenciji o pravima djeteta, Konvenciji o pravima osoba s invaliditetom, Europskoj konvenciji o ljudskim pravima i Strategiji Europa 2020, provođenje procesa deinstitucionalizacije i transformacije obveza je Republike Hrvatske (Operativni plan, 2014).

5.1. Proces deinstitucionalizacije i transformacije u Hrvatskoj

Proces deinstitucionalizacije s kojim se započelo kasnih devedesetih godina rezultirao je provedbom niza aktivnosti koje su uključivale izmjene zakonodavnog okvira u svrhu razvoja širokog spektra usluga, odnosno usklađivanje ovog procesa s nizom preporuka i dokumenata Europske Unije. Kako bi se uskladila sa zemljama zapadne Europe, Republika Hrvatska također uvodi promjene u sustavu skrbi za djecu bez odgovarajuće roditeljske skrbi. Proces deinstitucionalizacije u Hrvatskoj je započeo usvajanjem Nacionalnog plana aktivnosti za prava i interese djece od 2006. do 2012. godine, a nastavljen i intenziviran donošenjem Plana transformacije i deinstitucionalizacije domova socijalne skrbi i drugih pravnih osoba koje obavljaju djelatnost socijalne skrbi 2011.-2016. (2018.).

Nacionalnim planom aktivnosti za prava i interese djece od 2006. do 2012. godine, koji se temelji na preporukama Odbora UN-a za prava djeteta iz 2004. godine, postavljen je vrijednosni okvir za različita djelovanja usmjerena prema djeci. Njime je istaknuta potreba „provođenja plana deinstitucionalizacije“ pomoću različitih aktivnosti koje se odnose na uvođenje specijaliziranog udomiteljstva, poduzimanje aktivnosti potrebnih za transformiranje dječjih domova u domove obiteljskog tipa te povećanje broja smještene djece u izvaninstitucijske oblike skrbi u odnosu na broj djece smještene u institucije. Odnosno, na temelju preporuka Odbora koji je savjetovao da se prioritet da pomaganju obiteljima u svrhu izdvajanja djece, razvoju standarda kvalitetnog udomiteljstva i značajnom smanjivanju vremena boravka u instituciji te da korištenje institucija bude posljednja moguća mjera kad je ista stručno indicirana i u najboljem interesu djeteta, ovaj plan navodi provođenje određenih mjera. To su: unapređivanje udomiteljstva kao najprimjerenijeg oblika skrbi za djecu bez odgovarajuće roditeljske skrbi, unapređivanje položaja djece iz siromašnih obitelji, uvođenje novih oblika rada s djecom čiji je razvoj ugrožen zbog neprimjerene roditeljske skrbi, uvođenje novih oblika rada s obiteljima i provođenje plana deinstitucionalizacije.

PDIT (2010) polazi od međunarodnih i nacionalnih strateških dokumenata te smjernica zacrtanih u Zajedničkom memorandumu o socijalnom uključivanju i nacionalnim provedbenim planovima za socijalno uključivanje za razdoblja 2007. – 2008. i 2008. – 2009., a njegova svrha jest smanjiti ulazak u institucije i povećati izlazak iz institucija u nove oblike skrbi, posebno stimulirajući obiteljsku reintegraciju (uz garanciju jedne ili više usluga podrške obitelji u lokalnoj zajednici), što je trebalo biti usklađeno s prioritetima razvoja mreže usluga na lokalnoj razini vodeći pritom računa o regionalnoj ravnomjernosti (PDIT, 2010).

Preporuka Vijeća Europske unije o uspostavi Europskog jamstva za djecu (2021) navodi da se, kako bi se zajamčio djelotvoran pristup odgovarajućem smještaju za djecu kojoj je potrebna pomoć, državama članicama preporučuje sljedeće: uzimanje u obzir najboljeg interesa djeteta te cjelokupne situacije i pojedinačnih potreba djeteta pri smještaju djece u institucijsku ili udomiteljsku skrb; osiguravanje prelaska djece iz institucijske ili udomiteljske skrbi u kvalitetnu skrb u zajednici ili obiteljsku skrb te osiguravanje podrške samostalnom životu i integraciji u društvo.

Prema PDIT-u (2010), ciljevi deinstitucionalizacije i transformacije za djecu i mladež bez odgovarajuće roditeljske skrbi, djecu i mladež s poremećajima u ponašanju i djecu s teškoćama u razvoju, bili su sljedeći: 1. Do 2016. godine promijeniti omjer institucijske i izvaninstitucijske skrbi na 20% korisnika u institucijskim oblicima skrbi i 80% korisnika u izvaninstitucijskim oblicima smještaja za djecu i mladež bez odgovarajuće roditeljske skrbi, u skladu s nacionalnim strateškim ciljevima skrbi o djeci i mladima; 2. Deinstitucionalizirati 40% djece i mladeži s problemima u ponašanju smještenih u domovima temeljem Zakona o socijalnoj skrbi u izvaninstitucijske oblike smještaja, uz odgovarajuću edukaciju i superviziju tih pružatelja usluga, procjenu dostupnosti potrebnih usluga u zajednici te osiguranje odgovarajućih izvaninstitucijskih usluga; 3. Smanjiti ukupni broj djece s teškoćama u razvoju na smještaju za 40% do 2016. godine, prvenstveno djece koja pohađaju osnovnu školu, u suradnji s ministarstvom nadležnim za obrazovanje; 4. Razviti izvaninstitucijske oblike smještaja i izvaninstitucijske usluge razmjerno smanjenju ukupnog broja korisnika na smještaju za sve korisničke skupine.

Temeljem navedenog plana, 2014. godine donijet je Operativni plan za dvogodišnje razdoblje kojim su razrađene aktivnosti u području deinstitucionalizacije i transformacije za 32 državna doma socijalne skrbi. Operativni plan (2014) predviđa dinamiku deinstitucionalizacije različitih skupina korisnika, definira broj korisnika planiranih za uključivanje u život zajednice, broj i strukturu radnika koji će potrebnim usavršavanjem sudjelovati u pružanju različitih usluga i

programa u zajednici te uloge pojedinih domova u razvoju i pružanju izvaninstitucijskih usluga sukladno potrebama zajednice.

Plan deinstitutionalizacije, transformacije te prevencije institucionalizacije 2018.-2020. godina (u daljnjem tekstu: PDIT, 2018) je plan koji se nadograđuje na PDIT iz 2010. godine. Ovim planom je predviđeno intenziviranje procesa transformacije i deinstitutionalizacije te prevencije institucionalizacije, kao i osiguravanje šireg obuhvata socijalnih usluga i razvoja novih usluga u skladu s planiranim prioritetima na lokalnoj razini u svrhu regionalno ravnomjernog pružanja usluga i osiguravanja dostupnosti usluga u zajednici. Pri tome je ključna kvalitetna koordinacija i usklađivanje procesa na nacionalnoj i regionalnoj razini te koordinacija i usklađivanje procesa razvoja mreže usluga svih pružatelja usluga (PDIT, 2018).

Opći cilj navedenog plana je osiguravanje mjera za život djeteta u obitelji, dok su posebni ciljevi: 1. Jačanje ciljanih, priuštivih i dostupnih usluga podrške roditeljstvu i obiteljima kroz osiguravanje jednakomjerne dostupnosti obiteljskih centara u cijeloj Republici Hrvatskoj te jačanje njihovih kapaciteta; 2. Jačanje kapaciteta centara za socijalnu skrb za rano prepoznavanje i pravovremeno poduzimanje mjera prema obiteljima i djeci te priznavanja potrebnih socijalnih usluga; 3. Poboljšanje kvalitete, dostupnosti i usklađenosti socijalnih usluga za roditelje i djecu sa njihovim potrebama u svim županijama kroz osiguravanje pružatelja socijalnih usluga za djecu u svim županijama radi formiranja regionalnih centara/pružatelja usluga koji pružaju najširi spektar izvaninstitucionalnih socijalnih usluga u skladu s utvrđenim prioritetima i potrebama na lokalnoj razini (savjetovanje i pomaganje, rana intervencija, psihosocijalna podrška, pomoć pri uključivanju u programe redovnog odgoja i obrazovanja (integracija), organizirano stanovanje i dr.); 4. Poticanje razvoja udomiteljstva kroz: a. jačanje kapaciteta centara za socijalnu skrb za provedbu obveza sukladno Zakonu o udomiteljstvu i b. jačanje kapaciteta doma socijalne skrbi i centara za pružanje usluga u zajednici za provođenje posebnih obveza sukladno Zakonu o udomiteljstvu; 5. Odvajanje djelatnosti odgoja i obrazovanja od djelatnosti socijalne skrbi u domovima socijalne skrbi (PDIT, 2018).

Mjere i aktivnosti koje isti plan donosi su: 1. Širenje mreže izvaninstitucijskih usluga (regionalna ravnomjernost i dostupnost); 2. Širenje mreže pružatelja usluga (regionalna ravnomjernost i dostupnost); 3. Unapređenje kvalitete socijalnih usluga; 4. Usklađivanje planiranja financijskih sredstava iz državnog proračuna i EU fondova s prioritetima deinstitutionalizacije i transformacije; 5. Usklađivanje zakonodavne regulative s potrebama procesa deinstitutionalizacije i transformacije.

Uz navedene dokumente, konkretne upute kako izvršiti trajni prijelaz s institucijske skrbi na usluge podrške za život u zajednici, definirane su i Zajedničkim europskim smjernicama za prijelaz s institucionalne skrbi na usluge podrške za život u zajednici (Europska stručna skupina, 2012).

Još jedan važan dokument na ovom području jest Nacionalna strategija za prava djece u Republici Hrvatskoj za razdoblje od 2014. do 2020. godine, kojom su u području socijalne skrbi istaknuti prioriteti: unaprijediti položaj djece u sustavu socijalne skrbi osiguravajući dosljednu primjenu pravne regulative, međuresornu suradnju i koordinirano djelovanje različitih sustava od lokalne do nacionalne razine; zagovarati i promicati obiteljsko okruženje kao najbolje za potpun i skladan rast i razvoj djeteta; kontinuirano razvijati i unaprjeđivati sustav dobro prilagođenih, kvalitetnih, dostupnih i pravovremenih socijalnih usluga za djecu i obitelji korisnike prava u sustavu socijalne skrbi; razvijati mehanizme uključivanja djece u planiranje i vrednovanje intervencija koje se neposredno na njih odnose.

Donošenje Nacionalnog plana za prava djece u Republici Hrvatskoj za razdoblje od 2022. do 2026. godine, predstavlja nastavak kontinuiranog rada na unaprjeđenju promicanja i zaštite prava djece, a njegov cilj je unaprjeđenje javnih politika za prava djeteta, koja se definiraju kroz ključnih pet područja intervencije: 1. Jednake mogućnosti za svu djecu – suzbijanje diskriminacije i socijalne isključenosti; 2. Život djece bez nasilja – zaštita djece od svih oblika nasilja i zlostavljanja; 3. Sudjelovanje djece u odlučivanju u svim područjima koja se odnose na njihov život – pravo na sudjelovanje sve djece; 4. Odrastanje djece u digitalnom okruženju – osiguranje potpunog i sigurnog digitalnog okruženja za svu djecu; 5. Zaštita djece u pravosudnim postupcima – pravosuđe naklonjeno djeci. Imajući na umu prethodno navedene ciljeve, mjere i aktivnosti koje donose PDIT (2010 i 2018) te Operativni plan (2014), vidljivo je kako se na djecu u procesu deinstitutionalizacije osobito odnose područja intervencije pod točkama 1., 3. i 5. ovog Nacionalnog plana.

Iako je proces deinstitutionalizacije u Hrvatskoj započeo 2006. godine, prijelaz s institucionalnog oblika skrbi na oblike skrbi u obitelji i zajednici pokazuje relativno spore znakove napretka. Razlog navedenomu je nedostatak predanosti države, nedostatak znanja i iskustva u području pružanja socijalnih usluga u zajednici od strane države, predrasude o udomiteljstvu i neučinkovito korištenje financijskih sredstava Europske unije za potporu reformama deinstitutionalizacije (Opening Doors for Europe's Children, 2019).

PDIT (2018) radi analizu postignutih promjena u odnosu na ciljeve postavljene PDIT-om iz 2010. godine i navodi da je obzirom na postavljeni cilj promjene omjera institucijske i izvaninstitucijske skrbi na 20% korisnika (djece i mlađih punoljetnih osoba bez odgovarajuće roditeljske skrbi) u institucijskim oblicima skrbi i 80% korisnika u izvaninstitucijskim oblicima skrbi, gotovo postignut ciljani omjer – u 2010. godini je taj omjer bio 38% naspram 62%, a u 2016. godini 23% naspram 77%. Međutim, ukupni broj smještene djece u institucijskim i izvaninstitucijskim oblicima skrbi u 2016. godini veći je od procijenjenog broja navedenog u PDIT-u (2010). Kakogod, isti plan navodi, u razdoblju od 2014. do 2016. godine vidljiv je značajan porast broja korisnika izvaninstitucijskih usluga. To bi, polazeći od pretpostavke da izvaninstitucijske usluge preveniraju izdvajanje djece iz obitelji, u budućnosti trebalo dovesti do smanjenja broja djece na smještaju. Nadalje, u razdoblju od 2014. do 2016. godine ukupni broj smještene djece s problemima u ponašanju u odnosu na razdoblje 2007. do 2009. je za oko četvrtinu manji (PDIT, 2018). Također, iako se povećao omjer korisnika izvaninstitucijskih oblika smještaja u odnosu na institucijsku skrb, nije postignuto ciljano smanjenje broja smještenih korisnika u instituciji za 40% u odnosu na početno stanje iz 2010. godine (2010. godine je omjer korisnika institucijskog smještaja i korisnika izvaninstitucijskih oblika smještaja bio 93% naspram 7%, dok je taj omjer 2016. godine iznosio 83,5% naspram 16,5%).

Prema Godišnjem statističkom izvješću o domovima i korisnicima socijalne skrbi u Republici Hrvatskoj u 2021. godini Ministarstva rada, mirovinskog sustava, obitelji i socijalne politike (2022) u državnim domovima socijalne skrbi, odnosno Centrima za pružanje usluga u zajednici za djecu i mlađe punoljetne osobe bez roditelja ili odgovarajuće roditeljske skrbi, nalazio se ukupno 901 korisnik. Od toga je najzastupljenija usluga smještaja (390), zatim usluga poludnevnog boravka (366), usluga organiziranog stanovanja (107; od čega je uslugom organiziranog stanovanja uz sveobuhvatnu podršku bilo obuhvaćeno 67 korisnika, a uz povremenu podršku njih 40), dok je uslugom cjelodnevnog boravka obuhvaćen 21 korisnik. Ovdje je također važno za istaknuti kako je uslugu smještaja koristilo čak 157 djece u dobi do 7. godine života, odnosno 53 djeteta do navršene 3. godine, što je upravo suprotno preporukama prethodno navedenih istraživanja o negativnim ishodima institucionalizacije.

Što se tiče državnih domova socijalne skrbi za djecu i mlađe punoljetne osobe s problemima u ponašanju, uslugu smještaja je koristilo 212 korisnika, uslugu organiziranog stanovanja njih 69 (uz sveobuhvatnu podršku 59 te uz povremenu podršku 10), uslugu poludnevnog boravka 675, a cjelodnevnog boravka 13.

U nedržavnim domovima socijalne skrbi za djecu i mlađe punoljetne osobe bez roditelja ili odgovarajuće roditeljske skrbi (Dječji dom – SOS dječje selo Lekenik, Dječji dom SOS – dječje selo Ladimirevci i Dječji dom „Tić“ u Rijeci), u 2021. godini nalazilo se ukupno 214 korisnika. Od toga je najzastupljenija usluga organiziranog stanovanja uz stanovanje odgajatelja (144), zatim usluga smještaja (46), dok je uslugu poludnevnog boravka koristilo 24 djece.

Prema Godišnjem statističkom izvješću o primijenjenim pravima socijalne skrbi, pravnoj zaštiti djece, mladeži, braka, obitelji i osoba lišenih poslovne sposobnosti, te zaštiti tjelesno ili mentalno oštećenih osoba u Republici Hrvatskoj u 2021. godini (2022), u udomiteljske obitelji je bilo smješteno 1980 djece, dok je udomiteljskih obitelji u kojima su smještena djeca bilo 1286. Od ukupnog broja udomljene djece, njih je 890 bez odgovarajuće roditeljske skrbi, bez roditelja, napušteno od roditelja ili čiji su roditelji spriječeni brinuti o djetetu zbog teške bolesti ili smrti, dok je 57 djece u kategoriji djece s problemima u ponašanju, s poremećajima u ponašanju, s učestalim i trajnim problemima u ponašanju koji su jačeg intenziteta te 118 djece s teškoćama u razvoju. Broj djece smještene u udomiteljske obitelji zadnjih godina nije se značajno mijenjao usprkos donesenim dokumentima i promjenama koji isti predviđaju. Također, iz Tablice 1. je vidljivo da je broj korisnika u instituciji u odnosu na broj korisnika u udomiteljstvu od 2015. do 2020. godine približno isti, s tendencijom smanjenja smještaja u udomiteljstvo što je vidljivo u 2021. godini, dok bi taj omjer prema ciljevima zacrtanima PDIT-om trebao biti bitno drugačiji. Nacionalni plan razvoja socijalnih usluga za razdoblje od 2021. do 2027. godine (u daljnjem tekstu: Nacionalni plan, 2021) navodi kako je broj novih udomiteljskih obitelji unazad nekoliko godina u stalnom opadanju, što se posebice odnosi na obitelji mlađe životne dobi i višeg stupnja obrazovanja. Uz to, rasprostranjenost udomiteljstva u Republici Hrvatskoj je prilično neujednačena te je nepovoljna dobna i obrazovna struktura udomitelja (41% evidentiranih udomitelja u dobi je iznad 55 godina, a 25% udomitelja ima završeno osnovnoškolsko obrazovanje). Unatoč unaprjeđenju zakonskog okvira, na području udomiteljstva nisu postignuti planirani ciljevi u smislu povećanja broja udomiteljskih obitelji, što predstavlja najveći izazov u daljnjem razvoju udomiteljstva kao podršci procesu deinstitucionalizacije i prevencije institucionalizacije djece (Nacionalni plan, 2021).

Tablica 1. Pregled kretanja broja korisnika u državnim (A) i nedržavnim (B) domovima socijalne skrbi za djecu i mlađe punoljetne osobe bez roditelja ili bez odgovarajuće roditeljske skrbi te državnim (C) domovima socijalne skrbi za djecu i mlađe punoljetne osobe s problemima u ponašanju u odnosu na kretanje broja djece korisnika udomiteljstva (D) u razdoblju od 2015. do 2021. godine:

Vrsta	2015.	2016.	2017.	2018.	2019.	2020.	2021.
A+B+C	2177	2093	2193	2140	2122	2013	2084
D	2218	2342	2190	2276	2241	2271	1980

Procesom deinstitutionalizacije i transformacije je obuhvaćeno 25 državnih pružatelja usluga. Pet državnih domova se u potpunosti transformiralo u centre za pružanje usluga u zajednici (napustili su institucijski oblik skrbi i pružaju isključivo izvaninstitucijske socijalne usluge), dok su neki državni domovi proširili svoju djelatnost i na druge korisnike, uveli nove izvaninstitucijske usluge i povećali obuhvat korisnika već postojećim uslugama. Dakle, dogodio se porast broja korisnika izvaninstitucijskih usluga, koji je povezan sa samim razvojem i većom ponudom takvih usluga od strane pružatelja usluga u zajednici. Iz navedenoga se može zaključiti da je postignuta promjena u omjeru između institucijskih i izvaninstitucijskih oblika skrbi u korist izvaninstitucijskih oblika skrbi (osim u odnosu na osobe s mentalnim oštećenjem), odnosno socijalnih usluga. Kakogod, smanjenje broja ulazaka korisnika u instituciju, posebice u odnosu na djecu, nije postignuto u dovoljnoj mjeri (Nacionalni plan, 2021).

U izvješću Pravobraniteljice za djecu (2023) navodi se da je Ured pravobraniteljice za djecu 2022. godine za potrebe istraživanja o kretanju broja djece i mladih na smještaju, boravku i organiziranom stanovanju u domovima za djecu bez odgovarajuće roditeljske skrbi te u centrima za pružanje usluga u zajednici zatražio od svih ustanova (njih 20) podatke o djeci koja su im povjerena na skrb. Pregled podataka ukazuje na to da je 31. prosinca 2022. godine u ustanovama bilo 818 djece, od kojih 568 na smještaju i 250 u organiziranom stanovanju, uz što bi taj broj bio i veći da njihovi kapaciteti nisu popunjeni.

Razlog navedenom su poteškoće i rizici koji usporavaju provedbu ovog procesa, a to su nedovoljan broj udomiteljskih obitelji za djecu, otežan pronalazak adekvatnog prostora za uslugu organiziranog stanovanja, nedostatna razvijenost izvaninstitucijskih usluga u pojedinim područjima, kao i njihova regionalna neravnomjernost te resursi kojima raspolažu pružatelji

socijalnih usluga, a koji su nedostadni da bi zadovoljili sveukupne potrebe u lokalnoj zajednici (Nacionalni plan, 2021).

Nacionalni plan (2021) je još jedan važan akt koji u središte stavlja uključivanje socijalno osjetljivih skupina određivanjem prioriteta i mjera za ostvarivanje posebnih ciljeva. Svrha ovog plana jest osiguravanje regionalne ravnomjernosti i dostupnosti socijalnih usluga za socijalno osjetljive skupine u sustavu socijalne skrbi na cijelom području Republike Hrvatske. Njime su utvrđeni prioriteti razvoja socijalnih usluga (1. Dostupnost i ravnomjerni regionalni razvoj socijalnih usluga i 2. Kvaliteta i održivi razvoj socijalnih usluga) te su iskazane potrebe za različitim institucijskim i izvaninstitucijskim oblicima skrbi, s ciljem postizanja sustavnog i cjelovitog plana skrbi usklađenog s potrebama korisnika, što obuhvaća povećanje kvalitete i kontrole pružanja socijalnih usluga. Također, na temelju Nacionalnog plana, a radi ostvarivanja posebnih ciljeva, predviđena je izrada dva provedbena dokumenta - Akcijski plan razvoja socijalnih usluga od 2021. do 2024. godine i Akcijski plan razvoja socijalnih usluga od 2025. do 2027. godine, koji će definirati mjere i razraditi aktivnosti u području razvoja socijalnih usluga. Nacionalni plan je donesen radi nastavka već započetih procesa s ciljem razvoja sustava socijalne skrbi, zadržava opredjeljenje prema deinstitucionalizaciji i transformaciji, a time i razvoju primjerenih usluga u svrhu daljnjeg unaprjeđenja kvalitete života korisnika, osiguravanja regionalne ravnomjernosti i dostupnosti usluga (Nacionalni plan, 2021).

Na temelju analize promjena i prikaza trenutnog stanja u sustavu socijalne skrbi u kontekstu deinstitucionalizacije i prevencije institucionalizacije, može se zaključiti kako je razvijen niz usluga koje su od iznimne važnosti za nastavljanje navedenih procesa, no iste i dalje ne zadovoljavaju ukupne potrebe u zajednici. Iz tog razloga i uz pretpostavku da dostupnost potrebnih usluga i službi podrške u zajednici preveniraju institucionalizaciju korisnika, u narednom razdoblju su planirane aktivnosti daljnjeg razvoja (novih) izvaninstitucijskih socijalnih usluga na područjima na kojima te usluge nisu dostatne ili uopće nisu dostupne. Važnu ulogu u procesu deinstitucionalizacije i prevencije institucionalizacije imaju centri za socijalnu skrb i obiteljski centri. Pri tome je uloga centara usmjerena na pripremu korisnika i njihovih obitelji za povratak ili za upućivanje u izvaninstitucijske oblike skrbi, kao i na prevenciju upućivanja novih korisnika na smještaj u instituciju te na pružanje izvaninstitucijskih usluga savjetovanja i pomaganja i obiteljske medijacije, uz što provode i mjere obiteljsko-pravne zaštite, neposrednog skrbništva, procjene potencijalnih udomiteljskih obitelji, organiziraju edukacije, supervizije te prate udomiteljske obitelji (Nacionalni plan, 2021).

Kampanja Opening Doors for Europe's Children (2018) donosi smjernice pod nazivom „Kako proračun EU za razdoblje 2021.-2027. može okončati institucionalizaciju djece u Europi“ unutar kojih predlaže višegodišnji financijski okvir od 2021.-2027. godine, koji bi trebao: 1. Održavati promicanje prijelaza s institucionalne skrbi na skrb u obitelji i zajednici; 2. Ojačati mjere koje podupiru socijalno uključivanje i integraciju djece u zajednice namjenskim financiranjem; 3. Ojačati načelo partnerstva i njegovu provedbu; 4. Proširiti obvezu Europske unije da zabrani korištenje sredstava Europske unije za aktivnosti koje doprinose do segregacije, institucionalizacije ili socijalne isključenosti ljudi; 5. Proširiti uvjete na sve propise o korištenju EU fondova kako bi se osiguralo da promiču prijelaz od institucionalne skrbi do skrbi u obitelji i zajednici, u skladu s okvirima nacionalne strateške politike.

U svrhu nastavka procesa deinstitucionalizacije, uključujući daljnji razvoj i unaprjeđenje udomiteljstva, Nacionalni plan (2021) navodi kako će se dodatni naponi usmjeriti prema razvoju i jačanju socijalnih usluga u zajednici i usluga podrške obiteljima. Postojeći pružatelji socijalnih usluga bi trebali nastaviti s navedenim procesom i transformirati se na način da povećaju opseg pružanja usluga podrške deinstitucionaliziranim korisnicima i drugim korisnicima koji žive u vlastitim domovima. Također, Nacionalni plan (2021) prepoznaje kako posebnu pozornost treba posvetiti povećanju broja udomiteljskih obitelji za djecu najmlađe životne dobi uz osiguravanje kontinuirane stručne podrške, uz što je potrebno, u suradnji sa svim dionicima (osobito organizacijama civilnog društva udomitelja) provoditi aktivnosti u svrhu senzibilizacije javnosti i potpore udomiteljima, kako bi skrb koju pružaju bila što kvalitetnija. Naglašena je i potreba za kontinuiranim i ciljanim edukacijama radnika i udomitelja sa svrhom unaprjeđenja njihovih kompetencija, što je nužan preduvjet za postizanje prilagodbe promjenama i potrebama u pružanju socijalnih usluga (Nacionalni plan, 2021).

Operativni plan deinstitucionalizacije, prevencije institucionalizacije i transformacije pružatelja socijalnih usluga u Republici Hrvatskoj od 2022. do 2027. godine (u daljnjem tekstu: Operativni plan, 2022) je dokument kojim se operacionaliziraju mjere planirane u navedenom Nacionalnom planu, a donosi se s ciljem smanjenja broja korisnika u institucijama i osiguravanja njihovog života u zajednici te razvoja usluga podrške u zajednici, u svrhu osiguravanja regionalne ravnomjernosti i dostupnosti usluga. Tako su konkretne aktivnosti koje ovaj plan donosi, a koje se odnose na pružatelje usluga za djecu bez odgovarajuće roditeljske skrbi i djecu s problemima u ponašanju sljedeće: 1) Razvoj i uspostava aktivnosti obiteljskog suradnika u okviru usluge psihosocijalne podrške obitelji; 2) Unaprjeđenje kvalitete provedbe mjera obiteljskopravne zaštite; 3) Izrada individualnih planova deinstitucionalizacije,

prevencije institucionalizacije i transformacije pružatelja socijalnih usluga koji nisu obuhvaćeni procesom; 4) Razvoj/širenje usluge organiziranog stanovanja; 5) Razvoj/širenje ostalih izvaninstitucijskih usluga u zajednici za djecu, mlade i obitelji u riziku (psihosocijalna podrška, boravak, socijalno mentorstvo i ostale usluge podrške) s ciljem smanjenja ulaska korisnika u institucije i povećanja izlaska iz institucije te zapošljavanje stručnjaka za potrebe širenja mreže socijalnih usluga u zajednici; te 6) Povećanje smještanih kapaciteta u udomiteljskim obiteljima i broja udomiteljskih obitelji za djecu. Osim toga, ovaj plan prepoznaje i važnost jačanja kapaciteta centara za socijalnu skrb i obiteljskih centara u vidu osiguravanja podrške procesima deinstitucionalizacije i prevencije institucionalizacije, u odnosu na što preporuča aktivnosti unaprjeđenja infrastrukture centara za socijalnu skrb i obiteljskih centara te zapošljavanje stručnih radnika u centrima za socijalnu skrb i obiteljskim centrima radi širenja programa i usluga za obitelji u riziku. Također, plan ističe i potrebu jačanja kompetencija pružatelja socijalnih usluga kroz aktivnosti poput unapređivanja profesionalnih kompetencija radnika u sustavu socijalne skrbi, uspostave učinkovitog sustava podrške stručnim radnicima i korisnicima te obiteljima korisnika u svrhu pripreme za prijelaz u izvaninstitucijske oblike smještaja i drugih (Operativni plan, 2022).

Analiza trendova, kao i spomenuti dokumenti upućuju na to da sveukupne aktivnosti vezane za zaštitu djece treba usmjeriti na promjenu prakse kako bi se razjasnili prioriteti i tako prvenstveno koristile usluge u zajednici, a smještaj u instituciju primjenjivao kao posljednja, a ne prva u nizu socijalnih usluga.

6. IZVANINSTITUCIONALNI OBLICI SMJEŠTAJA

Iako je u većini europskih zemalja, pa tako i u Republici Hrvatskoj, institucionalna skrb još uvijek najčešći oblik izvanobiteljskog zbrinjavanja djece, daljnji razvoj slijedi smjer deinstitucionalizacije i transformacije, odnosno jačanja prevencije i mjera izdvajanja djece iz bioloških obitelji te razvijanja i širenja alternativnih oblika zbrinjavanja. Poticanje obiteljskog oblika smještaja umjesto institucionalnog je u skladu i s preporukama Vijeća Europe, Odbora za prava djeteta Ujedinjenih naroda i drugih međunarodnih organizacija.

PDIT (2010) navodi kako izvaninstitucijski oblici smještaja uključuju skrb u udomiteljskim obiteljima i obiteljskim domovima te stambenim zajednicama, odnosno organiziranom stanovanju u zajednici koje provode državni i nedržavni domovi, kao i druge pravne osobe

registrirane za obavljanje djelatnosti socijalne skrbi, dok izvaninstitucijske usluge obuhvaćaju usluge poludnevnog, cjelodnevnog ili povremenog boravka, pomoći pri uključivanju djeteta u programe redovnih predškolskih i školskih ustanova (integracija), pomoći i njege u kući te usluge stručne pomoći u obitelji (patronaža). S druge strane, Zakon o socijalnoj skrbi (NN 18/22, 46/22, 119/22) navodi kako su alternative institucionalizaciji smještaj u obiteljski dom za djecu bez odgovarajuće roditeljske skrbi, u udomiteljsku obitelj ili pak u organizirano stanovanje. U tekstu koji slijedi detaljnije će biti opisano udomiteljstvo, kao najpoželjniji oblik izvaninstitucionalnog smještaja, koji je iz tog razloga i u fokusu ovoga rada.

6.1. Udomiteljstvo

Udomiteljstvo je oblik pružanja socijalnih usluga kojim se djetetu ili odrasloj osobi osigurava smještaj u udomiteljskoj obitelji (Zakon o socijalnoj skrbi, NN 18/22, 46/22, 119/22, čl. 236.). Imajući na umu negativne strane smještaja u instituciju, kao i pravo djeteta na život u obitelji, usluga smještaja u udomiteljsku obitelj ujedno je i jedna je od najznačajnijih izvaninstitucijskih usluga. Ova usluga, iako nije novijeg datuma, po prvi put je uređena posebnim zakonom 2007. godine, kada je donesen prvi Zakon o udomiteljstvu (NN 79/07).

Novim Zakonom o udomiteljstvu (NN 115/18, 18/22) uređuje se udomiteljstvo kao oblik pružanja socijalne usluge smještaja, uvjeti i način obavljanja udomiteljstva te prava i obveze korisnika usluge udomitelja, centra za socijalnu skrb i drugih pravnih osoba koje sudjeluju u potpori udomiteljstvu. Isti zakon navodi da je svrha udomiteljstva osigurati skrb i potporu korisniku u poticajnom i pozitivnom obiteljskom okruženju u skladu s njegovim individualnim planom promjene, te da se udomiteljstvo u Republici Hrvatskoj provodi u skladu s temeljnim načelima socijalne skrbi, načelom najboljeg interesa korisnika, ravnopravnosti u obiteljskom okruženju, održivosti socijalnih veza, uključenosti korisnika i zabrane diskriminacije.

Vrste udomiteljstva u Republici Hrvatskoj su tradicionalno udomiteljstvo, udomiteljstvo kao zanimanje i srodničko udomiteljstvo, dok se udomiteljstvo kao zanimanje može obavljati kao standardno i kao specijalizirano udomiteljstvo za djecu (Zakon o udomiteljstvu, NN 115/18, 18/22).

Prema Zakonu o udomiteljstvu (NN 115/18, 18/22), tradicionalno udomiteljstvo obavlja udomiteljska obitelj čiji predstavnik ispunjava opće uvjete za obavljanje udomiteljstva, odnosno udomiteljstvo može obavljati fizička osoba koja: je punoljetna i ima poslovnu

sposobnost; je hrvatski državljanin; ima prebivalište i živi u Republici Hrvatskoj; je mlađa od 60 godina, osim ako nastavlja obavljati udomiteljstvo ili ako udomiteljstvo obavlja kao srodnik; ima završeno najmanje srednjoškolsko obrazovanje, osim ako udomiteljstvo obavlja kao srodnik; je završila osposobljavanje za udomitelja, osim ako udomiteljstvo obavlja kao srodnik; ima propisane stambene uvjete; ima pisanu suglasnost svih punoljetnih članova zajedničkog kućanstva za obavljanje udomiteljstva, osim ako udomiteljstvo obavlja kao samac i koja nema zapreke iz članka 18. ovoga Zakona. Članak 18. navodi kako udomiteljstvo ne može obavljati osoba u čijoj su obitelji poremećeni obiteljski odnosi; koja ima bolest ili stanje kojim bi bilo ugroženo zdravlje ili drugi interesi korisnika; ili koja je društveno neprihvatljivog ponašanja.

U tradicionalnom udomiteljstvu pruža se usluga smještaja djetetu i odrasloj osobi i to na način da se usluga smještaja pruža istoj vrsti korisnika, posebno djeci, a posebno odraslim osobama, osim kada postoji potreba o zajedničkom smještaju roditelja s djetetom, braći i sestrama, maloljetnim roditeljima, bračnim/izvanbračnim drugovima ili kada tijekom smještaja kod korisnika nastanu takve promjene da više ne pripada istoj vrsti korisnika, uz procjenu potreba korisnika i suglasnost centra udomitelja i centra korisnika i ako to nije protivno interesima drugih smještenih korisnika. Uz to, udomitelj koji obavlja tradicionalno udomiteljstvo ima pravo na opskrbninu i pravo na naknadu za rad udomitelja.

Udomiteljstvo kao zanimanje može obavljati osoba koja ispunjava posebne uvjete za obavljanje ovog oblika udomiteljstva. Ukoliko se radi o standardnom udomiteljstvu, može ga obavljati tradicionalni ili specijalizirani udomitelj koji nije u radnom odnosu, ne obavlja samostalnu registriranu djelatnost obrta ili slobodnog zanimanja u skladu s odredbama posebnih propisa ili drugu samostalnu djelatnost; koji je najmanje šest mjeseci pružao uslugu kao tradicionalni udomitelj; koji pruža uslugu smještaja za troje djece ili četvero odraslih korisnika istodobno i koji ima prebivalište na području jedinice područne (regionalne) samouprave odnosno Grada Zagreba, za koje je mrežom socijalnih usluga utvrđena potreba za obavljanjem udomiteljstva kao zanimanja; te koji je izabran od strane Povjerenstva za izbor udomitelja za obavljanje udomiteljstva kao zanimanja. Ukoliko se radi o specijaliziranom udomiteljstvu, može ga obavljati osoba koja je punoljetna i ima poslovnu sposobnost; koja ima prebivalište i živi u Republici Hrvatskoj; nije u radnom odnosu, ne obavlja samostalnu registriranu djelatnost obrta ili slobodnog zanimanja u skladu s odredbama posebnih propisa ili drugu samostalnu djelatnost; ima prebivalište na području jedinice područne (regionalne) samouprave odnosno Grada Zagreba, za koje je mrežom socijalnih usluga utvrđena potreba za obavljanjem udomiteljstva kao zanimanja te koja je izabrana od strane Povjerenstva za izbor udomitelja za obavljanje

udomiteljstva kao zanimanja. Uz navedene uvjete, osoba mora imati završen najmanje preddiplomski ili diplomski sveučilišni studij ili stručni studij u području socijalnog rada, psihologije, edukacijske rehabilitacije, socijalne pedagogije, logopedije, radne terapije, pedagogije ili medicine i najmanje godinu dana radnog staža u radu s djecom i mlađim punoljetnim osobama ili završeno srednjoškolsko obrazovanje ili preddiplomski ili diplomski sveučilišni studij ili stručni studij i najmanje tri godine pružanja usluge djetetu ili mlađoj punoljetnoj osobi kao tradicionalni, specijalizirani ili standardni udomitelj. Također, osoba mora imati posebna znanja i vještine u skladu s individualnim potrebama djeteta ili mlađe punoljetne osobe kojoj pruža uslugu smještaja (Zakon o udomiteljstvu, NN 115/18, 18/22).

Udomitelj koji obavlja specijalizirano udomiteljstvo za djecu pruža uslugu smještaja i složeniju, specifičnu skrb i to: djetetu s problemima u ponašanju kojem je određena mjera povjeravanja udomiteljskoj obitelji sukladno propisima o obiteljskopravnoj zaštiti; djetetu i mlađoj punoljetnoj osobi s problemima u ponašanju kojima je izrečena odgojna mjera sukladno propisima o kaznenopravnoj zaštiti; djetetu i mlađoj punoljetnoj osobi: s teškim invaliditetom, kod koje je utvrđen četvrti stupanj težine invaliditeta, kod koje je utvrđeno više vrsta težih oštećenja ili kod koje je utvrđeno više vrsta oštećenja trećeg stupnja težine invaliditeta ili teško bolesnom djetetu i mlađoj punoljetnoj osobi. Također, udomitelj koji obavlja udomiteljstvo kao zanimanje ima pravo na opskrbninu, naknadu za rad udomitelja, prava iz mirovinskog i obveznog zdravstvenog osiguranja i prava za vrijeme nezaposlenosti kao zaposlena osoba u skladu s posebnim propisima (Zakon o udomiteljstvu, NN 115/18, 18/22).

Srodničko udomiteljstvo obavlja se kao tradicionalno udomiteljstvo ako centar korisnika utvrdi da je to u interesu korisnika i ako je srodnik korisnika punoljetan i ima poslovnu sposobnost; je hrvatski državljanin; ima prebivalište i živi u Republici Hrvatskoj; nema zapreke za obavljanje udomiteljstva i ima pisanu suglasnost svih punoljetnih članova zajedničkog kućanstva za obavljanje udomiteljstva, osim ako udomiteljstvo obavlja kao samac. Srodničko udomiteljstvo mogu obavljati: baka, djed, stric, teta, ujak, braća/polubraća, sestre/polusestre, unuci te njihovi braćni/izvanbraćni drugovi, a iznimno ovo udomiteljstvo mogu obavljati i drugi srodnici korisnika ako centar korisnika procijeni da je to u najboljem interesu korisnika. Također, udomitelj srodnik ima pravo na opskrbninu.

S obzirom na vrstu udomiteljstva, prema Godišnjem statističkom izvješću o primijenjenim pravima socijalne skrbi, pravnoj zaštiti djece, mladeži, braka, obitelji i osoba lišenih poslovne sposobnosti, te zaštiti tjelesno ili mentalno oštećenih osoba u Republici Hrvatskoj u 2021. godini Ministarstva rada, mirovinskoga sustava, obitelji i socijalne politike (2022),

tradicionalnim udomiteljstvom se 2021. godine bavilo 629 osoba, standardnim udomiteljstvom djece kao zanimanjem 61 osoba, specijaliziranim udomiteljstvom za djecu 21 osoba, srodničkim udomiteljstvom djece 434 osobe te specijaliziranim udomiteljstvom djece prema Zakonu o udomiteljstvu (NN 90/11, 78/12) 90 osoba.

U skladu sa Smjernicama za alternativnu skrb o djeci usvojenima na Općoj skupštini Ujedinjenih naroda u studenome 2009. godine i Napatku o postupanju pri smještaju djece mlađe od tri godine bez odgovarajuće roditeljske skrbi kojega je u svibnju 2010. godine izdalo ministarstvo nadležno za socijalnu skrb, Zakon o socijalnoj skrbi (Narodne novine br. 57/11) usvojen 2011. propisuje da dijete mlađe od 7 godina može biti smješteno samo u udomiteljsku obitelj, a iznimno u institucionalni oblik skrbi (Operativni plan, 2014). Novi Zakon o socijalnoj skrbi (NN 18/22, 46/22, 119/22) zadržava navedenu odredbu te navodi da se djetetu, a posebno djetetu mlađem od sedam godina, pravo na uslugu smještaja priznaje prvenstveno u udomiteljskoj obitelji. U slučaju da se u trenutku nastanka potrebe smještaj ne može osigurati u udomiteljskoj obitelji, CZSS može priznati pravo na uslugu smještaja u domu socijalne skrbi ili pri udruzi, vjerskoj zajednici i drugoj pravnoj osobi, u trajanju najduže do godinu dana (čl. 111.). Ova odredba jasno upućuje na poželjnost odabira ovog oblika skrbi za dijete, s obzirom na to da i zakonodavac prepoznaje pozitivne strane udomiteljstva i prednosti koje ima kako nad institucionalnim oblikom skrbi, tako i one koje ima za samo dijete. Tako Sladović Franz (2004) ističe da je prednost udomiteljskog oblika smještaja djece upravo u tome što je obiteljsko okruženje ono okruženje koje je prirodno za pravilan rast i razvoj djeteta. Dijete u udomiteljskoj obitelji uči o uobičajenom obiteljskom životu, ulogama roditelja, stjecanju materijalnih sredstava za skrb o obitelji te podržavajućim emocionalnim odnosima među članovima obitelji, što je ono najvažnije. Osim toga, životom u udomiteljskoj obitelji, djetetova socijalna mreža se širi unutar lokalne zajednice udomiteljske obitelji u koju je smješteno i time dijete (p)ostaje član zajednice, u odnosu na izdvajanje iz nje koje se događa kao posljedica institucionalizacije.

Nadalje, Kletečki Radović i Kregar Orešković (2005) navode da udomiteljstvo pruža mogućnost zadovoljenja ključnih potreba djeteta i zadržavanja kontakta te identifikacije sa primarnom obitelji (kada je to potrebno). Ono može ispuniti širok raspon djetetovih potreba - od potrebe za skrbi i odrastanjem u obiteljskom okruženju i u nekoj lokalnoj zajednici do potrebe za privrženosti između djeteta i udomitelja uz istovremeno zadržavanje odnosa privrženosti i identifikacije s biološkim roditeljima. Također, ono omogućava biološkim roditeljima da sudjeluju u skrbi za dijete, može pružiti skrb i podršku djeci i u odrasloj dobi te osigurati dodatnu podršku putem nadležnih službi i djelatnika.

S obzirom na to da udomiteljstvo kao oblik skrbi svojim obilježjima čini suprotnost institucionalnoj skrbi, posljedice, tj. ishodi za djecu smještenu u udomiteljsku obitelj, bolji su u svim aspektima razmotrenima u prethodnim poglavljima. Tako Li, Chng i Chu (2019) na temelju provedene metaanalize zaključuju kako djeca smještena u udomiteljsku obitelj postižu konzistentno bolje rezultate u odnosu na djecu smještenu u institucionalnu skrb i to na sva tri analizirana ishoda: internalizirane i eksternalizirane probleme u ponašanju te percepciju skrbi. Udomljena djeca izvještavaju o većem zadovoljstvu smještajem i skrbnicima (što je povezano s iskazivanjem manje problema u ponašanju) te većem osjećaju sigurnosti (što im omogućava da se više fokusiraju na školu, što pak dovodi do boljih ishoda na planu akademskog uspjeha).

Ajduković i sur. (2005) navode kako se udomiteljske obitelji najčešće koriste kao oblik smještaja za onu djecu kojoj je potrebna zamjenska obitelj koja će osigurati novu figuru privrženosti, što se posebice odnosi na djecu mlađe dobi, djecu iz obitelji u kojima su trajnije narušeni obiteljski odnosi te na lakše traumatiziranu djecu. S druge strane, iste autorice navode kako su u domove obiteljskog tipa češće smještena djeca koja su bila zlostavljana u obitelji, koja su doživjela veći broj stresora i traumatskih događaja, koja su dulje boravila u skrbi, uz što će ovakav oblik smještaja biti odabran i u potrebi zajedničkog smještaja braće i sestara. Dom za djecu je pak izbor za djecu s najviše školskih neuspjeha, koja se najkasnije izdvajaju (starija djeca i adolescenti), koja su već razvila privrženost roditeljima (koji su češće oboje živi) i kojima nije potrebna zamjenska obitelj. Također, u dom se smještaju i djeca s problemima u ponašanju, ona koja su doživjela stres i traumu, zlostavljanje i zanemarivanje, odnosno djeca koja imaju potrebu za stručnom pomoći i tretmanom.

Kakogod, ova podjela govori o kriterijima na temelju kojih su pojedina djeca učestalije smještena u ovaj ili onaj oblik skrbi, ali nikako o pravilima i isključivosti odabira oblika skrbi temeljem istih. Tako u udomiteljsku obitelj nerijetko bivaju smještena djeca koja očituju probleme u ponašanju, koja su doživjela zlostavljanje i zanemarivanje, koja su prethodno bila u drugom obliku skrbi i slično, odnosno djeca koja također imaju potrebu za stručnom pomoći i podrškom. S obzirom na to da je psihosocijalno funkcioniranje mnoge djece izdvojene iz obitelji narušeno, Sladović Franz (2003) ističe kako se temeljni nedostatak udomiteljstva ogleda upravo u postojanju značajnih teškoća udomitelja nestručnjaka u zadovoljavanju specifičnih potreba djeteta. Istraživanje udomiteljstva u Hrvatskoj je pokazalo da većina udomiteljskih obitelji živi u ruralnom području i da je obrazovni status udomitelja u Hrvatskoj relativno nizak, radi čega udomitelji uglavnom nemaju potrebna znanja o životu sa djecom s problemima u ponašanju, uz što su im mogućnosti osiguravanja psihosocijalne pomoći unutar lokalne

zajednice nedostupne (Sladović Franz, 2004). U navedenom se, s jedne strane, ističu potrebe, odnosno implikacije za razvijanje i pružanje usluge specijaliziranog (tretmanskog) udomiteljstva, koje bi omogućilo adekvatniju skrb o pojedinim skupinama djece. S druge strane, navedeno upućuje na obvezno potpuno i pravovremeno informiranje udomitelja o obilježjima djeteta, na uparivanje djeteta i udomitelja sukladno njihovim obilježjima kako bi se na najbolji način odgovorilo na potrebe djeteta, na kvalitetne edukacije i osposobljavanje (potencijalnih) udomitelja te na kontinuirane supervizije sa svrhom pružanja pomoći i podrške udomiteljima u savladavanju njihovih obveza, neovisno o tipu udomiteljstva koji obavljaju.

Što se tiče rada na poboljšanju kvalitete pružanja usluge udomiteljstva i njegove potpore u formi zakona, s ciljem razvoja i unapređenja ove usluge, 2004. godine je uvedena zakonska obveza edukacije udomitelja, a 2007. godine donesen poseban zakon koji regulira udomiteljstvo, s ciljem osiguranja uvjeta za razvoj udomiteljstva, kvalitetne skrbi o korisniku i kontinuirane stručne pomoći i podrške udomiteljima i udomljenim korisnicima. Uz to je uvedena naknada udomitelju i osigurano zapošljavanje 21 tima za udomiteljstvo (koji čine socijalni radnik i psiholog) u 18 centara za socijalnu skrb, koji uz obavljanje poslova vezanih uz udomiteljstvo, imaju obvezu provoditi i aktivnosti na promidžbi udomiteljstva. Također, odgovarajućim provedbenim propisima pobliže su propisani uvjeti koje mora ispunjavati udomiteljska obitelj, zatim sadržaj i trajanje osposobljavanja i edukacije udomitelja te vođenje evidencije i registra udomitelja i udomljenih korisnika. Uz navedeno, zakonskim promjenama je smanjivan i broj korisnika koji može biti smješten u jednoj udomiteljskoj obitelji, što predstavlja jedan od značajnijih preduvjeta bolje skrbi o smještenom korisniku (Operativni plan, 2014).

Rezultati do sada provedenih istraživanja u svijetu i u Hrvatskoj navode na promišljanje o mogućim smjerovima unapređenja ovog oblika skrbi za djecu na našim prostorima, s ciljem zaštite najboljeg interesa djeteta, osnaživanja udomitelja, preveniranja negativnih ishoda i prekida udomiteljske skrbi, stvaranja jasnijeg modela profesionalnog djelovanja, evaluiranja procesa udomiteljstva i učinkovitosti poduzetih intervencija (Laklija, 2011a). U tom smislu, spomenuta autorica kao važna područja i aspekte udomiteljstva koji se odražavaju na njegovu uspješnost ističe: a) kvalitetno osmišljene, supervizirane i evaluirane programe koji obuhvaćaju različite aktivnosti i intervencije u svim fazama procesa udomiteljstva usmjerenih na sve osobe koje u njemu sudjeluju; b) sustavniju integraciju različitih područja djelovanja socijalne politike (zdravstvenog sustava, sustava socijalne skrbi, obrazovanja i dr.); c) kvalitetno osmišljene procese odabira i edukacije udomitelja, uparivanja udomitelja s djetetom, pravovremenog informiranja, planiranja smještavanja djeteta, zatim uključivanja djeteta, biološke i

udomiteljske obitelji u izradu individualnog plana promjene s ciljem zaštite i odgovaranja na potrebe udomljenog djeteta, kao i njihova uključivanja u proces praćenja i evaluiranja ishoda udomiteljstva; d) konkretne aktivnosti koje bi se trebale provoditi na razini države i lokalnih zajednica, a to su: (re)definiranje standarda udomiteljske skrbi, promicanje pozitivne slike udomiteljstva, pomoć svim uključenim osobama u njihovoj prilagodbi na novu situaciju i okolinu, otvaranje novih i dostupnih kanala komunikacije (poput kriznog telefona i mobilnih timova podrške), reorganiziranje ustanova u male jedinice skrbi i/ili centre podrške, reguliranje statusa udomitelja u vidu osiguravanja preduvjeta za različite oblike specijaliziranog udomiteljstva i njegove profesionalizacije, regrutiranje novih udomitelja i pomagača koji bi pružali podršku udomiteljima, poticanje razvoja grupa za samopomoć, mrežnog socijalnog rada te akcijskih istraživanja na ovom području.

Navedenomu Laklija (2011a) dodaje kako je za razvoj udomiteljstva u našem kontekstu sustava socijalne skrbi nužno osigurati i bolji protok informacija o udomiteljima kroz stvaranje nacionalne baze i umrežavanje centara, kako bi oni kontinuirano znali koje resurse u svojoj lokalnoj zajednici imaju na raspolaganju i čime bi se spriječilo udomljavanje djeteta u udaljenije krajeve, što je u većini slučajeva uzrokovalo reduciranje odnosa djeteta s biološkom obitelji i otežavalo mogućnosti suradnje svih uključenih strana u izradi individualnog plana promjene. Uz to, spomenuta autorica nužnim smatra i zapošljavanje novih stručnjaka kako bi se postigli ciljevi reforme javne skrbi za djecu, zaštitila prava djeteta, regrutiralo nove i zadržalo postojeće udomitelje, kao i razvili modeli kontinuirano dostupne edukacije, podrške i supervizije stručnjaka i udomitelja.

I naposljetku, Sabolić i Vejmelka (2015) provode istraživanje sa udomiteljima i stručnjacima koji rade na poslovima udomiteljstva, čiji rezultati ukazuju na to da su sudionici istraživanja zadovoljni procesom udomljavanja, ali navode i neke potrebe te izazove daljnjeg razvoja udomiteljstva. Tako je ovo istraživanje, između ostalog, pokazalo kako su specifične poteškoće prilikom procesa udomljavanja regionalne razlike s obzirom na trajanje procesa dobivanja dozvole za obavljanje udomiteljstva, nezadovoljstvo birokratizacijom, potreba za većim brojem stručnjaka, potreba za daljnjim razvojem specijaliziranog udomiteljstva i problem smještaja korisnika izvan primarne lokalne sredine. Nadalje, što se tiče iskustva udomitelja s dostupnom pomoći i podrškom tijekom udomljavanja, dobiveni podaci ukazuju da su udomitelji najviše zadovoljni pomoći i podrškom pruženoj od strane neformalne socijalne mreže te podrškom lokalne zajednice. S druge strane, u vidu podrške stručnjaka, neki udomitelji navode kako su zadovoljni pomoći i podrškom dobivenom od strane stručnjaka koja se ogleda u njihovoj

dostupnosti, pomoći i podršci, dok drugi navode kako su nezadovoljni, a to nezadovoljstvo proizlazi iz slabe pomoći od strane stručnjaka, nezainteresiranosti te nedostupnosti stručnjaka. Što se tiče supervizije kao izvora pomoći i podrške, jedni navode kako preferiraju individualni rad, dok drugi vide potrebu za supervizijama. I za kraj, udomitelji i stručnjaci navode brojne mogućnosti unapređenja udomiteljstva na području Republike Hrvatske, koje su spomenuti autori podijelili u: informiranje i jačanje svijesti o udomiteljstvu, unapređenje kvalitete udomljavanja, unapređenje kvalitete rada stručnjaka, potrebu za promjenom uvjeta za dobivanje dozvole za obavljanje udomiteljstva, potrebu za promjenom regulacije mirovinskog i zdravstvenog osiguranja za udomitelje, potrebu za promjenom zakonodavnog okvira, potrebu za profesionalizacijom udomiteljstva i razvojem novih oblika organizacije udomiteljstva.

6.1.1. Pomoć i podrška udomiteljstvu

Kako bi se osigurala kontinuirana podrška udomiteljima u svakodnevnoj skrbi za djecu, Zakonom o socijalnoj skrbi (NN 18/22, 46/22, 119/22) je propisano pružanje psihosocijalne pomoći udomiteljima (čl. 96.), a Zakonom o udomiteljstvu (NN 115/18, 18/22) su centrima za socijalnu skrb, domovima socijalne skrbi te centrima za pružanje usluga u zajednici propisane posebne obveze stručne podrške udomiteljskim obiteljima (čl. 47. i čl. 48.).

Prema Zakonu o socijalnoj skrbi (NN 18/22, 46/22, 119/22), psihosocijalna podrška udomiteljima obuhvaća stručnu pomoć radi prevladavanja teškoća te podrške i osnaživanja udomiteljske obitelji za stjecanje vještina potrebnih radi zadovoljavanja specifičnih potreba djece i odraslih osoba kojima je priznata usluga smještaja u udomiteljskoj obitelji. Psihosocijalna podrška udomiteljima pruža se u obitelji do 5 sati tjedno, a iznimno kod pružatelja usluge do 6 sati tjedno, najviše 2 sata dnevno.

Zakon o udomiteljstvu (NN 115/18, 18/22) propisuje da stručnu pomoć i potporu u obavljanju udomiteljstva pružaju centar za socijalnu skrb, dom socijalne skrbi i centar za pružanje usluga u zajednici. Tako su dom socijalne skrbi i centar za pružanje usluga u zajednici obvezni: informirati sve zainteresirane osobe o udomiteljstvu te surađivati s centrima za socijalnu skrb, udrugama i drugim organizacijama civilnog društva, školama i drugim ustanovama, sredstvima javnog informiranja u promicanju udomiteljstva u zajednici; provoditi edukaciju za udomitelje; pružati stručnu pomoć i potporu udomitelju i korisniku; organizirati i provoditi povremene grupe podrške udomiteljima i korisnicima; provoditi individualno i grupno savjetovanje

udomitelja, kao i korisnika; organizirati mobilne timove za pružanje usluga u udomiteljskoj obitelji u skladu s individualnim planom promjene korisnika; te sudjelovati u pripremi djeteta za povratak u vlastitu obitelj, posvojenje ili samostalan život te prilikom premještanja korisnika u drugu udomiteljsku obitelj ili kod drugog pružatelja usluge. Također, stručna pomoć i potpora može se pružati u suradnji s udrugama i drugim organizacijama civilnog društva, vjerskim zajednicama i drugim pravnim i fizičkim osobama koje pružaju usluge stručne pomoći u obitelji, rane intervencije, savjetovanja i pomaganja u obitelji i druge usluge u obitelji i lokalnoj zajednici sukladno posebnom propisu.

Laklija (2011b) navodi kako je udomiteljima, u cilju osnaživanja u obnašanju svoje uloge, važno osigurati formalnu grupnu podršku (stručnih timova u centrima/zavodima za socijalnu skrb, specijaliziranih lokalnih/regionalnih centara za udomiteljstvo, mobilnih timova podrške i sl.), kao i mentorstvo u obliku individualne podrške. Ovo je osobito važno u prvom razdoblju međusobne prilagodbe udomitelja i udomljenog djeteta, ali i kasnije tijekom cijelog procesa udomiteljstva (Whiting i Huber, 2007).

Gouveia, Magalhães i Pinto (2021) donose sustavni pregled 49 studija koje su se bavile identificiranjem čimbenika koji utječu na postajanje udomiteljem i zadržavanjem u toj ulozi. Rezultati sustavnog pregleda su pokazali kako su, s obzirom na različite zahtjeve i izazove koje udomiteljstvo stavlja pred biološke i udomiteljske obitelji te udomljeno dijete, adekvatna i dostupna podrška kao i postojanje bliskih i toplih odnosa sa službama, ključni za nastavljanje bavljenjem udomiteljstvom, kao i za osjećaj zadovoljstva obavljanjem te uloge. Uz to, autori naglašavaju i važnost specifičnog inicijalnog i kontinuiranog treninga za udomitelje koji udomiteljima omogućava stjecanje potrebnog znanja i razvijanje vještina za kvalitetnije obavljanje svoje uloge. Kao dobar primjer navode *PRIDE Model of Practice* koji udomitelje vidi kao važne zastupnike u sustavu službe za zaštitu djece, koji razvijaju kompetencije vezane uz zaštitu djece i odgovaranje na njihove razvojne potrebe, grade kvalitetne odnose s biološkim obiteljima i surađuju sa stručnim timom kao njegov član, a ne korisnik.

Na tragu osiguravanja sustavne podrške udomiteljima, naročito u smislu osiguravanja adekvatne edukacije udomitelja, u Hrvatskoj su u okviru programa „Za snažniju obitelj“³ kreirani priručnici za osposobljavanje udomitelja (Borić i sur., 2021).

³ Program „Za snažniju obitelj“ provodio se kroz suradnju Ministarstva za demografiju, obitelj, mlade i socijalnu politiku i Ureda UNICEF-a za Hrvatsku te partnerskih organizacija- Hrvatske udruge socijalnih radnika, Centra za podršku roditeljstvu „Rastimo zajedno“, Društva za psihološku pomoć, Centra za psihološko savjetovanje, edukaciju i istraživanja Sirius te Foruma za kvalitetno udomiteljstvo djece.

Maclay, Bunce i Purves (2006) donose nacrt modela suradnje i podržavajućeg odnosa udomitelja i sustava socijalne skrbi prema kojem je sustav socijalne skrbi u mogućnosti alocirati resurse sa svrhom pružanja podrške udomiteljima u obavljanju njihova posla, osobito u prvoj, kritičnoj fazi tijekom koje imaju veliku potrebu za podrškom koja proizlazi iz njihovog nedostatka iskustva. Ti resursi će kasnije biti korišteni za ohrabivanje udomitelja u razvijanju vlastite mreže podrške, u svrhu osamostaljivanja i postizanja manje ovisnosti o sustavu u kasnijim fazama skrbi. Sustav socijalne skrbi bi također bio zadužen za organiziranje individualnih i grupnih konzultacija, grupa za podršku i vanjske supervizije. Tako bi udomitelji bez osjećaja da su prisiljeni oslanjati se isključivo na stručnjake, mogli razmjenjivati iskustva i učiti jedni od drugih.

Na važnost supervizije ukazuju i rezultati istraživanja kojeg provode Laklija i Rogić Šneperger (2022), a koje zaključuju da kod udomitelja postoji potreba za supervizijom, točnije, da je ona nužna u cilju razvoja stručnih kompetencija kako bi se podigli profesionalni standardi udomiteljstva na višu razinu, a kako bi se kao krajnji cilj unaprijedila skrb o djeci u udomiteljskim obiteljima. Udomitelji potrebnim smatraju i grupnu i individualnu superviziju, pomoć stručnjaka, grupnu podršku te iskazuju potrebu stručne pomoći u kući (od strane psihologa, psihijatra te internetske podrške). Udomitelji očekuju da supervizija predstavlja prostor ostvarivanja komunikacije s drugim udomiteljima i stručnjacima, razmjenu iskustava s drugim udomiteljima, rasterećenje, edukaciju, savjetovanje, povjerljivost i osobni rast i razvoj, a doživljaj vlastitoga sudjelovanja u supervizijskoj grupi opisuju kroz doživljaj podržavajuće atmosfere, razmjenu iskustava, podršku, ublažavanje stresa, osjećaj da nisu sami, unaprjeđenje vlastitih kompetencija te razjašnjavanje dvojbi.

Sukladno navedenom, Sebba i Luke (2013) naglašavaju važnost upravo grupne supervizije koja udomiteljima omogućava da upoznaju druge udomitelje i da uče jedni od drugih, odnosno da kroz razmjenu međusobnih iskustava zadovolje brojne potrebe za podrškom, kao što su potreba za emocionalnom (međusobna briga i empatija), instrumentalnom (konkretna asistencija) i informacijskom (davanje savjeta za rješavanje problema) pomoći. Uz to, pozitivna povratna informacija od strane drugih osoba (udomitelja) koji su u istim ili sličnim situacijama kod udomitelja stvara osjećaj da nisu sami. Također, Newstone i Clarke (2008) zastupaju ideju mentoriranja (odnosa između iskusnijeg udomitelja s duljim stažem i udomitelja koji se prvi put nalazi u toj ulozi), što navode kao osobito koristan način dijeljenja širokog spektra praktičnih savjeta, koji bi udomiteljima pomogao u razvijanju samopouzdanja i vještina potrebnih da napreduju u svojoj karijeri.

Mancinelli, Dell'Arciprete i Salcuni (2021) na temelju sustavnog pregleda 19 studija koje su se bavile roditeljskim stilom, stresom i prilagodbom udomitelja njihovoj ulozi, iznose kako je uloga udomitelja kompleksna, zahtjevna i uključuje stresore na više nivoa koji kontinuirano nadmašuju uobičajene zahtjeve roditeljstva. Najčešći stresori koje udomitelji prijavljuju su oni vezani uz sustav skrbi o djeci, njegovu politiku i procedure, u odnosu na što mnogi udomitelji navode brojne nezadovoljene potrebe i iskazuju nezadovoljstvo službama zaduženima za skrb o djeci. Udomitelji službe opisuju neresponzivnima na njihove zahtjeve, uz što navode kako im ne pružaju prikladnu emocionalnu potporu, financijsku potporu i adekvatan trening te ih ne uključuju u planiranje i upravljanje njihovim slučajem na adekvatan način. Daljnji stresori koje udomitelji navode su odnosi s djetetovom biološkom obitelji (koja je često neprijateljski nastrojena prema udomiteljima i time posjete čini visoko stresnima ili pak udomitelji biološku obitelj smatraju nekompetentnom i zabrinuti su oko povratka djeteta u istu) i s udomljenim djetetom (koje često pokazuje zaostajanje i teškoće u svim aspektima rasta i razvoja, kao što je u ovome radu prethodno opisano, što ovu djecu čini osobito „zahtjevnom“, a s čime se udomitelji ne osjećaju kompetentnima nositi). Upravo su stresori na strani djeteta, odnosno disfunkcionalnih interakcija na relaciji udomitelj-udomljeno dijete, kao i psihosocijalnih (eksternaliziranih i internaliziranih) problema udomljenog djeteta, prepoznati kao glavni izvor teškoća i stresa udomitelja. Navedeni stresori utječu na dobrobit udomitelja, stavljajući ih u rizik za doživljavanje visoke razine stresa i povećavajući vjerojatnost javljanja problema s mentalnim zdravljem što se reflektira na njihovu učinkovitost u obavljanju roditeljskih dužnosti i na roditeljski stil te ima posljedice na odnos s djetetom i na samo dijete, čime se zatvara krug izvora stresa.

Iz navedenog je vidljiva potreba za kvalitetnom psihosocijalnom podrškom udomiteljima kako bi se umanjio njihov stres i time spriječio negativan utjecaj na njihovo mentalno zdravlje i obavljanje roditeljskih dužnosti. Schoemaker i sur. (2020) na temelju provedene metaanalize ističu kako je ovakav vid intervencija dokazano učinkovit na planu poboljšavanja osjetljivosti udomitelja, njihovih roditeljskih stavova i disfunkcionalne discipline, kao i umanjivanja roditeljskog stresa i problema u ponašanju udomljenog djeteta.

Kletečki Radović i Kregar Orešković (2005) provode istraživanje kojim pokušavaju dobiti uvid u doživljaj i iskustvo udomiteljstva, čiji rezultati pokazuju opći pozitivan doživljaj udomiteljstva, dok su okolnosti koje udomitelji posebno izdvajaju kako bi opisali vlastito iskustvo okolnosti koje prethode udomljavanju, život u udomiteljskoj obitelji te podrška i praćenje stručnih službi. Kakogod, rezultati su pokazali i da udomitelji percipiraju nedovoljnu

uključenost centara za socijalnu skrb u pogledu pružanja podrške udomiteljskim obiteljima, kao i osjećaj nedovoljne brige i pažnje koja se posvećuje poslu koji obavljaju, uz što s obzirom na suradnju sa sustavom socijalne skrbi, upozoravaju na probleme administrativne prirode. Do sličnih rezultata dolazi i Blažajec (2017) koja navodi kako se, što se tiče udomiteljske percepcije dostupne podrške, pokazalo da udomiteljice smatraju da sustav socijalne skrbi iskazuje nedostatnu brigu za njihove potrebe koja se očituje kroz nedovoljnu angažiranost Centra za socijalnu skrb, izostanak refundacije troškova, niske udomiteljske naknade te neinformiranje udomitelja o njihovim pravima, uz što udomiteljicama nedostaje podrška članova neformalne socijalne mreže koja se očituje kroz izostanak podrške bioloških roditelja udomljenog djeteta, susjeda, Crkve te kroz nedostatak informacija o korisnosti udruge.

Rezultati istraživanja kojeg provode Družić Ljubotina, Kletečki Radović i Jelača (2005) ukazuju na to da su udomitelji iznimno zadovoljni suradnjom s djelatnicima centra, koji im uz materijalnu pružaju i moralnu podršku, dok manji broj ispitanika (oko 5%) smatra da nema dobra iskustva s centrom. Kao ono što bi im bilo od konkretne pomoći u obavljanju udomiteljske uloge, udomitelji navode češće obilaske socijalnog radnika i stručnu pomoć centra za socijalnu skrb u tome kako se nositi s nekim oblicima ponašanja udomljene djece. U tom pogledu smatraju da je potrebno održavati seminare i tečajeve za udomitelje, gdje bi udomitelji mogli razmjenjivati osobna iskustva i na kojima bi se obrađivale specifične teme, poput rada s djecom s problemima u ponašanju, vještina komunikacije s (osjetljivim) djetetom, potreba i ponašanja djece u pubertetu, znanja o zakonskoj regulativi, medicini i pravima udomitelja. Sukladno tome, Kaasbøll i sur. (2019) ističu važnost edukacije koja bi trebala odgovarati utvrđenim potrebama udomitelja. Temeljem sustavne analize potreba udomitelja, autori ističu sljedeća prioritetna područja za edukaciju udomitelja: mentalno zdravlje djeteta, psihički poremećaji i traume, rad s djetetom s teškoćama, razvojno prihvatljivo i neprihvatljivo ponašanje, utjecaj prethodnih iskustava na dijete, rad sa zlostavljanom djecom te upotreba farmakoterapije kod djece.

7. CENTAR ZA PRUŽANJE USLUGA U ZAJEDNICI IZVOR SELCE⁴

Centar za pružanje usluga u zajednici Izvor Selce javna je ustanova socijalne skrbi čiji je osnivač Republika Hrvatska, a osnivačka prava obavlja Ministarstvo nadležno za poslove socijalne skrbi. Ono što je danas Centar Izvor Selce, od 1918. do 1930. godine bilo je Dječje oporavište za slabunjavu djecu gradskih dječjih konaka i pučkih škola s područja Grada Zagreba, koje je od 1930. godine vodila Družba sestara milosrdnica reda sv. Vinka Paulskog. Sa završetkom II. svjetskog rada, Oporavište postaje državna ustanova koja zbrinjava djecu bez odgovarajuće roditeljske skrbi, odnosno 1955. godine postaje Dom za djecu Zagreb, a odlukom Upravnog vijeća 2000. godine naziv Doma izmijenjen je u Dom za djecu i mlađe punoljetne osobe Izvor Selce. Nakon toga je uslijedio desetogodišnji stručni rad u skladu sa reformskim procesima deinstitutionalizacije i transformacije ustanova socijalne skrbi, strateškim nacionalnim dokumentima te prioritetima razvoja usluga na županijskoj razini, nakon čega, 2015. godine Dječji dom Izvor Selce mijenja naziv i postaje Centar za pružanje usluga u zajednici Izvor Selce i time postaje prva samostalno transformirana ustanova za djecu i mlađe punoljetne osobe bez odgovarajuće roditeljske skrbi na razini Republike Hrvatske. Također, 2016. godine Centru je pripojen Dječji dom Braća Mažuranići Novi Vinodolski.

Djelatnost Centra Izvor Selce je pružanje socijalnih usluga djeci i mlađim punoljetnim osobama bez roditelja i bez odgovarajuće roditeljske skrbi te biološkim, posvojiteljskim i udomiteljskim obiteljima. Sukladno svome Statutu, Centar pruža socijalne usluge: poludnevnog boravka za djecu i mlađe punoljetne osobe od 7. do 21. godine (u Selcu, Novom Vinodolskom i Brinju), cjelodnevnog boravka za djecu i mlađe punoljetne osobe od 7. do 21. godine, organiziranog stanovanja za djecu i mlađe punoljetne osobe od 16./18. do 21. godine, uz povremenu podršku kao i organiziranog stanovanja uz sveobuhvatnu podršku za djecu i mlađe punoljetne osobe od 7. do 21. godine (u Crikvenici), savjetovanja i pomaganja djeci i mladima nakon izlaska iz skrbi i djeci smještenoj u udomiteljskim obiteljima, savjetovanja i pomaganja biološkim, posvojiteljskim i udomiteljskim obiteljima (u Crikvenici, Selcu, Novom Vinodolskom, Brinju, Rijeci i u obitelji korisnika). Centar pruža socijalne usluge i djeci i mlađim punoljetnim osobama koje imaju teškoće mentalnog zdravlja, ukoliko se usluga vezana uz teškoće mentalnog zdravlja može osigurati u Centru kod drugog pružatelja usluge ili u zdravstvenoj

⁴ Sve informacije vezane uz Centar za pružanje usluga u zajednici Izvor Selce su preuzete s mrežne stranice Centra (<http://centarizvorselce.hr/index.php/o-nama/>).

ustanovi. Osim toga, Centar pruža usluge pomoći u kući starijoj osobi kojoj je potrebna pomoć druge osobe, osobi kojoj je zbog tjelesnog, mentalnog, intelektualnog ili osjetilnog oštećenja ili trajnih promjena u zdravstvenom stanju prijeko potrebna pomoć druge osobe i osobi kojoj je zbog privremenih promjena u zdravstvenom stanju prijeko potrebna pomoć druge osobe.

Centar Izvor Selce jedna je od prvih socijalnih ustanova u RH koje su pristupile EU fondovima i to Europskom fondu za regionalni razvoj i Evropskom socijalnom fondu dobivši značajna materijalna sredstva za razvoj navedenih socijalnih vaninstitucijskih usluga. Centar zapošljava 31 radnika, od čega 19 stručnih radnika (13 odgajateljica, 3 socijalne radnice i 3 psihologinje), čija je misija „Pomagati, odnosno služiti djeci i odraslima u potrebi, bezuvjetno zainteresirani za njihove živote, strpljivo, iz pozicije skromnosti“, a vizija „Postati visoko kvalitetan Centar za pružanje usluga u zajednici koji će biti standard i mjerilo kvalitete i profesionalnosti u svim segmentima pružanja socijalnih usluga“.

Centar Izvor intenzivno je u procesu deinstitucionalizacije od 2013. godine sukladno prethodno spomenutim dokumentima – Planu deinstitucionalizacije domova socijalne skrbi i drugih pravnih osoba koje obavljaju djelatnost socijalne skrbi u Republici Hrvatskoj 2011.-2016. (2018.), Operativnom planu deinstitucionalizacije i transformacije domova socijalne skrbi i drugih pravnih osoba koje obavljaju djelatnost socijalne skrbi u Republici Hrvatskoj 2014.-2016. te Individualnom planu transformacije i deinstitucionalizacije. Procesi transformacije Dječjeg doma Izvor Selce započeti su 2005. godine otvaranjem prvih stambenih zajednica za mlade, a nastavljeni 2008. godine razvojem usluge poludnevnog boravka, zatim aktivnostima vezanim uz promociju udomiteljstva 2011. godine te otvaranjem usluge organiziranog stanovanja uz sveobuhvatnu podršku i pružanjem usluge pomoć u kući 2016. godine.

Strateški plan Dječjeg doma Izvor Selce za razdoblje od 2014. do 2016. godine je 2014. godine odobren od strane nadležnog Ministarstva i postaje ogledni primjer plana na razini Republike Hrvatske, a većina njegovih ciljeva je ostvarena do sredine 2015. godine. Tako je ostvaren predviđeni prijedlog namjene ustanove (Dom postaje Centar za pružanje usluga u zajednici), započeta je provedba timske supervizije stručnim radnicima, osigurane su edukacije u svrhu usavršavanja zaposlenika i dodatne prekvalifikacije za rad. Nadalje, povećani su opseg, kvaliteta i raznovrsnost usluga izvaninstitucijske skrbi. Pružanjem edukacije, supervizije te uslugom savjetovanja i pomaganja udomiteljskih obitelji i djece smještene u udomiteljskim obiteljima i aktivne promocije udomiteljstva, značajno je porastao broj udomitelja i djece smještene u udomiteljske obitelji na području Primorsko-goranske županije. I posljednje, započeto je pružanje usluge savjetovanja i pomaganja biološkim obiteljima, reforma usluge

poludnevnog boravka te je počela priprema za razvoj usluge organiziranog stanovanja i pomoć u kući. Individualnim planom deinstitutionalizacije i transformacije Centra za pružanje usluga u zajednici Izvor Selce predviđen je nastavak transformacije koji je podrazumijevao deinstitutionalizaciju svih korisnika smještaja, intenziviranje provedbe usluga u cilju obiteljske reintegracije, odnosno povratka izdvojene djece u biološke obitelji (savjetovanjem i podrškom), ali i prevencije izdvajanja djece iz obitelji u riziku, provedbu aktivnosti pripajanja dječjih domova s područja Primorsko-goranske županije, odnosno daljnji razvoj usluge organiziranog stanovanja uz povremenu podršku (Novi Vinodolski/Crikvenica) te širenje socijalnih usluga na području Ličko-senjske županije (usluga poludnevnog boravka i savjetovanja te pomaganja obiteljima u Općini Brinje – što je realizirano 2017. godine).

Strateški plan razvoja Dječjeg doma Izvor u Centar za pružanje usluga u zajednici Izvor izabran je od strane Oxford Policy Managementa kao državni primjer dobre prakse u sklopu projekta „Podrška sustavu socijalne skrbi u procesu daljnje deinstitutionalizacije socijalnih usluga“, velikim dijelom zbog promicanja kvalitetnog udomiteljstva.

U okviru podrške udomiteljstvu, kao jedne od usluga koje Centar Izvor osigurava, provode se slijedeće aktivnosti: 1. Promidžba udomiteljstva (što podrazumijeva organiziranje tribina, stručnih predavanja, izradu i tiskanje materijala za savjetodavni rad s udomljenom djecom i mladima te promidžbu u različitim medijima); 2. Osnovno osposobljavanje udomiteljskih obitelji (što podrazumijeva provedbu 8 radionica u trajanju od 40 sati i provedbu dodatnog osposobljavanja za udomitelje); 3. Supervizija udomitelja (što se odnosi na supervizijske susrete koji se provode jedanput mjesečno u trajanju od 4 sata); i 4. Savjetovanje udomiteljskih obitelji i udomljene djece (što obuhvaća izradu Plana promjene tretmana za djecu koja idu na udomljavanje iz Centra Izvor, pripremu djeteta za udomljavanje, pripremu udomiteljske obitelji za udomljavanje kroz inicijalni razgovor o specifičnom djetetu, upoznavanje djeteta s obitelji, praćenje i podršku u periodu upoznavanja i prilagodbe na smještaj u udomiteljsku obitelj, savjetovanje udomiteljskih obitelji i/ili udomljene djece po rješenju nadležnog CZSS te savjetovanje udomiteljskih obitelji i/ili udomljene djece po odluci nadležnog Suda).

Razlozi odabira upravo Centra Izvor kao primjera dobre prakse i njegovog postavljanja u središnji dio ovoga rada leže u njegovoj povezanosti sa zajednicom, spremnosti na promjenu, uvođenju inovacija i postizanju značajnih pozitivnih rezultata u pružanju skrbi o djeci čineći takvu skrb visokokvalitetnom i više nego poželjnom na razini cijele države; na što upućuju i pozitivne povratne informacije relevantnih dionika i članova zajednice, izravno ili neizravno obuhvaćenih postignutim promjenama.

8. METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA

8.1. Cilj i istraživačka pitanja

Opći cilj ovog rada je istražiti razvoj oblika podrške udomiteljima u procesu deinstitutionalizacije i transformacije Centra Izvor Selce iz perspektive stručnjaka i udomitelja.

U odnosu na cilj, postavljena su sljedeća istraživačka pitanja: 1) Kako stručnjaci opisuju proces deinstitutionalizacije i transformacije ustanove u kontekstu razvoja oblika podrške udomiteljima? 2) Koja su načela i način rada s udomiteljima u okviru Centra Izvor Selce? 3) Koje prednosti (dobitke) udomiteljstva djece, naspram institucionalnog smještaja, navode stručnjaci i udomitelji? 4) Kako udomitelji doživljavaju podršku koju dobivaju od Centra Izvor Selce u skrbi o djeci? 5) Koje su prepreke u razvoju udomiteljstva za djecu iz perspektive stručnjaka i udomitelja? 6) Koje preporuke za daljnji razvoj udomiteljstva navode stručnjaci i udomitelji?

8.2. Metoda i način provedbe istraživanja

Kako bi se dobio dublji i detaljniji uvid u iskustva sudionika, u provedbi ovog istraživanja je korištena kvalitativna metodologija. Za prikupljanje podataka od stručnjaka, korištena je metoda fokus grupe, za čiju je provedbu osmišljen predložak s pitanjima. Fokus grupa je trajala 90 minuta te je auditivno snimana nakon što su sudionici informirani o temi rada, pitanju dobrovoljnosti sudjelovanja i dali svoju privolu za prikupljanje i obradu podataka. Za prikupljanje podataka od udomitelja, a s razlogom obuhvata većeg broja udomitelja, upotrijebljen je upitnik, konstruiran za provedbu ovoga istraživanja. Prvi dio upitnika se odnosio na prikupljanje socio-demografskih podataka, dok se drugi dio sastojao od 9 pitanja otvorenog tipa (npr. Koje oblike podrške kao udomitelj dobivate od CPUZ-a Izvor Selce?; Koje su Vaše preporuke institucijama, odnosno stručnjacima i udomiteljima u svrhu razvoja i unapređenja udomiteljstva?) na koja su udomitelji odgovarali samostalno, metodom papirolovska nakon dobivene upute. Sudionici su prije ispunjavanja upitnika upoznati s ciljem i svrhom istraživanja, informirani o anonimnosti i dobrovoljnosti u sudjelovanju te su dali svoj pristanak za isto. Istraživanje je provedeno u razdoblju od siječnja do ožujka 2023. godine, u prostoru Centra za pružanje usluga u zajednici Izvor Selce u Rijeci.

8.3. Sudionici

Uzorak sudionika u ovom istraživanju bio je namjeran, a sudionici istraživanja bili su stručnjaci zaposleni u Centru za pružanje usluga u zajednici Izvor Selce koji rade na poslovima udomiteljstva (N = 3) te udomitelji s područja Primorsko-goranske županije, odnosno područja na kojemu Centar pruža usluge udomiteljstva (N = 17). Dvije sudionice istraživanja koje rade na poslovima udomiteljstva po struci su psihologinje, dok je treći sudionik po struci socijalni pedagog, a na poslovima udomiteljstva rade od 1 do 26 godina. Kontakt s udomiteljima, sudionicima istraživanja ostvaren je preko stručnjaka iz CPUZ-a Izvor Selce. Dob udomitelja kreće se u rasponu od 43 do 71 godine. Od ukupnog broja udomitelja, 12 je žena i 5 muškaraca. Udomiteljski staž sudionika kreće se od 6 mjeseci do 18 godina. Broj udomljene djece od kada se sudionici bave udomiteljstvom kreće se od jednog djeteta (kod 11 sudionika), preko dva djeteta (kod 4 sudionika) do petero djece (kod dva sudionika), dok 16 sudionika trenutno udomljava jedno dijete, a jedan sudionik dva djeteta. U odnosu na završeno obrazovanje, 9 udomitelja ima srednju stručnu spremu, 3 višu te 5 visoku stručnu spremu, uz što je većina udomitelja (njih 13) zaposlena.

8.4. Metoda obrade podataka

Podaci su obrađivani metodom tematske analize (Braun i Clarke, 2006). Tematska analiza je kvalitativna metoda obrade podataka koju karakteriziraju teorijska i metodološka fleksibilnosti te jednostavnost primjene, zbog čega je i odabrana kao metoda obrade podataka ovog istraživanja. Možemo je definirati kao metodu identifikacije, analize i izvještavanja o uzorcima (temama) među prikupljenim podacima. Analiza se sastoji od 6 koraka, odnosno od: 1) upoznavanja s podacima (prijepis podataka, čitanje prijepisa više puta, zapisivanje inicijalnih ideja), 2) generiranja inicijalnih kodova (kodiranje zanimljivih dijelova teksta, dodjeljivanje dijelova teksta kodovima), 3) pretraživanja tema (sakupljanje i razvrstavanje kodova po sličnosti u potencijalne teme), 4) provjeranja tema (provjera prikladnosti i relevantnosti potencijalnih tema u odnosu na definirane kodove i cijeli set podataka te generiranje tematske karte analize), 5) definiranja i imenovanja tema (daljnja analiza sa svrhom definiranja specifičnosti svake teme, slaganje cjelovite „priče“ te generiranje jasnih definicija i imena za svaku temu) i 6) pisanja izvještaja (interpretacija podataka, povezivanje analize s istraživačkim pitanjima i literaturom te pisanje izvještaja) (Braun i Clarke, 2006). Također, na jednak način

su obrađeni podaci dobiveni kao pismeni odgovori na otvorena pitanja u upitniku koji su ispunili udomitelji.

9. REZULTATI I RASPRAVA

Rezultati istraživanja biti će prikazani kroz opće (nadređene) teme koje su definirane u odnosu na istraživačka pitanja. Opće teme će biti prikazane kroz (SPECIFIČNE) TEME koje će unutar teksta biti označene VELIKIM SLOVIMA. Svaka tema se sastoji od **kodova** koji su unutar teksta označeni **podebljanim slovima**. Podaci će biti potkrijepljeni izvornim citatima sudionika istraživanja koji će biti pisani *ukošenim slovima* te uz naznaku šifre sudionika. U nastavku će se zasebno prikazati rezultati dobiveni fokus grupom sa stručnjacima i oni prikupljeni upitnicima od udomitelja.

9.1. Stručnjaci zaposleni u CPUZ-u Izvor Selce

Na temelju analize podataka prikupljenih na uzorku stručnjaka su definirane ukupno 4 opće (nadređene) teme:

- Doživljaj procesa deinstitutionalizacije i transformacije ustanove
- Načela rada s udomiteljima
- Prednosti udomiteljstva za djecu
- Mogućnosti unapređenja udomiteljstva na području Republike Hrvatske

9.1.1. Doživljaj procesa deinstitutionalizacije i transformacije ustanove

Prva tema odnosi se na opis procesa deinstitutionalizacije i transformacije Centra za pružanje usluga u zajednici Izvor Selce iz perspektive stručnjaka, s posebnim naglaskom na razvoj usluge udomiteljstva, odnosno usluge podrške udomiteljima. Tematsko područje doživljaja procesa deinstitutionalizacije i transformacije ustanove obuhvaća pet specifičnih tema (Tablica 2.): RAZLOZI ZA DEINSTITUCIONALIZACIJU, PARALELNI PROCESI, POTEŠKOĆE U PROVEDBI PROCESA DEINSTITUCIONALIZACIJE I TRANSFORMACIJE, USLUGA

PODRŠKE UDOMITELJSTVU I SURADNJA NOSITELJA AKTIVNOSTI PRUŽANJA
PODRŠKE UDOMITELJSTVU.

Tablica 2. *Doživljaj procesa deinstitucionalizacije i transformacije ustanove*

TEMA	KOD
Razlozi za deinstitucionalizaciju	Potreba za poboljšanjem kvalitete života djece izdvojene iz obitelji Dokazi iz teorije i prakse o nepoželjnim učincima institucija Autonomija ustanove u provedbi procesa deinstitucionalizacije i transformacije
Paralelni procesi	Razvoj novih usluga Prevenција kao krajnji cilj transformacije Postupnost i dinamičnost procesa Edukacija stručnjaka
Poteškoće u provedbi procesa deinstitucionalizacije i transformacije	Teškoće na razini sustava socijalne skrbi i politike Teškoće na razini ustanove Poteškoće s razvojem udomiteljstva
Usluga podrške udomiteljstvu	Ljetno udomiteljstvo kao tradicija Oblici podrške udomiteljstvu Snaga grupne podrške (supervizije) Komunikacija s udomiteljima Regrutacija udomitelja
Suradnja nositelja aktivnosti pružanja podrške udomiteljstvu	Suradnja unutar ustanove Suradnja s lokalnom zajednicom Suradnja s državnim službama i institucijama

1) Razlozi za deinstitucionalizaciju

Analizom dobivenih podataka utvrđeno je kako su stručnjaci potrebu za provođenjem procesa deinstitucionalizacije uvidjeli kroz **potrebu za poboljšanjem kvalitete života djece izdvojene iz obitelji** i smještene u instituciju preispitivanjem njene svrhovitosti i zauzimanjem kritičkog stava prema postojećim uvjetima u kojima djeca u instituciji žive. To se osobito odnosi na potrebu za smanjivanjem broja djece unutar odgojne grupe, potrebu za reorganizacijom prostora kako bi isti više nalikovao kući, odnosno životu u obitelji te na potrebu za neizdvajanjem djeteta

iz njegove primarne sredine i smještanjem u instituciju u druge krajeve države („*Ja mislim da je to (regionalizacija) ustvari bio prvi korak neke transformacije jer je to omogućilo djeci da ostanu u svojoj zajednici, da održavaju kontakte sa svojim roditeljima i da u konačnici prije otpusta iz ustanove mogu nekako nać posao u zajednici, jel, da mogu ostat i u kontaktu s nama i nakon izlaska iz ustanove.*“ S2). Prevelik broj djece u odnosu na smještajne kapacitete ustanove, odgojnu grupu i broj odgajatelja je nedostatak institucionalne skrbi na koji upozoravaju i drugi autori (Ajduković i Sladović Franz, 2005; Johnson, Browne i Hamilton-Giachristis, 2006), jednako kao i neadekvatni uvjeti koji se odnose na izgled i organizaciju samog prostora (Sladović Franz i sur., 2007). Također, znamo da smještanje djeteta u instituciju kao takvo dovodi do izolacije djece od zajednice u kojoj žive, što pak vodi do osjećaja diskriminacije i stigmatizacije, smanjivanja kontakta sa članovima obitelji i značajnih problema u prilagodbi na život u zajednici po izlasku iz institucije (Tolfree, 2003). Stoga je sasvim jasno kako je navedeno dodatno naglašeno ukoliko se radi o smještaju djeteta u instituciju u udaljene, drugačije i za djecu nepoznate dijelove države te čini još lošiju praksu skrbi za djecu. S tim na umu, regionalizacija je označavala (samo) početak uvođenja nužnih promjena za osiguravanje boljih uvjeta i mogućnosti za djecu izdvojenu iz obitelji.

Nadalje, na potrebu za deinstitutionalizacijom su upućivali i **dokazi iz teorije i prakse o nepoželjnim učincima institucija** na psihofizički rast i razvoj te zdravlje djece, osobito one najmlađe (do 3 godine) i u skladu s time na prijeku potrebu za odmicanjem od dotadašnjeg načina rada koji potvrđeno ne donosi željene pozitivne rezultate („*...takav smještaj ima posljedice na njihov cjelokupni razvoj – na njihovo kognitivno, oni uglavnom kasne, kasne u cjelokupnom razvoju, u motoričkom razvoju, kognitivnom razvoju, emocionalnom razvoju. Ono, kasnije progovaraju, kasnije prohodaju (...) oni su fizički manji*“ S2). Na navode stručnjaka upućuju nalazi brojnih do sada provedenih istraživanja (Miljević-Ridički i Pavin Ivanec, 2009; Rich, 2012; van Ijzendoorn i sur., 2004; van IJzendoorn, Luijk, i Juffer, 2008; van Ijzendoorn i sur., 2020) dok takve posljedice proizlaze iz svih prethodno navedenih karakteristika ustanove koji ju čine nedovoljno poticajnom okolinom za zdrav rast i razvoj djeteta.

Također, stručnjaci ističu **autonomiju ustanove u provedbi procesa deinstitutionalizacije i transformacije** pri čemu su ključnu ulogu odigrale odluke ravnatelja Centra Izvor o pokretanju navedenih procesa, razvoja i jačanja novih usluga u zajednici, odnosno o preraspodjeli radnog vremena i radnih mjesta stručnjaka, kao i financijska neovisnost ustanove (provedba transformacije bez dodatnih troškova). Osim toga, samostalnost stručnjaka unutar ustanove

kasnije se ogledala i u donošenju odluke o osnivanju prve supervizijske grupe kao razvoja oblika podrške udomiteljima. Nakon desetogodišnjeg stručnog rada i napora u skladu sa reformskim procesima deinstitutionalizacije i transformacije, CPUZ Izvor Selce postaje prva samostalno transformirana ustanova za djecu i mlađe punoljetne osobe bez odgovarajuće roditeljske skrbi na razini RH.

2) Paralelni procesi

Stručnjaci ukazuju na važnost paralelnih procesa transformacije, odnosno pružanja onih izvaninstitucionalnih socijalnih usluga koje su u skladu s potrebama korisnika u zajednici, što propisuju brojni važni dokumenti (Nacionalna strategija za prava djece u RH za razdoblje od 2014. do 2020. godine; Nacionalni plan, 2021; Operativni plan, 2022; PDIT, 2010 i 2018). Tako **razvoj novih usluga** uključuje u prvom redu razvoj usluge poludnevnog boravka, zatim organiziranog stanovanja (tada: stambene zajednice), podrške udomiteljstvu te pomoći u kući za starije i nemoćne osobe, čime Centar Izvor zaokružuje ponudu socijalnih usluga u svojoj zajednici. U okviru usluge organiziranog stanovanja, djetetu se osigurava stanovanje u stambenoj jedinici uz stalnu ili povremenu stručnu i drugu pomoć i potporu u osiguravanju osnovnih životnih te socijalnih, radnih, kulturnih, obrazovnih, rekreacijskih i drugih potreba. Ovakav oblik smještaja zahvaljujući svojim obilježjima i uvjetima koji se približavaju životu u obitelji, a odnose se na primjerenije prostorne uvjete, manji broj djece u grupi (najviše 8) te načine rada koji potiču aktivno i samostalno življenje te socijalno uključivanje, ima neupitnu prednost u odnosu na smještaj u instituciju. S druge strane, usluga poludnevnog boravka se pruža u trajanju od 4 do 6 sati dnevno, a ostvaruje se kroz organizirane individualne i grupne socijalno-pedagoške aktivnosti, uz aktivnu suradnju s djelatnicima škole, CZSS i drugim stručnim službama te kroz savjetodavni rad s roditeljima, a u svrhu zadovoljavanja osnovnih i dodatnih životnih potreba djeteta koje ne mogu biti zadovoljene u obitelji (Operativni plan, 2014). Navedeno je u potpunosti u skladu s orijentacijom na deinstitutionalizaciju i ranu intervenciju te se ova izvaninstitucionalna usluga razvila u uslugu s najvećim brojem korisnika. Prema Godišnjem statističkom izvješću o domovima i korisnicima socijalne skrbi u Republici Hrvatskoj u 2021. godini Ministarstva rada, mirovinskog sustava, obitelji i socijalne politike (2022) u državnim domovima socijalne skrbi, odnosno Centrima za pružanje usluga u zajednici za djecu i mlađe punoljetne osobe bez roditelja ili odgovarajuće roditeljske skrbi, u uslugu poludnevnog boravka bilo je uključeno 366, a u državnim domovima socijalne skrbi za djecu i mlađe punoljetne osobe s problemima u ponašanju 675 djece.

Iako su stručnjaci mišljenja kako alternativne usluge sadržavaju bolji potencijal i predstavljaju primjereniji oblik skrbi u odnosu na smještaj u instituciju, ne smatraju ih krajnjom svrhom procesa transformacije ili optimalnim rješenjem. Pri tome naglašavaju problematiku samog izdvajanja djeteta iz obitelji i vide **prevenciju izdvajanja djece iz obitelji kao krajnji cilj transformacije** („...*trebamo svu lovu svijeta i znanje uložiti da ne budeš izdvojen (...) svi izdvojeni žive teške živote, točka (...)* Nitko nije uspio naći neku formulu da će neko izdvojeno dijete aha zasigurno uspjet, stavit ću ga u tu i tu obitelj, dat ću mu tog i tog posvojitelja... To ne postoji, to neće nikad ni postojati. Zato je, a ono što postoji, što možemo, možemo utjecati na to da ne budu izdvojena.“ S1). Alternativne mjere koje obiteljima pružaju ustanove su jedan od načina prevencije izdvajanja djece u situacijama kada razvoj i zdravlje djeteta u obitelji nisu ugroženi u mjeri u kojoj bi njihovo izdvajanje bilo nužno. Dobar primjer je usluga poludnevnog boravka, u koju je uključen sve veći broj djece, a što ukazuje na prepoznavanje ove usluge kao oblika preventivne intervencije za djecu koja odrastaju u nedovoljno poticajnim ili rizičnim uvjetima (Pravobraniteljica za djecu, 2023). Dakle, dostupnost potrebnih usluga i službi podrške u zajednici prevenira institucionalizaciju korisnika, radi čega je potrebno planirati aktivnosti daljnjeg razvoja postojećih i pokretanja novih izvaninstitucionalnih usluga na područjima na kojima su te usluge nedostatne ili uopće nisu dostupne Nacionalni plan (2021).

Stručnjaci iznose kako je **edukacija stručnjaka** na planu novih usluga preduvjet za provođenje uspješne deinstitucionalizacije, odnosno transformacije sustava, ali i njihov popratni proces sa svrhom osiguravanja kvalitete usluga i njihovog bržeg razvoja („*ubrzo se taj proces koji je bio potenciran i sa nekim edukacijama koje smo prošli...*“ S2). Priprema i preseljenje osoblja je jedan od sastavnih dijelova deinstitucionalizacije koje predlažu Mulheir i Brown (2007), a pri čemu je potrebno izvršiti procjenu vještina, potrebu za stručnim usavršavanjem, kao i očekivanja osoblja u odnosu na nove uloge i zadatke koji ih očekuju.

Važna osobina paralelnih procesa kojom stručnjaci opisuju njihov tijek i karakter je **postupnost i dinamičnost procesa**, što su pokazala i iskustva drugih zemalja (Ajduković, 2004). Navedeno je posljedica promjena u potrebama koje se javljaju u državi, odnosno lokalnoj zajednici, kao što je smanjivanje ili povećanje broja zahtjeva za osiguravanjem usluge smještaja („*ovaj se taj nekako proces, nije dovršio, nikada neće biti dovršen, znači nikada neće biti dovršen jer se situacija mijenja. Sada smo svjedoci da zbog raznih evo situacija je ponovno povećan broj zahtjeva za smještaj...*“ S2), uz što je i pod utjecajem prethodno spomenutih edukacija i drugih povoljnih okolnosti koje potiču njegovo provođenje ili pak poteškoća koje ga usporavaju.

3) Poteškoće u provedbi procesa deinstitucionalizacije i transformacije

Stručnjaci navode kako je prva **teškoća na razini sustava socijalne skrbi i politike** u transformaciji Dječjeg doma Izvor Selce u Centar za pružanje usluga u zajednici bila ona na strani nacionalne politike koja zbog nepostojanja strateškog i zakonskog okvira koji bi pokrenuli i podržali planirane procese nije bila plodno tlo za njihovo provođenje. Dječji dom Izvor Selce je s procesima deinstitucionalizacije i transformacije *de facto* krenuo 2005. godine s pokretanjem usluge stambenih zajednica te ga nastavio 2008. godine s pokretanjem usluge poludnevnog boravka i usluge pružanja podrške udomiteljima. Kako proces deinstitucionalizacije u Hrvatskoj službeno započinje 2006. godine usvajanjem Nacionalnog plana aktivnosti za prava i interese djece od 2006. do 2012. godine te se nastavlja donošenjem PDIT-a (2010), vidljivo je kako je u početku nedostajalo dokumenata koji bi (pr)opisivali, usmjeravali i podržavali provedbu navedenih procesa, tj. kako nije postojao jasan stav i opredijeljenost države za deinstitucionalizaciju. Usprkos tome što danas na ovome području postoje brojni zakonski i strateški dokumenti koji bi trebali omogućiti, olakšati i ubrzati spomenute procese, *Opening Doors for Europe's Children* (2019) prepoznaje sporost napretka istih, a kao prvi razlog za navedeno prepoznaje upravo nedostatak predanosti države.

Iduća poteškoća s kojom su se stručnjaci susreli, ogledala se u nedostatku rada s biološkim obiteljima, što stručnjaci navode kao perzistirajuću poteškoću, jednako kao i nedostatak usklađenog djelovanja i upućenosti različitih dionika u sustavu (*„ono što ja mislim da još nije došlo do glave onima koji donose odluke o načinu kako bi se transformacija ili ta deinstitucionalizacija trebala provest je ustvari da se stalno vrši, ne pritisak, nego kao transformirat ćemo ustanovu, a centri, odnosno zavodi za socijalni rad nemaju pojma šta je to.“* S2). Uz to, stručnjaci zaključuju kako su najveći problemi danas jednaki onima s početka transformacije, a odnose se na tromost sustava, tj. njegovu sporost i nedovoljnu protočnost (*„Predug ostanak djece u sustavu (...) sudski procesi za povjeru djece i u najvećem broju za lišenje prava na roditeljsku skrb koju su...nekada znaju biti jako dugi...“* S2), uz što u navedenim procesima i dalje aktualan problem pri osiguravanju bolje skrbi o djeci predstavlja nedostatak posttretmana (*„Što nakon otpusta iz ustanove ili iz udomiteljske obitelji? (...) to je mana cijelog sustava zaštite djece...“* S2), a koji bi povećao vjerojatnost ostvarivanja boljih životnih prilika djece i smanjio vjerojatnost povratka mlade osobe u sustav socijalne skrbi. Kao jedna od preporuka Vijeća Europske unije o uspostavi Europskog jamstva za djecu (2021) ističe se upravo osiguravanje podrške samostalnom životu i integraciji u društvo, a dobar primjer i resurs za postizanje navedenog u praksi je projekt Okvirko koji provode Udruga „Igra“ u sklopu

programa „Kontakt“, SOS Dječje selo Hrvatska i Dom za djecu „Maestral“. U ovom projektu je osmišljen okvir izlaska djeteta ili mlade osobe iz skrbi te su definirane ključne kompetencije koje bi pri tome trebali razviti, a uključuju zapošljavanje, financiranje, stanovanje, obrazovanje, zdravlje, praktične vještine, socijalnu mrežu i sustav podrške, slobodno vrijeme i uključenost u zajednicu te osobni razvoj (Kusturin, Maglica i Makvić, 2014). Nadalje, stručnjaci razvoj organiziranog stanovanja prepoznaju kao izazov na koji su naišli prilikom vlastite transformacije, ali i kao izazov koji će biti prisutan u daljnjoj provedbi navedenog procesa (*„Tako da je bilo i naravno i organizirana stanovanja (...) pogotovo ovo uz sveobuhvatnu podršku su najzahtjevniji i najsloženiji dio te transformacije po meni. I to će bit najsloženiji dio transformacije i u državi“* S1).

Osim navedenih, postojale su i **teškoće na razini ustanove** koje su prije svega uključivale otpore stručnjaka (odgajatelja u tadašnjem domu) promjenama u ustaljenom načinu i organizaciji rada, koje su zbog nedostatka pripreme i edukacije kod njih izazivale strah (*„jedan dio teškoća se odnosio na stavove, razumijevanje naših radnika u odnosu na transformaciju. Na smanjenje njihove tjeskobe, neizvjesnosti za njihov posao, ali i za oblik rada.“* S2). Promjene u obliku rada i radnom vremenu te sa njima povezane stavove, potencijalne predrasude, strah, nesigurnost i neizvjesnost su stavke koje je nužno adresirati prije početka provođenja samih procesa. Pružanje pravovremenih informacija i edukacija o promjenama koje će se dogoditi, a koje se izravno odnose na stručnjake, odgovornost je države, ali i pojedine institucije. Promjena stavova stručne (i opće) javnosti će olakšati provedbu navedenih procesa za sve uključene strane, što će posljedično povećati kvalitetu pružanja novih usluga.

Kakogod, stručnjaci ključnima ističu početne **poteškoće s razvojem udomiteljstva** u vidu nedostatnog broja udomitelja koji bi skrbili za djecu izdvojenu iz obitelji, kao i nepostojanja usluge podrške udomiteljskim obiteljima (*„najveća prepreka tadašnjim planovima deinstitucionalizacije je ustvari bio manjak, tj. nedovoljan broj udomiteljskih obitelji. (...) Mi smo djecu dali nekome i znači bez ustvari ikakvih nadležnosti u tom času jer nisu postojale usluge koje su bile namijenjene podršci udomiteljstvu.“* S2). Razumljivo je kako nepostojanje ili teškoće u razvoju novih usluga otežava proces smanjivanja broja korisnika u institucijama, pa tako Ajduković (2004) smatra kako uspješna provedba procesa deinstitucionalizacije podrazumijeva unaprijed razvijen i kvalitetan sustav udomiteljstva i širok raspon alternativnih oblika skrbi za djecu izvan obitelji.

Poteškoće s kojima su se susreli sudionici ovog istraživanja na putu deinstitucionalizacije i transformacije svoje ustanove, sukladne su onima koje navodi Nacionalni plan (2021), a koji ih

prepoznaje kao čimbenike i rizike koji i dalje usporavaju provedbu navedenih procesa u RH, odnosno kao razloge nemogućnosti ostvarivanja ciljeva zacrtanih u PDIT-u.

4) Usluga podrške udomiteljstvu

Prvi susret stručnjaka s udomiteljstvom bilo je **ljetno udomiteljstvo kao tradicija** smještanja one djece iz Doma Izvor Selce koja nisu imala priliku otići u biološku obitelj preko ljeta, u udomiteljske obitelji u ruralne krajeve, tj. u Zagorje. Navedeno je procijenjeno neadekvatnim konceptom iz razloga izdvajanja djece iz njihove primarne sredine, ali je poslužilo kao poticaj razvoju „pravog“ udomiteljstva kroz uočavanje nekih pozitivnih elemenata poput brižnog odnosa udomitelja prema djeci i mijenjanje neadekvatnih momenata (*„sama ideja tog ljetnog udomiteljstva je bila bezvezna apsolutno, ali iz toga smo, (...) iz toga je tu i tamo krenulo pravo udomiteljstvo.“* S1). U skladu s mišljenjem stručnjaka i prethodno komentiranim negativnim posljedicama izdvajanja djeteta iz primarne zajednice, Laklija (2011a) primjećuje kako udomljavanje djeteta u udaljenije krajeve uzrokuje reduciranje odnosa djeteta s biološkom obitelji i otežava mogućnost suradnje stručnjaka, udomitelja, biološke obitelji i djeteta u izradi individualnog plana promjene.

Stručnjaci navode kako je idući korak nakon pokretanja udomiteljstva bio osiguravanje različitih **oblika podrške udomiteljima**, a to su osnovno i godišnje osposobljavanje udomiteljskih obitelji, usluga savjetovanja i pomaganja (psihosocijalna podrška) koja se ostvaruje kao individualna, obiteljska, posjeta mobilnog tima i grupna (supervizija) ili grupa podrške srodničkim udomiteljima. Pri tome stručnjaci osobito ističu nužnost i **snagu grupne podrške (supervizije)** koju temeljem vlastitog rada vide kao jedini pravi oblik podrške, govoreći o dobitima i značaju koji međusobna razmjena iskustava ima za udomitelje te o ključnoj ulozi supervizije u osiguravanju kvalitete udomiteljstva (*„supervizija je ključna riječ u pomagačkim znanostima, ključna riječ uopće u razvoju usluga (...) udomiteljstvo ne bi bilo takvo, imali bi puno lošija iskustva u udomiteljstvu da nije bilo supervizije udomitelja“* S1). Na strani mišljenja sudionika su i rezultati brojnih drugih istraživanja koja govore o zahtjevnosti uloge udomitelja i stresorima prisutnima u njihovim životima (Mancinelli, Dell’Arciprete i Salcuni, 2021) koji impliciraju potrebu za psihosocijalnom podrškom udomiteljima te ona koja govore o brojnim raznovrsnim dobitima za udomitelje od upravo ovog oblika podrške (D’Amato i Brownlee, 2022; Laklija i Rogić Šneperger, 2022; Schoemaker, 2020; Sebba i Luke, 2013).

Komunikacija s udomiteljima se odvija uživo, putem telefona i Vibera (*„sama komunikacija se događa s nama (...) svaka supervizijska grupa ima svoju Viber grupu“* S2), a **regrutacija udomitelja** se najčešće odvija „spontano“ putem upoznavanja drugih udomitelja, dok se do sada provedene promotivne aktivnosti (te čak nacionalne kampanje) nisu pokazale naročito značajnima u postizanju istog. Ukoliko znamo da većinu udomitelja na početak bavljenja ovim poslom potiču drugi udomitelji, nužno je raditi na povećanju kvalitete udomiteljstva što će povećati zadovoljstvo postojećih udomitelja i time povećati šansu širenja pozitivne slike o udomiteljstvu drugim ljudima. S druge strane, iz navedene „neefikasnosti“ promotivnih aktivnosti s ciljem regrutacije novih udomitelja se ne očituje potreba za prestankom provođenja istih, već potreba za uvođenjem potrebnih promjena u udomiteljstvo kakvo se promovira. Pravobraniteljica za djecu (2023) navodi da je jedno od mogućih objašnjenja smanjenog interesa za obavljanjem udomiteljstva strah ljudi od nošenja s teškoćama koje djeca iskazuju, znajući da je sustav pomoći i podrške udomiteljima i djeci manjkav te da nedostaju djelatnici u podružnicama HZSR-a, kao i stručnjaci za mentalno zdravlje. Dakle, regrutacija novih udomitelja nije samo u rukama promocije kao takve, već u rukama poboljšanja uvjeta za obavljanje udomiteljstva te prava udomitelja, što će ga učiniti opcijom sa većom šansom odabira. Primjerice, potencijalne udomitelje bi, da se počnu baviti ovim poslom, moglo zainteresirati osiguravanje zadovoljavajuće novčane naknade, plaćeni porodiljni dopusti, osiguravanje kvalitetne, kontinuirano dostupne podrške i sl.

5) Suradnja nositelja aktivnosti pružanja podrške udomiteljstvu

U poslovima pružanja podrške udomiteljstvu primarno je potrebna **suradnja unutar ustanove** (*„Ravnatelj je voditelj, tj, supervizor udomitelja. I imamo stručni tim koji se u ovom času sastoji od dva psihologa i socijalnog radnika, a u slučaju znači pripreme našeg djeteta za udomljavanje, onda se uključuju i odgajatelji.“* S2) uz što stručnjaci navode kako je njihov broj dostatan za adekvatnu „pokrivenost“ potreba zajednice, odnosno udomitelja. Uz to, postoji **suradnja s lokalnom zajednicom** i to s Područnim uredima Hrvatskog zavoda za socijalni rad, s udrugom Damdom, Forumom za kvalitetno udomiteljstvo, a rad s udomiteljima je bio i sastavni dio prethodnog socijalnog plana Primorsko-goranske županije, dio Plana za zdravlje i socijalno blagostanje Primorsko-goranske županije, kao i dio projekta Zdravi grad i Zdrava županija. Također, postoji i **suradnja s državnim službama i institucijama** (*„s vašim fakultetom (ERF) jako rado, s fakultetom Socijalnog rada (...) nekad su u pitanju i škole (...) sa školskom medicinom...“* S2). Suradnja Centra za pružanje usluga u zajednici s Područnim

uredima Hrvatskog zavoda za socijalni rad, stručnim i znanstvenim institucijama, organizacijama civilnog društva (osobito udrugama udomitelja), državnim tijelima, tijelima jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave je jedan od nužnih preduvjeta za provođenje aktivnosti u svrhu pružanja potpore udomiteljima i senzibilizacije javnosti kako bi skrb koju pružaju bila što kvalitetnija. Navedeno je u skladu s brojnim važnim dokumentima na ovome području (Nacionalna strategija za prava djece u Republici Hrvatskoj za razdoblje od 2014. do 2020. godine; Nacionalni plan, 2021; PDIT, 2010; Zakon o udomiteljstvu, NN 115/18, 18/22).

9.1.2. Načela rada s udomiteljima

Druga opća tema obuhvaća načela, odnosno koncepte u pristupu, organiziranju i strukturiranju djelatnosti, koja stručnjaci koriste u svome radu s udomiteljima u okviru Centra Izvor Selce. Ovo tematsko područje obuhvaća dvije teme: NAČELA U POSREDNOM RADU S UDOMITELJIMA I NAČELA U NEPOSREDNOM RADU S UDOMITELJIMA i njima pripadajuće kodove (Tablica 3.).

Tablica 3. Načela rada s udomiteljima

TEMA	KOD
Načela u posrednom radu s udomiteljima	Načelo održivosti socijalnih veza Načelo socijalnih inovacija
Načela u neposrednom radu s udomiteljima	Načelo poštivanja povjerljivosti Načelo individualizacije Načelo dostupnosti Načelo ravnopravnosti (partnerstvo)

1) Načela u posrednom radu s udomiteljima

Stručnjaci upućuju kritiku konceptu izdvajanja djece iz njihove primarne sredine i udomljavanju djeteta u druge, drugačije i nepoznate sredine. Uočavaju kako je u kontekstu osiguravanja boljeg pristupa u skrbi o djeci nužno omogućiti ostanak djeteta u lokalnoj zajednici, odnosno uvažiti **načelo održivosti socijalnih veza** („znači djeca iz bioloških obitelji, dal su iz Rijeke, iz Zagreba, iz Splita, ali šibaj ti njega na selo pa nek se on tamo onda snađe (...) taj koncept nije bio nešto strašno dobar.“ S1). Načelo održivosti socijalnih veza nalazimo

u Zakonu o udomiteljstvu (NN 115/18, 18/22), prema kojemu se korisniku priznaje pravo na uslugu smještaja u udomiteljsku obitelj u njegovu mjestu prebivališta radi održivosti obiteljskih i drugih socijalnih veza i očuvanja postignute razine njegove socijalne uključenosti, osim ako to nije u njegovu interesu ili na tom području nema udomiteljskih obitelji. Uz uvažavanje opisanog načela, potrebno je oslušivati potrebe zajednice i temeljem neposrednog iskustva, specifične situacije te znanja iz struke, pokrenuti pružanje onih usluga koje će te potrebe zadovoljiti, pri čemu govorimo o **načelu socijalnih inovacija** („*To je bio logičan nekakav stručni put i onda kasnije izazov. Ali je bilo logično da imamo i podršku.*“ S1; „...*da je to neka niša u kojoj se ustanova može razvijati (...) da je to nešto što ustvari nitko ne radi.*“ S2). Ovo načelo je jedno od temeljnih načela Zakona o socijalnoj skrbi (NN 18/22, 46/22, 119/22) koji navodi kako socijalne inovacije podrazumijevaju usluge, modele ili proizvode kojima se učinkovitije podmiruju socijalne potrebe te stvaraju novi društveni odnosi i suradnja, što se odnosi na razvoj inovativnih rješenja, novih organizacijskih oblika ili novih oblika suradnje i financiranja, a radi rješavanja socijalnih problema.

2) Načela u neposrednom radu s udomiteljima

U pružanju usluga podrške udomiteljima stručnjaci uvažavaju **načelo poštivanja povjerljivosti** („*Jako držimo do povjerljivosti, naročito u supervizijskim grupama.*“ S2), što je preduvjet za osiguravanje sigurnog prostora za udomitelje u iznošenju svojih problema i teškoća, tj. za transparentnu i otvorenu komunikaciju udomitelja sa stručnjacima te istovremeno svojevrsan izazov na području medijacije između udomitelja i Područnih ureda Hrvatskog zavoda za socijalni rad. Iduće načelo je **načelo individualizacije** o kojemu govori Zakon o socijalnoj skrbi (NN 18/22, 46/22, 119/22), a prema kojemu se naknade i usluge u sustavu socijalne skrbi ostvaruju u skladu s individualnim potrebama i uz aktivno sudjelovanje korisnika. Ovo načelo je osobito važno u prilagođavanju rada i pristupa udomiteljima s obzirom na njihovu motivaciju za udomljavanjem djeteta jer razumijevanje i postupci udomitelja, kao i njihove teškoće u velikoj mjeri proizlaze upravo iz nje („*jako pazimo na individualnost u smislu zašto je netko postao udomitelj (...) doista pazimo da ne generaliziramo, da provjeravamo, da razumijemo ono što se događa*“ S2). Na potrebu za individualizacijom upućuju i D’Amato i Brownlee (2022) koji navode kako specifična priroda stresora u specifičnim situacijama udomitelja implicira potrebu pružanja prilagođene obuke, podrške i usluga koje ciljaju njihove personalizirane potrebe.

Nadalje, u radu stručnjaka se prepoznaje **načelo dostupnosti**, koje se odnosi na dostupnost same usluge i dostupnost članova tima („*mi ih podsjećamo (...) da je usluga dostupna, (...) svi članovi tima su uvijek dostupni na telefon, nema veze dan/noć.*“ S2), a također ga nalazimo u Zakonu o socijalnoj skrbi (NN 18/22, 46/22, 119/22). Naposljetku, načelo koje se posebno ističe i zapravo opisuje pogled stručnjaka na udomitelje, odnos s udomiteljima te poziciju udomitelja kojoj treba težiti jest **načelo ravnopravnosti (partnerstvo)** („*Mislím (...) da smo mi partneri, suradnici i da ne idemo iz neke pozicije eksperta...*“ S2). Primjena ovog načela u radu s udomiteljima je iznimno važna stoga što udomitelji nisu korisnici, već pružatelji usluge udomiteljstva i time produžena ruka sustava skrbi o djeci. Navedeno ih čini stručnjacima za pružanje brige o udomljenom djetetu, iz čega proizlazi potreba za stvaranjem ravnopravnog odnosa suradnje između udomitelja i ostalih stručnjaka koji rade na poslovima udomiteljstva. Dokaze za važnost poštivanja ovog načela pronalazimo i u istraživanju kojeg provodi Laklija (2011b), čiji rezultati pokazuju kako, za razliku od udomitelja koji se osjećaju klijentima i davateljima usluga, udomitelji koji se osjećaju partnerima sustava izražavaju veće zadovoljstvo uslugama i podrškom koju dobivaju, mjerom u kojoj se uzima u obzir njihovo mišljenje, imaju manju potrebu za emocionalnom i moralnom socijalnom podrškom te smjernicama u skrbi za dijete, uz što spremnost zadržavanja u udomiteljskoj ulozi procjenjuju značajno višom.

9.1.3. Prednosti udomiteljstva za djecu

Treća opća tema opisuje obilježja koja prema mišljenju stručnjaka udomiteljstvo čine adekvatnijim i poželjnijim oblikom skrbi u odnosu na institucionalni smještaj te se sastoji od tri teme (Tablica 4.): ISKUSTVO ŽIVOTA U OBITELJI, VAŽNOST ULOGE UDOMITELJA I TERAPEUTSKI UČINAK UDOMITELJSTVA.

Tablica 4. *Prednosti udomiteljstva za djecu*

TEMA	KOD
Iskustvo života u obitelji	Privrženost Održavanje odnosa po izlasku djeteta iz skrbi Prostor za učenje i razvoj (osnovnih) životnih vještina Širenje socijalne mreže Prednost alternativnih oblika skrbi

Terapeutski učinak udomiteljstva	Pozitivni učinci na razvoj prethodno institucionalizirane djece
Važnost uloge udomitelja	Zahtjevan posao Posebnost udomitelja

1) Iskustvo života u obitelji

Analiza dobivenih podataka je pokazala da stručnjaci kao prednost udomiteljstva vide iskustvo života u obitelji, pri čemu treba krenuti od pitanja **privrženosti**, što je iznimno važan aspekt i pretpostavka zdravog razvoja djeteta kojeg je već 1969. godine prepoznao i naglašavao Bowlby. Prema mišljenju stručnjaka, a što je u skladu s dosadašnjim istraživanjima (npr. Howe, 1995; Johnson, Browne i Hamilton-Giachristis 2006), problemi u ponašanju djece izdvojene iz obitelji proizlaze iz nesigurne ili nerazvijene privrženosti, dok upravo udomiteljska obitelj omogućuje djetetu (ponovni) razvoj sigurne privrženosti što služi kao osnova za ostvarivanje odnosa s djetetom putem kojeg je moguć daljnji pozitivan rast i razvoj djeteta (*„...uspjeli su to, taj prekid vezivanja ostvarit kod djeteta koji ima nevjerovatan prekid, a oni su ga uspjeli dobit za sebe i stvorit (...) jako dobru vezu. I to je nevjerovatna moć.“* S1). S navedenim se slažu i Ajduković i sur. (2005) koji smatraju kako udomiteljska obitelj služi kao oblik smještaja koji će djetetu osigurati novu figuru privrženosti. Također, kao prednost je prepoznato i **održavanje odnosa po izlasku djeteta iz skrbi** (*„A ono što je još značajnije je da su ta djeca koja su otišla, nakon što su recimo napunili 18 godina u domu za odgoj se vratili u istu tu udomiteljsku obitelj. (...) Znači i dalje taj odnos postoji kao neki odnos povjerenja...“* S2) što može igrati ulogu važnog zaštitnog čimbenika za dijete imajući na umu nedostatak posttretmana za djecu koja napuštaju skrb. Uz to, važan zaštitni čimbenik može biti prisustvo i ženske i muške odrasle figure koja skrbi za dijete, što često nije slučaj u institucijama u Republici Hrvatskoj jer, kako stručnjaci navode, u njima većinski rade žene. Povrh toga, u institucionalnoj skrbi djeca i mladi žive u nerealnoj životnoj situaciji unutar koje najčešće nemaju priliku učiti o kuhanju i pripremanju jela, plaćanju računa, cijeni hrane, pranju rublja i dr. te ne razvijaju životne vještine neophodne za samostalan život. Najčešće su samo pasivni primatelji usluga i nisu adekvatno uključeni u aktivnosti i proces odlučivanja (Kusturin, Maglica i Makvić, 2014). Tako, imajući na umu bolje uvjete i prilike koje pruža, stručnjaci ističu kako život u udomiteljskoj obitelji služi kao **prostor za učenje i razvoj (osnovnih) životnih vještina**, koje djeca na ovaj način usvajaju u znatno većoj mjeri, a koje su neophodne za kasniji samostalan život. Nadalje, iskustvo života u obitelji za razliku od institucionalizacije omogućuje **širenje socijalne mreže**, zadržavanje postojećih i

stvaranje novih formalnih i neformalnih odnosa, što će, slično kao i posjedovanje razvijenih životnih vještina povećati vjerojatnost ostvarivanja boljih prilika u životu („...ne samo da su proširili svoju socijalnu zajednicu pa samim tim povećali vjerojatnost da će dobit stabilan i bolje plaćen posao. Povećali smo, kako mi vidimo, mogućnost da završe neku školu, kak bih rekla, možda neku bolju školu, nego što bi im bilo omogućeno u nekoj ustanovi.“ S2), s čime se slaže i Sladović Franz (2004). Osim na prednosti udomiteljstva u vidu djetetovog iskustva života u obitelji, stručnjaci ukazuju i na **prednost alternativnih oblika skrbi** općenito, koji se svojim karakteristikama približavaju životu u obitelji koliko god je to moguće, dok smještaj u instituciju zapravo uopće ne smatraju opcijom koja bi trebala postojati („barem su (izdvojena djeca) smještena u primjereniji oblik smještaja kao što je udomiteljstvo, neke zamjenske obitelji, organizirano stanovanje je isto jedna neobična obitelj sa nekim pravilima, vrlo strukturirana, ali i interesantna i milijon puta bolja nego život u domu. Tako da, sve je dobro samo ne u domu bit.“ S1).

2) Terapeutski učinak udomiteljstva

Stručnjaci svjedoče o utjecaju koje udomiteljstvo ima na psihosocijalni i fizički razvoj udomljene djece te govore o **pozitivnim učincima na razvoj prethodno institucionalizirane djece**. Pri tome je takve učinke moguće uočiti vrlo brzo po smještaju djeteta u udomiteljsku obitelj što je vidljivo kroz „skok“ u razvoju djece (osobito one mlađe dobi) na planu govora, dobivanja na težini, rasta, rjeđeg razbolijevanja, smanjenja problema u ponašanju, ostvarivanja pozitivnijih ishoda u učenju i širenja socijalne mreže. Ovaj dokaz ili spoznaja o dječjoj sposobnosti oporavka od negativnih učinaka institucije može poslužiti kao snažan argument za deinstitutionalizaciju i zagovaranje udomiteljstva, ukazivanjem na potencijale i snage ovog oblika skrbi za djecu (Europska stručna skupina, 2012).

3) Važnost uloge udomitelja

Važnost uloge udomitelja ogleda se kroz spoznaju kako su zadaće udomitelja vrlo ozbiljne i kako je ono što udomitelji rade upravo posao i to **zahtjevan posao** („oni rade posao ko i ja (...) smještaja i to krvavog smještaja, 365 dana, dan i noć...“ S1), uz što treba napomenuti i činjenicu da, usprkos čestom mišljenju, to nije njihov jedini posao („Jer oni valjda imaju dojam da udomitelj dobiva plaću za udomiteljsvo pa ne radi. Naši udomitelji svi rade. Znači ima ih par

u mirovini, ali naši udomitelji rade.“ S2). Posao udomitelja je svakodnevni i cjelodnevni posao koji obuhvaća višestruke obveze i dužnosti udomitelja, kako one prema udomljenom djetetu, tako i one prema sustavu socijalne skrbi, a na kompleksnost i zahtjevnost ovakvog posla upućuju i nalazi istraživanja kojeg provode Mancinelli, Dell’Arciprete i Salcuni (2021). Naposlijetku, stručnjaci temeljem svoga rada i odnosa s udomiteljima uviđaju i naglašavaju njihovu specifičnost, odnosno **posebnost udomitelja** („*To su eksperti, to su ljudi koji su sasvim drugačiji. (...) to (su) stvarno posebni ljudi. Posebni u smislu bolji, bolji ljudi. To nisu obični ljudi.*“ S1) što dodatno ukazuje na neupitnu potrebu za boljim odnosom države i društva prema udomiteljstvu kao usluzi i udomiteljima kao ključnim i neprocjenjivim akterima u pružanju iste.

9.1.4. Mogućnosti unapređenja udomiteljstva na području Republike Hrvatske

Četvrta opća tema se odnosi na prepreke razvoju udomiteljstva, odnosno obuhvaća preporuke za njegov kvalitetniji i daljnji razvoj. Dobiveni podaci ukazuju na mnogobrojne mogućnosti unapređenja udomiteljstva iz perspektive stručnjaka na području Republike Hrvatske, a navedeno tematsko područje (Tablica 5.) obuhvaća šest specifičnih tema i njima pripadajućih kodova.

Tablica 5. *Mogućnosti unapređenja udomiteljstva na području Republike Hrvatske*

TEMA	KOD
Osiguravanje kvalitetnog udomiteljstva	Povećanje broja udomitelja Obvezna uključenost u uslugu podrške (supervizije) Potreba za povećanjem broja stručnih suradnika u zajednici Povećanje specifičnih edukacija za udomitelje Određeni prioriteti udomljenoj djeci od strane lokalne zajednice Uključenost različitih dionika Ujednačavanje podrške na razini RH Povećanje novčane naknade Podrška udomiteljima djece s teškoćama (podrška specijaliziranom udomiteljstvu) Evaluacija

Poboljšanje položaja udomitelja	Informiranje i jačanje svijesti o udomiteljstvu Izgradnja partnerskog odnosa s udomiteljima
Promjene na razini sustava	Češće izricanje mjere ostvarivanja osobnih odnosa s djetetom pod nadzorom Ubrzavanje sudskih procesa
Razvoj novih usluga	Mentorski programi „Odmor od skrbi“
Preslikavanje modela dobre prakse	Učenje na primjeru modela dobre prakse (Centar Izvor Selce)

1) Osiguravanje kvalitetnog udomiteljstva

Kako u svrhu širenja udomiteljstva kao usluge, tako i u svrhu osiguravanja boljih uvjeta za dijete (u slučaju smještaja prevelikog broja djece u jednu udomiteljsku obitelj što stručnjaci navode kao pojavu koja je prisutna u RH), stručnjaci nužnim smatraju **povećanje broja udomitelja** („*Kvalitetnih udomitelja nam nedostaje jer u Hrvatskoj siguran sam da treba još jedno...ako je 500-600 djece u domovima pa da ih pola stavimo u OS, znači 300-400 udomiteljskih obitelji bi nam još trebalo minimalno.*“ S1), dok je istovremeno, u svrhu pružanja kvalitetnog udomiteljstva, odnosno osiguravanja kvalitetnije skrbi o udomljenom djetetu, potrebna **obvezna uključenost u uslugu podrške (supervizije)** („*...uključivanje u podršku je dobrovoljno, al ja to ne bih dopustila.*“ S2), što bi doduše moglo smanjiti broj udomitelja („*Podrška jamči kvalitetno udomiteljstvo, ali ne jamči i povećan broj.*“ S2).

U izvješću Pravobraniteljice za djecu (2023) navodi se da je broj novih dozvola za obavljanje udomiteljstva u studenom 2022. godine bio veći za oko 20 % u odnosu na 2019. godinu, ali je broj udomiteljskih obitelji unatoč tome i dalje premalen, uz što nema slobodnih mjesta za prijem djece u udomiteljskim obiteljima (kao i u institucijama), od kojih neke imaju sedmero i više djece na smještaju. Drugi autori (York i Jones, 2017) također iskazuju sveprisutnu zabrinutost u vezi dostupnosti dostatnog broja udomitelja koji bi odgovorili na potrebu smještaja sve većeg broja djece, dok Nacionalni plan (2021) ističe kako nepostizanje planiranih ciljeva u smislu povećanja broja udomiteljskih obitelji predstavlja najveći izazov u daljnjem razvoju udomiteljstva. Navedeno naglašava važnost poboljšanja procesa regrutacije i zadržavanja udomitelja (D'Amato i Brownlee, 2022), što će omogućiti i ubrzati uspješno provođenje procesa deinstitutionalizacije i prevencije institucionalizacije djece. Nadalje, iako bi obvezna supervizija potencijalno usporila povećanje broja udomitelja, povećala bi vjerojatnost

kvalitetnog pružanja ove usluge, što je u konačnici bolja računica od brzog širenja usluge pod cijenu njene slabije kvalitete.

Tim za udomiteljstvo je primarno usmjeren na pružanje podrške udomiteljima, dok se individualni rad s udomljenim djetetom odvija samo onda kada je to nužno. Nastavno na to, sudionici smatraju kako je broj stručnjaka koji rade na poslovima udomiteljstva u Centru Izvor dostatan za adekvatno odgovaranje na potrebe udomitelja, dok navode kako postoji **potreba za povećanjem broja stručnih suradnika u zajednici** koji bi pružali potporu udomljenoj djeci, osobito onoj s teškoćama u razvoju i problemima u ponašanju („...*nema dovoljan broj ni socijalnih pedagoga ni logopeda koji bi onda radili i s djetetom...*“ S2), što također zauzima formu svojevrsne podrške udomiteljima. Potrebu za zapošljavanjem novih stručnjaka prepoznaje i Laklija (2011a), što vidi kao pomoć u postizanju ciljeva reforme javne skrbi za djecu, adekvatnije zaštite njihovih prava te regrutacije i zadržavanja udomitelja. Također, uz povećanje broja stručnjaka, važno je i unapređivanje njihovih profesionalnih kompetencija te uspostavljanje učinkovitog sustava podrške (Operativni plan, 2022).

Osim toga, stručnjaci ukazuju na potrebu za **povećanjem specifičnih edukacija za udomitelje** koje bi udomiteljima omogućile stjecanje specifičnih znanja i vještina te tako udomitelje na adekvatan način pripremile za individualiziranu skrb o djetetu. Važnost osiguravanja edukacija koje odgovaraju prethodno utvrđenim specifičnim i prioritetnim potrebama udomitelja također ističu Kaasbøll i sur. (2019) te na nju upućuju rezultati istraživanja kojeg s udomiteljima provode Družić Ljubotina, Kletečki Radović i Jelača (2005). Osim toga, potreba za postojanjem i povećanjem specifičnih edukacija proizlazi iz činjenice kako većina udomljene djece iskazuje različite teškoće u razvoju i/ili probleme u ponašanju. Suludo je podrazumijevati da udomitelj unaprijed posjeduje sva znanja o specifičnoj teškoći ili problemu djeteta ili čak generalna znanja o primjerice mentalnom zdravlju, razvojnim potrebama djeteta s obzirom na njegovu dob ili spol, razvojno (ne)prihvatljivim ponašanjima i sl. te kompetencije kojima će adekvatno odgovoriti na iste. Stoga je nužno udomiteljima omogućiti edukacije i treninge na kojima će usvajati specifična znanja, vještine i kompetencije te ih kontinuirano usavršavati. Sa ciljem osiguravanja navedenih specifičnih i prikladnih edukacija, u Hrvatskoj su kreirani priručnici za osposobljavanje udomitelja (Borić i sur., 2021).

Također, stručnjaci smatraju da bi trebali postojati **određeni prioriteti udomljenoj djeci od strane lokalne zajednice** poput upisa u vrtić ili školu ili pak besplatnih sportskih aktivnosti, što temeljem svog istraživanja navode i Sabolić i Vejmelka (2015).

Jednako tako, trebala bi postojati i **uključenost različitih dionika** kojih se tiče pitanje udomiteljstva u svim njegovim aspektima i fazama, od same promocije udomiteljstva („*Pa institucije za djecu i bez odgovarajuće roditeljske skrbi i za probleme u ponašanju bi u svojim sredinama trebale promicati ideju kvalitetnog udomiteljstva. To bi bila njihova misija na neki način, dio te priče bi trebala biti.*“ S1), tijekom trajanja usluge i osiguravanja njene kvalitete („*Ali tu (u osiguravanju jednakih naknada i prava udomiteljima) bi trebala znači odigrati ulogu i država.*“ S1) te po njenom završetku („*...u nekim slučajevima bi trebali to (tranziciju djeteta u samostalni život) i mi popratiti.*“ S2). Različiti zakonski i strateški dokumenti propisuju zadaće pojedinih aktera po pitanju udomiteljstva. Potrebni su zajednički napor, koordinirano i usklađeno djelovanje te međusobno nadopunjavanje (tj. prethodno spomenuta suradnja) različitih sektora i pojedinaca kako bi zajedničkim snagama osigurali cjelovitost i kvalitetu usluge u svim njenim fazama, ali i omogućili njeno širenje. U skladu s time, Laklija (2011a) kao jedan od važnih aspekata udomiteljstva koji se odražavaju na njegovu uspješnost ističe upravo sustavniju integraciju različitih područja djelovanja socijalne politike (zdravstvenog sustava, sustava socijalne skrbi, obrazovanja i dr.).

Nadalje, stručnjaci ukazuju na značajne regionalne nejednakosti u ostvarivanju različitih prava udomitelja, poput ostvarivanja ili neostvarivanja prava na plaćeni vrtić, besplatni obrok za dijete, prioritet upisa u vrtić ili školu, plaćene sportske klubove i sl. Eliminiranje ovih nejednakosti, s obzirom na to da ne zahtijeva velike financijske izdatke niti se radi o velikom broju djece, ne predstavlja zahtjevan korak u povećanju kvalitete udomiteljstva. Štoviše, navedeno je izvor velikog nezadovoljstva udomitelja i time predstavlja nužan korak koji je potrebno hitno poduzeti, čime stručnjaci pozivaju na **ujednačavanje podrške na razini RH**, u čemu bi trebala odigrati ulogu i država. Regionalna ravnomjernost i dostupnost usluga je nešto što prepoznaju svi do sada doneseni dokumenti važni za deinstitutionalizaciju, uz što su „Jednake mogućnosti za svu djecu – suzbijanje diskriminacije i socijalne isključenosti“ prvo od ključnih pet područja intervencije Nacionalnog plana za prava djece u Republici Hrvatskoj za razdoblje od 2022. do 2026. godine. Nadalje, ukoliko se osvrnemo na financijske izdatke potrebne za ostvarivanje navedene svrhe, Opening Doors for Europe’s Children (2017) navodi kako je potrebno omogućiti da se sredstva prethodno namijenjena za institucionalnu skrb prenamijene u sredstva za zaštitu djece i visokokvalitetnu alternativnu skrb. Dakle, nije potrebno osigurati nova i veća financijska sredstva za postizanje željenih promjena. Ili, kao što je to na svome primjeru pokazao Centar Izvor, u svrhu osiguravanja bolje skrbi o djeci nisu potrebni dodatni troškovi. Rješenje leži u prenamijeni postojećih sredstava, što će u konačnici zapravo

dovesti i do uštede, s obzirom na to da alternativni oblici skrbi o djeci državu koštaju manje od institucionalne skrbi, kratkoročno i dugoročno. Nastavno na to, stručnjaci naglašavaju nedostatnost i veliku potrebu za **povećanjem novčane naknade** koja je preniska i time onemogućuje osiguravanje željenog, kvalitetnog života u udomiteljskoj obitelji, dok država istovremeno u institucije ulaže značajno veća sredstva za pružanje skrbi koja nije adekvatna.

S obzirom na to da značajan broj udomljene djece pokazuje teškoće u razvoju ili probleme u ponašanju, važan i logičan prostor za unapređenje čini pružanje dodatne i specifične **podrške udomiteljima djece s teškoćama (podrška specijaliziranom udomiteljstvu)** koja bi udomiteljima olakšala njihov posao, ali i povećala šansu za ostankom djeteta u udomiteljskoj obitelji, odnosno zadržavanjem udomitelja u svojoj ulozi. Isto kako zastupljenost djece s teškoćama u razvoju i/ili problemima u ponašanju u populaciji udomljene djece upućuje na potrebu za specifičnim edukacijama, tako upućuje i na potrebu za pružanjem specifične podrške udomiteljima koji se bave specijaliziranim udomiteljstvom. Time bi se uklonio temeljni nedostatak udomiteljstva kojeg prepoznaje Sladović Franz (2003), a ogleda se u činjenici značajnih teškoća udomitelja nestručnjaka u zadovoljavanju specifičnih potreba djeteta. Prema Godišnjem statističkom izvješću o primijenjenim pravima socijalne skrbi, pravnoj zaštiti djece, mladeži, braka, obitelji i osoba lišenih poslovne sposobnosti, te zaštiti tjelesno ili mentalno oštećenih osoba u Republici Hrvatskoj u 2021. godini (2022), od ukupnog broja udomitelja djece (1235), njih 111 je u kategoriji specijaliziranih udomitelja. S obzirom na dokaze iz teorije i prakse koji govore o zastupljenosti djece koja bi trebala biti u specijaliziranoj udomiteljskoj skrbi, jasno je kako postoji potreba i za povećanjem broja udomitelja u ovoj kategoriji.

Naposlijetku, kvalitetu pružanja usluga potrebno je kontinuirano (pre)ispitivati unutarnjim i vanjskim **evaluacijama**, što je praksa koju zastupaju i provode stručnjaci zaposleni u Centru Izvor. Sustavno praćenje kvalitete svih usluga je nužno kako bi se ustanovila njihova učinkovitost i svrhovitost, odnosno zadovoljstvo onim uslugama koje postoje, potreba za njihovim mijenjanjem i unapređivanjem ili pak kreiranjem novih.

2) Poboljšanje položaja udomitelja

Stručnjaci ukazuju na nedovoljnu informiranost šire javnosti o udomiteljstvu navodeći kako uloga udomitelja od strane društva i sustava, usprkos do sada provedenom trudu po pitanju promidžbe udomiteljstva, nije prepoznata u dovoljnoj mjeri (*„Mislim ako mi imamo tu poziciju, šta ako niko ne zna šta su udomitelji, onda badava nama sve ovo.“ (...) to ih dosta češe, o tome*

dosta pričaju i na superviziji i svugdje.“ S1). Iz tog razloga je potrebno dodatno **informiranje i jačanje svijesti o udomiteljstvu**, što bi također imalo povoljan utjecaj na stavove drugih prema udomiteljstvu i udomiteljima, koji prema navodima stručnjaka nisu nužno pozitivni. Netočni i negativni stavovi te neprepoznatljivost uloge udomitelja od strane stručne i opće javnosti doprinosi otežanom ostvarivanju prava udomitelja, predstavlja im poteškoću u obavljanju posla i time postaje izvor nezadovoljstva udomitelja što može imati posljedice na kvalitetu pružanja skrbi o udomljenom djetetu. Osim toga, navedeno ima nepovoljan utjecaj na potrebno povećanje broja udomitelja. Promicanje pozitivne slike udomiteljstva (Laklija, 2011a), odnosno kontinuirano provođenje aktivnosti u svrhu senzibilizacije javnosti, je nužno kako bi se navedene teškoće svele na najmanju moguću mjeru.

Osim toga, prijeko potrebna je i **izgradnja partnerskog odnosa s udomiteljima** od strane Hrvatskog zavoda za socijalni rad i to na način da se udomitelji tretiraju bolje i ne kao korisnici, nego kao suradnici (*„nažalost to je i sad u nekim centrima da čekaju u redu zajedno s drugim korisnicima, tretiraju kao korisnike (...) tog čovjeka moraš ovako držat ako si to već odlučio.*“ S1). Dobar primjer za navedeno jest *PRIDE Model of Practice* (Gouveia, Magalhães i Pinto, 2021) koji udomitelje prepoznaje kao članove stručnog tima, naglašava njihovu međusobnu suradnju u usporedbi s odnosom stručnjak – korisnik te udomitelje vidi kao važne zastupnike u sustavu službe za zaštitu djece.

3) Promjene na razini sustava

Stručnjaci kao prostor za unapređenje na razini sustava vide **češće izricanje mjere ostvarivanja osobnih odnosa s djetetom pod nadzorom** (*„...možda bi pomoglo nekom broju udomitelja da se češće izriču mjere nadzora nad osobnim kontaktima između djece i biološke obitelji...“* S2), što je u nadležnosti Hrvatskog zavoda za socijalni rad i generalno **ubrzavanje sudskih procesa** pri čemu stručnjaci govore o potrebi za skraćivanjem trajanja smještaja u udomiteljsku obitelj, odnosno o ubrzanju procesa lišavanja prava na roditeljsku skrb i posvajanja djeteta. Na potrebu za izricanjem mjere nadzora nad ostvarivanjem osobnih odnosa roditelja i djeteta ukazuje i Pravobraniteljica za djecu (2023) koja navodi kako su se Uredu obraćali i udomitelji ukazujući na probleme s kojima se susreću pri realizaciji osobnih odnosa djece s roditeljima i drugim srodnicima. Uz to, prepoznaje i sporo postupanje sustava pri čemu također smatra kako treba ubrzati dugotrajne višegodišnje postupke lišavanja prava roditelja na roditeljsku skrb, kao i postupke u cilju posvojenja kao trajnog oblika zbrinjavanja djece. Sporost

sudskog postupka u obiteljsko-pravnoj zaštiti djece, zamjetna u ostvarivanju brojnih prava djece, pridonosi njihovoj neodgovarajućoj zaštiti (Pravobraniteljica za djecu, 2023).

4) Razvoj novih usluga

Stručnjaci uz potrebu za poboljšanjem pružanja postojećih usluga navode i potrebu za pokretanjem novih usluga podrške udomiteljstvu. Tako stručnjaci, temeljem iskustva rada s udomiteljima i razmišljajući o korisnosti usluga za udomitelje, predlažu pokretanje usluge **mentorskih programa** unutar kojih bi jedna iskusnija udomiteljska obitelj bila mentor drugoj te usluge „odmora od skrbi“ („*Tim udomiteljima, ja mislim, doista treba odmor. Kad kažem odmor, ne ono 3-4 dana, nego 2 tjedna-mjesec dana godišnje da ipak mogu predahnut. Mislim da je to nešto što bi se moglo razvijati kao usluga.*“ S2). Ideju mentorstva kao oblika individualne podrške udomiteljima zastupaju i drugi stručnjaci (Laklija, 2011b; Newstone i Clarke, 2008), koji ju vide kao podršku regrutaciji i zadržavanju udomitelja u svojoj ulozi, dodatan resurs u pružanju pomoći udomiteljima pri prevladavanju teškoća s kojima se susreću, mogućnost osobnog razvoja iskusnih udomitelja, sredstvo unapređivanja kvalitete smještaja, odnosno brige o djeci kroz poboljšanje vještina, samopouzdanja i motivacije udomitelja. Odnosno, ova usluga nosi potencijal ostvarivanja brojnih dobiti za nove udomitelje (poput adaptacije i boljeg razumijevanja nove uloge te zadataka koje ona obuhvaća, dobivanja savjeta i povratne informacije o vlastitim postupcima, smanjivanja osjećaja usamljenosti ili pak razvoja novih ideja, znanja i vještina), ali i za iskusne udomitelje u ulozi mentora (poput razvoja novih odnosa, nadogradnje vlastitih ideja i vještina, osobnog profesionalnog razvoja, poboljšanja skrbi o djeci i njihovih razvojnih ishoda, tj. doprinosa pružanju kvalitetnog udomiteljstva).

Također, Nacionalni plan (2021) prepoznaje potrebu za razvojem novih socijalnih usluga namijenjenih podršci roditeljstvu i obitelji te prevenciji institucionalizacije djece i mladih, pa tako govori i o usluzi peer podrške i usluzi odmora od skrbi, što su usluge čiji razvoj predviđa i Operativni plan (2022) koji ih navodi kao izvaninstitucijske usluge za djecu s teškoćama u razvoju i osobe s invaliditetom. Usluga peer podrške je usmjerena povećavanju kvalitete života osoba s psihosocijalnim teškoćama i članova njihove obitelji, a definirana je kao metoda savjetovanja koja se odnosi na organiziranu laičku pomoć putem koje osobe sa sličnim iskustvima savjetuju druge osobe. Nadalje, usluga odmora od skrbi namijenjena je obiteljima koje skrbe o osobi ovisnoj o njihovoj podršci zbog tjelesnog, mentalnog, intelektualnog ili osjetilnog oštećenja te privremenih ili trajnih promjena u zdravstvenom stanju. U navedenim

uslugama prepoznamo sličnost s idejom usluga mentorskih programa i „odmora od skrbi“ namijenjenih udomiteljima. Uz to, one su prepoznate kao inovativne te se radi na njihovom uvođenju za navedene skupine korisnika, dok istovremeno takve usluge nisu predviđene za udomitelje iako je potreba za njima, imajući na umu zahtjevnost i nerijetko iscrpljujući karakter posla udomitelja, i više nego evidentna.

5) Preslikavanje modela dobre prakse

Sudionici navode kako bi se stručnjaci i institucije u Hrvatskoj trebali ugledati na primjere dokazano dobre prakse i preslikati ih prilikom pokretanja i razvoja kvalitetnog udomiteljstva u svojoj zajednici. Tako na temelju pozitivnog iskustva provođenja procesa deinstitutionalizacije i razvoja usluga podrške udomiteljstvu s kojima su veoma zadovoljni preporučuju **učenje na primjeru modela dobre prakse (Centar Izvor Selce)** (*„...mislim da bi (...) svaki udomitelj u Hrvatskoj trebao imati podršku barem sličnu ovoj koju mi pružamo u našoj županiji. (...) Kada bi sve ustanove promišljale na ovaj način na koji smo mi, mislim da bi bilo više kvalitetnih udomitelja.“* S1). Navedeno zadovoljstvo i stav stručnjaka imaju i svoje „objektivno“ uporište s obzirom na to da je Strateški plan razvoja Dječjeg doma Izvor u Centar za pružanje usluga u zajednici Izvor za razdoblje od 2014. do 2016. godine izabran od strane Oxford Policy Menagementa kao državni primjer dobre prakse u sklopu projekta „Podrška sustavu socijalne skrbi u procesu daljnje deinstitutionalizacije socijalnih usluga“ i to velikim dijelom upravo zbog promicanja kvalitetnog udomiteljstva. Također, isti je 2014. godine odobren od strane nadležnog Ministarstva i postaje ogledni primjer plana na razini Republike Hrvatske. Prepisivanje dokazano učinkovite prakse, odnosno praćenje koraka institucije koja je uspješno provela željene procese i ostvarila zacrtane ciljeve, drugim institucijama može poslužiti kao svojevrsan prečac u ostvarivanju istih ciljeva, tj. ogledni primjerak što i kako treba učiniti, a da bi isto bilo uspješno i gotovo garantiralo kvalitetu, kao i ujednačeni pristup na razini države.

9.2. Udomitelji

Zbog drugačije metode prikupljanja podataka, podaci prikupljeni na ovome uzorku nisu opsežni u jednakoj mjeri kao oni prikupljeni na uzorku stručnjaka te će u skladu s time biti sumarno prikazani i prepričani. Na temelju analize podataka prikupljenih na uzorku udomitelja definirana je jedna opća (nadređena) tema:

- Iskustvo udomljavanja.

9.2.1. Iskustvo udomljavanja

Identificirana opća tema govori o iskustvu udomljavanja iz perspektive udomitelja te se sastoji od 6 tema: MOTIVI ZA UDOMLJAVANJEM, DOŽIVLJAJ PODRŠKE PODRUČNIH UREDA HRVATSKOG ZAVODA ZA SOCIJALNU SKRB, DOŽIVLJAJ PODRŠKE CENTRA IZVOR, PREDNOSTI ODRASTANJA DJETETA U UDOMITELJSKOJ OBITELJI, POTEŠKOĆE U OBAVLJANJU I RAZVOJU UDOMITELJSTVA I PREPORUKE ZA DALJNI RAZVOJ UDOMITELJSTVA i njima pripadajućih kodova (Tablica 6.).

Tablica 6. *Iskustvo udomljavanja*

TEMA	KOD
Motivi za udomljavanjem	Altruistički motivi Popunjavanje praznine Pružanje pomoći srodnicima Vjersko-humanitarni razlozi
Prednosti odrastanja djeteta u udomiteljskoj obitelji	Razvoj odnosa djeteta s udomiteljem Osjećaj obiteljske atmosfere Prostor za učenje i razvoj (osnovnih) životnih vještina Emocionalni rast Širenje socijalne mreže Dijete kao aktivni sudionik Pozitivni učinci na razvoj prethodno institucionalizirane djece

Doživljaj podrške Područnih ureda Hrvatskog zavoda za socijalni rad	Novčana naknada Savjetodavna pomoć Administrativno-pravna pomoć Povremeni karakter podrške
Doživljaj podrške Centra Izvor Selce	Individualno savjetovanje Podrška djetetu Edukacija Supervizija Kontinuitet i dostupnost podrške
Poteškoće u obavljanju i razvoju udomiteljstva	Nedostatak znanja i svijesti šire javnosti Nedostatna novčana naknada Nedostatak plaćenih dopusta Nedostatak stručnog kadra Tromost sustava
Preporuke za daljnji razvoj udomiteljstva	Promidžba i poticanje udomiteljstva Veća osjetljivost na potrebe udomitelja Poboljšanje položaja i povećanje prava udomitelja Poboljšanje suradnje s/među institucijama Primjena modela razvijenijih zemalja

1) Motivi za udomljavanjem

Prva tema govori o različitim motivacijama udomitelja pri donošenju odluke za početkom bavljenja svojim poslom. Analiza podataka je pokazala da kod udomitelja prevladavaju **altruistički motivi** za udomljavanjem, među kojima se ističu želja za pomaganjem djeci („*htjeli smo pomoći djeci*“ U15), želja da se usreći dijete („*usrećiti neko dijete*“ U3) i ljubav prema djeci. Idući identificirani motiv jest **popunjavanje praznine** zbog neostvarenog roditeljstva („*obitelj smo bez biološke djece, željeli smo (...) nas ostvariti kao roditelje*“ U13; „*želja da imamo djecu u kući*“ U16). Također, kao značajan motiv pokazalo se i **pružanje pomoći srodnicima** („*dijete je napušteno od majke, srodnički sam udomitelj*“ U6) što neki udomitelji prepoznaju kao „silu prilike“, dok drugi govore o želji za pružanjem djetetu boljeg, obiteljskog života, u odnosu na smještaj u instituciju („*ne bih mogla živjeti znajući da mi je nećak u domu*“ U5; „*da spasim nećaka doma*“ U9). Osim srodnika, ljudske, humanitarne, odnosno **vjersko-humanitarne razloge** navode i ostali udomitelji („*...željeli smo omogućiti*

jednom djetetu odrastanje u obitelji...“ U13; „počeli smo se baviti udomiteljstvom iz vjerskih razloga. Htjeli smo Bogu zahvaliti za sve što imamo“ U8).

Dobiveni rezultati o motivaciji udomitelja su u skladu s brojnim do sada provedenim istraživanjima (npr. Gouveia, Magalhães i Pinto, 2021; Laklija, 2011b; Sabolić i Vejmelka, 2015) pri čemu razlikujemo intrinzičnu i ekstrinzičnu prirodu motivacije. Intrinzični motivi su oni koji se pojavljuju spontano te proizlaze iz unutarnjih, psiholoških potreba i želja osobe, dok ekstrinzični motivi proizlaze iz okolinskih poticaja i očekivanih posljedica, odnosno nagrada. U intrinzične motive bi spadali altruistički motivi i vjersko-humanitarni razlozi, dok pružanje pomoći srođnicima i popunjavanje praznine istovremeno možemo smatrati intrinzičnim i ekstrinzičnim motivima. Gouveia, Magalhães i Pinto (2021) navode kako su unutarnji, intrinzični motivi povezani s uspješnijim, kvalitetnijim obavljanjem udomiteljstva i većim zadovoljstvom udomitelja, što osim duljem zadržavanju udomitelja u svojoj ulozi, može doprinijeti i njihovom poticanju drugih ljudi na razmišljanje o bavljenju ovim poslom, tj. regrutaciji udomitelja. Uz to, preporuka Reddinga, Frieda i Britnera (2000) je da se prilikom regrutiranja novih udomitelja posebna pažnja posveti istraživanju njihove motivacijske zrelosti. Također, kao što je ranije spomenuto, poznavanje motivacije svakog pojedinog udomitelja je iznimno važno jer služi kao osnova za individualizaciju rada stručnjaka s udomiteljima. Ili drugačije, poznavanje motivacije je pretpostavka razumijevanja situacije i postupaka udomitelja, jednako kao i problema i poteškoća s kojima se prilikom obavljanja svoje uloge susreću, što omogućuje pružanje specifične i adekvatne podrške udomiteljima.

2) Prednosti odrastanja djeteta u udomiteljskoj obitelji

Kao važnu prednost koje udomiteljstvo ima ispred institucionalnih oblika skrbi, udomitelji navode **razvoj odnosa djeteta s udomiteljem**, što je moguće postići u boljoj mjeri i kvaliteti u udomiteljskoj obitelji u odnosu na instituciju („*odnos s udomiteljima je prisniji, možemo se više posvetiti djetetu*“ U16). Stvaranje odnosa je u pomagačkim profesijama prepoznato kao pretpostavka i značajan prediktor uspješnog tretmana (Karver, Handelsman, Fields i Bickman, 2006), što ima implikacije i na odnos udomitelja s udomljenim djetetom, a iz čega iščitavamo mogućnost adekvatnije skrbi o djetetu, odnosno postizanja većeg napretka i promjena na planu njegovog psihosocijalnog rasta i razvoja. Nadalje, udomitelji ističu **osjećaj obiteljske atmosfere** tijekom odrastanja, koja, zahvaljujući prirodosti ovog oblika smještaja, djetetu osigurava potrebne i adekvatne uvjete za zdrav rast i razvoj, više pažnje, posvećenosti i ljubavi

(„*ljubav, pažnja, igra i puno individualnog rada*“ U5; „*toplina doma, ljubav, sigurnost*“ U10; „*prirodno okruženje, odrastanje u obitelji*“ U11), što je osjećaj koji se ne može postići niti u jednom obliku smještaja. Prednost obiteljskog okruženja prepoznaju i Kletečki Radović i Kregar Orešković (2005) te Sladović Franz (2004) koja smatra kako ono zbog svoje prirodnosti djetetu pruža brojne prilike za učenje, među kojima najvažnijim smatra učenje o podržavajućim emocionalnim odnosima među članovima obitelji.

Nadalje, sudionici obiteljsko okruženje prepoznaju kao **prostor za učenje i razvoj (osnovnih) životnih vještina** koje su neophodne za djetetov samostalan život („...*učiti životne vještine...*“ U13; „...*priprema za normalan život*“ U12). Isto tako, udomitelji bitnim aspektom prepoznaju i **emocionalni rast** djeteta („*djeca imaju priliku (...) osjećati se voljeno, prihvaćeno, poštovano*“ U13; „*mislím da će im tako biti lakše emocionalno rasti...*“ U6), uz što im je pružena bolja prilika za održavanje i razvijanje, odnosno **širenjem socijalne mreže** u zajednici („*razvijaju socijalnu mrežu*“ U8). Prema navodima udomitelja, **dijete kao aktivni sudionik** participira u životu obitelji udomitelja što omogućava neposredno učenje u svim aspektima obiteljskog života („*žive u obitelji i sudjeluju u životu obitelji. Nisu samo promatrači nego aktivni sudionici*“ U3), u odnosu na njegov pasivan položaj u instituciji. Naposljetku, udomitelji zamjećuju i **pozitivne učinke na razvoj prethodno institucionalizirane djece** („*veliki pomak, razvoj fizički i psihički*“ U7) koje ovaj oblik skrbi sa svim svojim prethodno navedenim karakteristikama omogućuje.

3) Doživljaj podrške Područnih ureda Hrvatskog zavoda za socijalni rad

Udomitelji su dijelom zadovoljni podrškom u pružanju skrbi o udomljenoj djeci koju dobivaju od Područnih ureda Hrvatskog zavoda za socijalni rad nadležnih za njihovu udomiteljsku obitelj te od Područnih ureda HZSR-a nadležnih za njihovo udomljeno dijete (njih 9). Drugi dio udomitelja (njih 8), navodi da podrška koju dobivaju od HZSR-a nije dostatna, čime se upravo ističe podrška koju dobivaju od CPUZ-a Izvor Selce, ali i zadovoljstvo koordinacijom između HZSR-a i CPUZ-a. Kao oblike podrške koje dobivaju od HZSR-a, udomitelji navode **novčanu naknadu** („*novčanu pomoć*“ U15), **savjetodavnu pomoć** („*pomoć u rješavanju problema*“ U17; „*savjete...*“ U9) i **administrativno-pravnu pomoć** („*administrativno-pravne...*“ U11). Uz to, udomitelji ukazuju na **povremeni karakter podrške** koju dobivaju od HZSR-a („*podrška je samo na upit po potrebi*“ U6) u odnosu na kontinuirani kontakt i suradnju.

Rezultati ovog istraživanja koji govore o zadovoljstvu udomitelja podrškom koju dobivaju od HZSR-a su nešto povoljniji od rezultata do kojih dolaze Blažajec (2017), Kletečki Radović i Kregar Orešković (2005) koji isključivo ističu nedovoljnu brigu i uključenost HZSR-a te sukladni onima do kojih dolaze Sabolić i Vejmelka (2015), a koji govore o podijeljenosti mišljenja udomitelja o zadovoljstvu dostupnom podrškom. Kakogod, posljednje navedeno istraživanje govori o zadovoljstvu udomitelja podrškom stručnjaka, radi čega nije moguće razlučiti čijom su točno podrškom ispitani udomitelji (ne)zadovoljni (podrškom HZSR-a / Centra za pružanje usluga u zajednici / ...). U odgovorima udomitelja dobivenima ovim istraživanjem, uočljiv je izniman kontrast u korist zadovoljstva podrškom koju dobivaju od Centra Izvor u odnosu na HZSR pri čemu je ono opisano kao vrlo visoko od strane svih udomitelja.

4) Doživljaj podrške Centra Izvor Selce

Udomitelji Centar Izvor Selce prepoznaju kao glavni resurs za dobivanje pomoći i podrške pri obavljanju svoga posla. Smatraju ga najboljim partnerom udomitelja te iskazuju iznimno zadovoljstvo brigom i podrškom koju im pruža, kao i zahvalnost za isto. Tako udomitelji govore o **individualnom savjetovanju** („razgovor, savjete...“ U15; *individualno savjetovanje...*“ U16), **podršci djetetu** („...dijete je isto jako zadovoljno podrškom“ U6), **edukaciji** („edukacija udomitelja“ U10) te osobito o **superviziji** koju u najvećoj mjeri prepoznaju kao oblik podrške uz što naglašavaju značaj koji ima u obavljanju njihovog posla („supervizija je nama najveća podrška...“ U6; „supervizije su zbilja od velike pomoći i velika podrška“ U17).

Sabolić i Vejmelka (2015) temeljem istraživanja s udomiteljima zaključuju kako neki od njih preferiraju individualnu, a neki grupnu podršku, s čime se slažu i nalazi istraživanja kojeg provode Laklija i Rogić Šneperger (2022), a koje posebno naglašavaju značaj grupne podrške, odnosno supervizije, što se dosljedno, pa tako i u ovome istraživanju, ističe kao najbolji oblik podrške za udomitelje. Iako nisu ispitane ovim istraživanjem jer se time nadmašuje njegov domet, višestruke dobiti od supervizije za udomitelje, dokazane su brojnim do sada provedenim i u ovome radu prikazanim istraživanjima. D'Amato i Brownlee (2022) analizom 22 kvalitativne studije o iskustvima udomitelja jednako tako dokazuju pozitivnu i esencijalnu vrijednost grupne podrške uz što navode kako udomitelji prepoznaju i vrijednost neformalne podrške (od strane zajednice, prijatelja i srodnika). Neformalna podrška (ili pak njen izostanak) zasigurno ima utjecaj na zadovoljstvo udomitelja i kvalitetu udomiteljstva, radi čega je bitno ponovno

istaknuti potrebu za informiranjem i senzibiliziranjem šire javnosti, kako bi udomitelji na raspolaganju imali svo potrebno razumijevanje i podršku.

U odnosu na povremenu podršku koju dobivaju od HZSR-a, udomitelji govore o **kontinuitetu i dostupnosti podrške** koju dobivaju od Centra Izvor Selce („...redovite supervizijske susrete...“ U7; „...uvijek se odazovu“ U14; „...kad god nam je potrebno...“ U16) kao važnim stavkama u osiguravanju bolje brige za udomljeno dijete i većeg zadovoljstva udomitelja, što potvrđuju i Gouveia, Magalhães i Pinto (2021), naglašavajući značaj bliskih i toplih odnosa između udomitelja i drugih stručnjaka.

5) Poteškoće u obavljanju i razvoju udomiteljstva

Udomitelji kao ono što im predstavlja poteškoću u bavljenju svojim poslom, ali i kao ono što stoji na putu daljnjem razvoju udomiteljstva ističu **nedostatak znanja i svijesti šire javnosti o udomiteljstvu** („Premalo ljudi je upoznato s udomiteljstvom!“ U9; „Ljudi (populacija općenito) nisu informirani o udomiteljstvu...“ U6). Nadalje, udomitelji ukazuju na **nedostatnu novčanu naknadu, nedostatak plaćenih dopusta** za djecu koji bi im koristili tijekom razdoblja prilagodbe i prilikom organizacije čuvanja djeteta, zatim na **nedostatak stručnog kadra** koji zna biti slabo dostupan, a služio bi kao potpora udomljenoj djeci i samim udomiteljima te na **tromost sustava** („Tijekom prvih par godina udomiteljstva uvidi se nesposobnost sustava općenito. Silni odlasci po sudovima, aljkav zakon i sl.“ U15).

Potrebu za povećanjem broja stručnjaka iskazuju i udomitelji obuhvaćeni istraživanjem Sabolić i Vejmelke (2015) kao i Operativni plan (2022). Mancinelli, Dell’Arciprete i Salcuni (2021) navode kako su stresori koje udomitelji prijavljuju u najvećoj mjeri upravo oni vezani uz sustav skrbi o djeci, njegovu politiku i procedure, u odnosu na što mnogi udomitelji navode brojne nezadovoljene potrebe i iskazuju nezadovoljstvo službama zaduženima za skrb o djeci, koje opisuju neresponzivnima na njihove zahtjeve, uz što navode kako im ne pružaju prikladnu emocionalnu i financijsku potporu, adekvatan trening te ih ne uključuju u planiranje i upravljanje njihovim slučajem, što se potvrdilo i ovim istraživanjem.

Poteškoće na koje udomitelji nailaze u svim fazama pružanja usluge udomiteljstva i koje postoje u svim njegovim aspektima treba ispitivati i shvaćati ozbiljno, ažurno raditi na njihovom eliminiranju i uvođenju potrebnih promjena te uvažavati preporuke udomitelja za povećanje kvalitete ove usluge i njen daljnji razvoj.

6) Preporuke za daljnji razvoj udomiteljstva

S obzirom na to da je po mišljenju udomitelja šira javnost nedovoljno informirana o udomiteljstvu, udomitelji smatraju kako postoji potreba za daljnom i boljom **promidžbom i poticanjem udomiteljstva** („*Više promocije, pogotovo u školama i vrtićima.*“ U11; „*Više rada na poticanju udomitelja...*“ U14). Nadalje, u odgovorima udomitelja se osobito ističe potreba za većim razumijevanjem njihove uloge i problema, odnosno za **većom osjetljivošću na potrebe udomitelja** („*Slušati udomiteljske primjedbe i zahtjeve.*“ U12; „*Više se posvetiti udomiteljima i pružiti im pomoć u obavljanju ovog odgovornog posla.*“ U10), na što upućuju i rezultati istraživanja kojeg provode Kletečki Radović i Kregar Orešković (2005), koji navode da udomitelji percipiraju osjećaj nedovoljne brige i pažnje koja se posvećuje poslu koji obavljaju. Također, udomitelji ističu i potrebu za **poboljšanjem položaja i povećanjem prava udomitelja**, što se odnosi na prethodno spomenute plaćene dopuste, bolovanja, dogovore s vrtićima i školama te nužno povećanje novčane naknade. Također, udomitelji iskazuju **potrebu za poboljšanjem suradnje s/među institucijama** („*Suradnja CZSS, CPUZ, sudova.*“ U2) koju vide kao temelj pružanja kvalitetne podrške, čemu bi moglo doprinijeti i povećanje broja stručnjaka kojih se tiče pitanje udomiteljstva. Naposljetku, udomitelji smatraju kako bi se Hrvatska u svrhu poboljšanja pružanja usluge udomiteljstva, kao i usluge podrške udomiteljstvu trebala ugledati na razvijenije zemlje EU, prepisati zakone i preslikati modele dobre prakse na vlastiti kontekst, čime zagovaraju **primjenu modela razvijenijih zemalja**.

10. ZAKLJUČAK

S ciljem stjecanja uvida u iskustvo razvoja oblika podrške udomiteljima u procesu deinstitutionalizacije i transformacije Centra Izvor Selce provedeno je kvalitativno istraživanje putem fokus grupe i upitnika. Analiza podataka dobivenih iz perspektive stručnjaka i udomitelja omogućila je donošenje zaključaka kojima će se odgovoriti na postavljena istraživačka pitanja.

Prvo istraživačko pitanje odnosilo se na to *kako stručnjaci opisuju proces deinstitutionalizacije i transformacije ustanove u kontekstu razvoja oblika podrške udomiteljima*. Rezultati istraživanja su pokazali da su stručnjaci potrebu za deinstitutionalizacijom uvidjeli kroz potrebu za poboljšanjem kvalitete života djece izdvojene iz obitelji putem osvještavanja potrebe za promjenom postojećih i neadekvatnih uvjeta u kojima su se djeca u nekadašnjem Domu nalazila. Također, stručnjaci govore i o dokazima iz teorije i prakse o nepoželjnim učincima

institucija na psihofizički rast i razvoj te zdravlje djece, kao još jednom od razloga započinjanja provedbe navedenih procesa. Proces smanjivanja broja djece u ustanovi, treba nužnu podršku paralelnih procesa razvoja novih usluga koje će osigurati smještaj i/ili brigu o djeci bez odgovarajuće roditeljske skrbi, o čemu govore i stručnjaci obuhvaćeni ovim istraživanjem opisujući na svome primjeru pokretanje i razvoj usluge poludnevnog boravka, organiziranog stanovanja (tada: stambene zajednice), podrške udomiteljstvu te pomoći u kući za starije i nemoćne osobe. Kakogod, rezultati sugeriraju kako stručnjaci proces ne smatraju dovršenim te krajnji cilj vide u dostizanju „čiste“ prevencije izdvajanja djece iz obitelji kao jedine optimalne opcije u kontekstu bolje skrbi o djeci. Također, stručnjaci ističu važnost provedenih edukacija za stručnjake, koje su sastavni dio procesa deinstitucionalizacije, osnaživanja stručnjaka i osiguravanja kvalitete pružanja novih usluga. Prilikom opisivanja navedenih procesa, stručnjaci prepoznaju brojne teškoće na koje su naišli, a koje se nalaze na razini sustava socijalne skrbi i politike, na razini ustanove. Svakako, ključnima su se istaknule poteškoće s razvojem udomiteljstva u pogledu nedostatnog broja udomitelja i nepostojanja usluge podrške udomiteljskim obiteljima. Prapočetak razvoja i pružanja usluga podrške udomiteljima nalazimo u ukidanju ljetnog udomiteljstva, kao usluge putem koje su stručnjaci prvi put stupili u kontakt s udomiteljstvom. Nakon toga su stručnjaci nastavili s provođenjem aktivnosti sa ciljem eliminacije teškoća koje su stajale na putu njegovog razvoja kao i donošenjem odluke o početku pružanja podrške udomiteljima te realizacijom prve supervizijske grupe (2008. godine), nakon čega usluge podrške udomiteljima bilježe kontinuirani rast u svojoj kvantiteti i kvaliteti. Provedbu procesa deinstitucionalizacije i transformacije stručnjaci opisuju postupnom i dinamičnom, što je u ovisnosti o promjenjivosti situacije po pitanju broja zahtjeva za osiguravanjem usluge smještaja ili pak provođenju edukacija za stručnjake i drugim čimbenicima koji djeluju kao katalizatori ili inhibitori navedenih procesa. Naposljetku, stručnjaci ističu financijsku, organizacijsku i provedbenu autonomiju ustanove u provedbi navedenih procesa, zahvaljujući kojoj je nakon desetogodišnjih napora zaslužila titulu prve samostalno transformirane ustanove za djecu i mlade punoljetne osobe bez odgovarajuće roditeljske skrbi na razini RH.

Drugim istraživačkim pitanjem nastojao se steći uvid u to *koja su načela i način rada s udomiteljima u okviru Centra Izvor Selce*. Istraživanjem su utvrđena načela koja su prisutna u posrednom i neposrednom radu stručnjaka s udomiteljima. Načela koja se prepoznaju u posrednom radu s udomiteljima su načelo održivosti socijalnih veza i načelo socijalnih inovacija, dok su načelo poštivanja povjerljivosti, načelo individualizacije, načelo dostupnosti

i posebno isticano načelo ravnopravnosti (partnerstvo) ona načela koja stručnjaci prepoznaju u izravnom radu s udomiteljima. Stručnjaci smatraju kako je načelo individualizacije osobito važno u kontekstu prilagođavanja pristupa udomiteljima s obzirom na njihovu motivaciju za udomljavanjem djeteta, s obzirom na to da postupci i teškoće udomitelja u velikoj mjeri proizlaze upravo iz nje. Istraživanje je potvrdilo kako su motivi za udomljavanje raznoliki, pa tako udomitelji navode kako su ih na bavljenje ovom ulogom potaknuli altruistički motivi, želja za popunjavanjem praznine, želja za pružanjem pomoći srodnicima te vjersko-humanitarni razlozi. Organiziranje rada i postupanje u skladu s navedenim načelima, stručnjaci koriste prilikom samog promišljanja o razvoju usluga podrške udomiteljima, tijekom njihovog razvijanja te samog provođenja. Način rada stručnjaka u vidu pružanja usluga podrške udomiteljima obuhvaća osnovno i godišnje osposobljavanje udomiteljskih obitelji (edukacije) te uslugu savjetovanja i pomaganja (psihosocijalnu podršku) koja se ostvaruje kao individualna, obiteljska, posjeta mobilnog tima i grupna (supervizija) ili kao grupa podrške srodničkim udomiteljima. Od navedenih usluga, stručnjaci i udomitelji najznačajnijom ističu grupnu podršku, tj. superviziju, prepoznajući brojne dobite koje ima za udomitelje i udomljenu djecu. Stručnjaci s udomiteljima komuniciraju uživo, putem telefona i Vibera, dok u svrhu regrutacije novih udomitelja provode različite promotivne aktivnosti, koje se nažalost i dalje ne pokazuju uspješnima u povećanju broja udomitelja. Također, stručnjaci u obavljanju poslova udomiteljstva surađuju s lokalnom zajednicom i državnim službama te institucijama, uz što je nužna i adekvatna suradnja samih članova tima za udomiteljstvo međusobno te sa drugim stručnjacima zaposlenima u Centru Izvor.

Trećim istraživačkim pitanjem željelo se utvrditi *koje prednosti (dobitke) udomiteljstva djece, naspram institucionalnog smještaja, navode stručnjaci i udomitelji*. Kao prednost ovog oblika skrbi za djecu koju prepoznaju i stručnjaci i udomitelji, u prvom redu je istaknuto iskustvo života u obitelji i to kroz mogućnost razvoja privrženosti i razvoja odnosa djeteta s udomiteljem, uz što je obiteljsko okruženje prepoznato kao prostor za učenje i razvoj (osnovnih) životnih vještina, a boravak unutar obitelji kao plodno tlo za širenje socijalne mreže. Razvoj sigurne privrženosti služi kao osnova za ostvarivanje odnosa s djetetom putem kojeg je moguć daljnji pozitivan rast i razvoj djeteta. Stručnjaci uz navedeno prepoznaju i održavanje odnosa po izlasku djeteta iz skrbi, što je osobito značajno s obzirom na nedostatak posttretmana koji je potreban djeci i mladima prethodno smještenima u izvanobiteljsku skrb. Udomitelji kao druge prednosti koje proizlaze iz odrastanja djeteta u obitelji prepoznaju i osjećaj obiteljske atmosfere, u odnosu na koju govore o prirodnosti okruženja, toplini doma, ljubavi i pažnji, zatim ističu

emocionalni rast djeteta koji je u ovakvim uvjetima lakši te naposljetku prepoznaju aktivno sudjelovanje djeteta u obiteljskom životu, u odnosu na njegovu pasivnu poziciju u instituciji. Nadalje, u obitelji je, zbog realnih i adekvatnih uvjeta, aktivnosti i sadržaja koje pruža, moguć razvoj (osnovnih) životnih vještina prijeko potrebnih za samostalan život mlade osobe i to u znatno većoj mjeri u odnosu na instituciju. Boljoj i lakšoj adaptaciji samostalnom životu doprinosi i identificirano zadržavanje i stvaranje socijalnih odnosa unutar zajednice, a što je onemogućeno izdvajanjem djeteta u instituciju. Također, stručnjaci i udomitelji prepoznaju moć terapijskog učinka udomiteljstva, odnosno pozitivne učinke na razvoj prethodno institucionalizirane djece i to na planu brzog psihosocijalnog i fizičkog rasta te oporavka. Stručnjaci uz spomenute prednosti udomiteljstva govore i o prednostima alternativnih oblika skrbi općenito, što su, iako ne optimalne, evidentno bolje opcije od institucionalnog smještaja. Naposljetku, stručnjaci ukazuju na važnost uloge udomitelja kroz prepoznavanje njihovog posla kao zahtjevnog te ističući neospornu posebnost udomitelja.

Četvrto istraživačko pitanje odnosilo se na to *kako udomitelji doživljavaju podršku koju dobivaju od Centra Izvor Selce u skrbi o djeci*. Rezultati istraživanja upućuju na iznimno visoko zadovoljstvo svih udomitelja brigom i podrškom koju im Centar Izvor pruža, pri čemu kao različite oblike podrške koji su im na raspolaganju prepoznaju grupno i individualno savjetovanje, podršku djetetu (u slučaju potrebe) i edukaciju. S druge strane, udomitelji govore i o podršci koju dobivaju od Područnih ureda HZSR-a, s kojom su djelomično zadovoljni i koju prepoznaju kroz novčanu naknadu, savjetodavnu pomoć i administrativno-pravnu pomoć. Uz to, udomitelji ukazuju na povremeni karakter podrške koju dobivaju od HZSR-a u odnosu na kontinuitet i dostupnost podrške koju dobivaju od Centra Izvor. U odgovorima udomitelja je primjetno zadovoljstvo koordinacijom Centra Izvor i HRSR-a, uz što je uočljiva velika razlika u iskazanom općem zadovoljstvu podrškom dobivenom iz navedena dva resursa.

Peto istraživačko pitanje glasi: *koje su prepreke u razvoju udomiteljstva za djecu iz perspektive stručnjaka i udomitelja?* Istraživanjem je utvrđeno kako usprkos naporima koji su do sada učinjeni po pitanju usluge udomiteljstva, na putu njegovog daljnjeg razvoja i dalje postoje različite prepreke. Prepreke koje su identificirane iz perspektive svih sudionika obuhvaćenih ovim istraživanjem odnose se na nedostatna prava udomitelja, među kojima se u najvećoj mjeri ističe nedostatna novčana naknada, uz što udomitelji prepoznaju i nedostatak plaćenih dopusta, dok stručnjaci govore o regionalnoj neujednačenosti ostvarivanja prava kao velikoj manji sustava socijalne skrbi. Nadalje, i stručnjaci i udomitelji prepoznaju kako u sustavu, odnosno u zajednici nedostaje stručnih radnika koji bi pružali podršku udomiteljima i udomljenoj djeci,

uz što govore o tromom, sporom i nedovoljno protočnom sustavu socijalne skrbi i pravosuđa. Također, naglašavaju i nedostatak znanja i svijesti šire javnosti o udomiteljstvu, što prema mišljenju udomitelja dovodi do nerazumijevanja drugih i smanjuje kvalitetu njihovog položaja onemogućavanjem ostvarivanja određenih prava. Posljednje prepoznaju i stručnjaci, čemu dodaju i poteškoće sa povećanjem broja udomitelja kojih nedostaje u značajnom broju te time stvara primarnu prepreku mogućnosti daljnjeg širenja ove usluge.

Šesto istraživačko pitanje se logički nastavlja na prethodno, a odnosi se na to *koje preporuke za daljnji razvoj udomiteljstva navode stručnjaci i udomitelji*. Dobiveni rezultati sugeriraju na brojne mogućnosti napretka udomiteljstva na području RH. Tako su preporuke koje navode i stručnjaci i udomitelji promidžba i poticanje udomiteljstva, odnosno informiranje i senzibilizacija šire javnosti o udomiteljstvu kao usluzi te udomiteljima i njihovim pravima, kao i poboljšanje kvalitete usluge kroz poboljšanje položaja udomitelja, što bi sve skupa moglo dovesti do veće regrutacije, odnosno povećanja broja udomitelja što naglašavaju stručnjaci. Nadalje, stručnjaci daljnji razvoj ove usluge i povećanje njene kvalitete vide u obveznoj uključenosti u uslugu podrške (supervizije), povećanju specifičnih edukacija za udomitelje, pružanju dodatne podrške udomiteljima djece s teškoćama (podrška specijaliziranom udomiteljstvu), postojanju prioriteta udomljenoj djeci od strane lokalne zajednice, ujednačavanju podrške na razini RH te povećanju novčane naknade. Osim toga, stručnjaci iznimno važnim smatraju promjenu u pogledu i odnosu prema udomiteljima na način da se tretiraju ravnopravno, kao partneri i suradnici, a ne kao korisnici, dok udomitelji smatraju da je potrebna veća osjetljivost sustava i društva na njihove potrebe. Također, kao što je spomenuto, i stručnjaci i udomitelji preporučuju povećanje broja stručnjaka u zajednici, čemu stručnjaci dodaju potrebu za uključenosti različitih dionika, a udomitelji potrebu za njihovom boljom suradnjom, što zajedno omogućava usklađeno i upotpunjeno djelovanje u pružanju usluge udomiteljstva i njenoj podršci. Preslikavanje modela dobre prakse u pružanju podrške i brige za udomitelje preporučuju i stručnjaci i udomitelji, pri čemu stručnjaci smatraju kako bi se druge institucije trebale ugledati na primjer CPUZ-a Izvor Selce, dok udomitelji zagovaraju primjenu modela razvijenijih zemalja u kojima prepoznaju bolje zakonodavstvo i regulaciju usluge udomiteljstva. Kao specifične promjene na razini sustava, uz ubrzanje spomenutih sporih sudskih procesa, stručnjaci navode češće izricanje mjere nadzora nad ostvarivanjem osobnih odnosa roditelja s djetetom, uz što preporučuju i pokretanje mentorskih programa i „odmora od skrbi“ kao novih usluga podrške udomiteljima. Naposljetku, u svrhu osiguravanja

kvalitete pružanja usluga podrške, stručnjaci navode potrebu za provođenjem unutarnjih i vanjskih evaluacija.

Za kraj, može se zaključiti da su na (inter)nacionaloj razini poduzeti brojni naporu u svrhu poboljšanja brige o djeci čije je odrastanje u biološkoj obitelji ugroženo ili onemogućeno. Tako su višestrukim istraživanjima identificirani i opetovano potvrđivani mnogi i raznovrsni nedostaci institucija te stvoreni neosporivi argumenti za potrebom potpunog ukidanja ovakvog oblika skrbi, a u skladu s time doneseni brojni dokumenti koji omogućavaju, potiču i usmjeravaju deinstitucionalizaciju, transformaciju i prevenciju institucionalizacije.

Kakogod, u pojedinim obiteljima će nažalost uvijek postojati razni rizični čimbenici koji nepovoljno utječu na mogućnost zdravog rasta i razvoja djeteta te upućuju na potrebu za pružanjem određene intervencije. Optimalno bi bilo kada bi ta intervencija bila preventivne naravi i kada do izdvajanja djeteta iz obitelji ne bi došlo. Prevencija izdvajanja djece iz obitelji je prepoznata kao krajnji cilj osiguravanja bolje skrbi za dijete te njoj treba težiti daljnjim razvojem i kvalitetnim pružanjem izvaninstitucionalnih usluga u zajednici. No, ukoliko rizični čimbenici ostanak djeteta u obitelji čine ugrožavajućim i potrebno je donijeti odluku da se dijete ipak izdvoji iz obitelji, svakako je bolje da bude smješteno u neki od izvaninstitucionalnih oblika skrbi. Prednosti takvih oblika skrbi, osobito udomiteljstva, koje posjedovanjem karakteristika suprotnog predznaka predstavlja upravo kontrast institucionalnoj skrbi, dokazane su brojnim istraživanjima. Zbog toga što se udomiteljstvo u maksimalnoj mjeri približava prirodnim uvjetima života u primarnoj obitelji, potrebno je podupirati njegov razvoj i širenje. Kako bi se to postiglo, neophodno je poboljšati položaj udomitelja, odnosno povećati njihova prava i tretirati ih kao partnere, osigurati im model kontinuirane i uvijek dostupne podrške te unaprijediti sve ostale aspekte udomiteljstva koji su identificirani ovim i drugim dosadašnjim istraživanjima, a utječu na njegovu kvalitetu pa time i na zadovoljstvo udomitelja, odnosno vjerojatnost zadržavanja udomitelja u svojoj ulozi te na interes drugih da se počnu baviti ovim poslom.

Usprkos navedenim naporima, briga o djeci bez odgovarajuće roditeljske skrbi u Hrvatskoj i dalje nije na odgovarajućoj razini te je potrebno uložiti dodatan trud kako bi se postigle željene promjene. Danas u Hrvatskoj postoje sve potrebne zakonske i strateške pretpostavke za provođenje navedenih procesa. Ono što preostaje i što je bez opravdanog razloga već dulje vrijeme na listi čekanja, jest aktivacija ljudskih i financijskih resursa te provedba transformacije

svake pojedine institucije na razini cijele države. S obzirom na to da se navedeni procesi ne događaju u vakuumu, već u međuovisnosti o brojnim čimbenicima koji postoje u državi na strani zakona, sustava i stručnjaka, potreba zajednice, stavova ljudi i dr., potrebno je podizanjem svijesti optimizirati sve okolinske faktore na koje se može utjecati kako bi se osiguralo što plodnije tlo za provođenje i ubrzavanje provedbe procesa deinstitutionalizacije i pružanja izvaninstitucionalnih usluga u zajednici s paradigmom usmjerenja prema prevenciji izdvajanja djece iz primarnih obitelji kao finalnoj destinaciji, odnosno kako bi se unaprijedilo poštivanje ionako predugo zapostavljenih dječjih prava.

Druge ustanove prikazani primjer CPUZ-a Izvor Selce mogu iskoristiti kao ogledni primjerak kako bi se deinstitutionalizacija mogla i trebala provesti te kao motivator kako je uz želju, interes i predanost moguće ostvariti značajnu promjenu, čiji su plodovi nagrađujući za sve uključene strane – i stručnjake i korisnike.

Ovaj rad dao je ekstenzivan i sveobuhvatan pregled pristupa prema djeci bez odgovarajuće roditeljske skrbi, odnosno razvoja sustava skrbi za djecu i njegovih karakteristika, i to temeljem spoznaja brojnih dosadašnjih teorijskih i istraživačkih, stranih i domaćih radova te dokumenata koji su se bavili temama koje su bile u fokusu ovog rada. Nalazi ovog istraživanja u skladu su s ranije provedenim istraživanjima, iz čega proizlazi nada za utemeljenom, opravdanom i nužnom aktivacijom države, sustava i pojedinaca kako bi se postigle potrebne promjene i kako bi sustav skrbi o djeci napokon poprimio formu sustava koji uistinu skrbi o djeci.

10.1. Ograničenja istraživanja

Uzorkovanje korišteno u ovom istraživanju bilo je namjerno kako na uzorku udomitelja, tako i na uzorku stručnjaka koji rade na poslovima udomiteljstva, uz što je uzorak stručnjaka bio malen. Iz navedenog proizlazi nemogućnost uopćavanja ili generalizacije rezultata istraživanja na cjelokupnu populaciju stručnjaka i udomitelja. Kakogod, cilj kvalitativnog istraživanja jest upravo na malom broju slučajeva bogatih informacijama steći dublji uvid u temu koja se istražuje, odnosno detaljno istražiti sudionikovu individualnu percepciju i iskustvo, što je ovim istraživanjem postignuto.

Nadalje, moguća ograničenja istraživanja proizlaze i iz konstruiranog polustrukturiranog vodiča za provedbu fokus grupe, koji potencijalno nije obuhvatio sva relevantna područja za dobivanje kvalitetnijih odgovora na istraživačka pitanja, kao i iz korištenja upitnika kao tehnike

prikupljanja podataka na uzorku udomitelja. Ova tehnika je izabrana zbog praktičnih uvjeta (nedostatka vremenskih resursa i želje za obuhvatom većeg broja udomitelja, odnosno udomitelja koji se bave svim vrstama udomiteljstva) te je moguće da njime nisu obuhvaćeni svi relevantni aspekti postavljenih (istraživačkih) pitanja, uz što su odgovori bili poprilično kratki. Prikladnija metoda prikupljanja podataka (putem fokus grupe) bi omogućila dobivanje bogatijih odgovora i dublje razumijevanje. Osim navedenog, kao mogući nedostatak istraživanja javlja se i nedostatak iskustva autorice rada u korištenju kvalitativnih metoda prikupljanja i obrade podataka.

11. LITERATURA

1. Ajduković, M. (2004). Pristupi zbrinjavanju djece bez odgovarajuće roditeljske skrbi u Europi. *Revija za socijalnu politiku*, 11(3-4), 299-321.
2. Ajduković, M. i Sladović Franz, B. (2005). Behavioural and emotional problems of children by type out-of-home care in Croatia. *International Journal of Social Welfare*, 14, 163-175.
3. Ajduković, M., Sladović Franz, B., Kregar K. (2005). Razlozi izdvajanja i obilježja života u primarnoj obitelji djece u javnoj skrbi. *Dijete i društvo. Časopis za promicanje prava djeteta*, 7 (2), 328-354.
4. Ajduković, M., Kregar Orešković, K. i Laklija, M. (2007). Teorija privrženosti i suvremeni socijalni rad. *Ljetopis socijalnog rada*, 14 (1), 59-91.
5. Barker, R. L. (1991). *The social work dictionary*. Silver Spring, MD: National Association of Social Workers.
6. Berk, L. E. (2008). *Child development. Development Through the Lifespan*. Boston: Allyn and Bacon.
7. Blažajec, I. (2017). *Podrška udomiteljima tijekom skrbi za dijete (Diplomski rad)*.
8. Borić, I., Brajković, L., Čirkinagić, S., Delogu Rižovski, H., Ivezić, N., Keresteš, G., Kronstein, D., Marušić, D., Miharija, M., Novak Ban, M., Škrabić- Aničić, I. i Žižak, A. (2021). *Priručnik za provođenje osnovnog i dodatnog osposobljavanja udomitelja za djecu*. Zagreb, Ured UNICEF-a za Hrvatsku; Sirius - Centar za psihološko savjetovanje, edukaciju i istraživanje.
9. Bowlby, J. (1952). *Maternal care and mental health. A report prepared on behalf of the World Health Organization as a contribution to the United Nations programme for the welfare of homeless children*, Geneva, 1-63.
10. Bowlby, J. (1969). *Attachment and Loss: Vol 1. Attachment*. New York: Basic attachment and Loss: Vol 1. Attachment Books.
11. Branica, V. (2006). Razvoj društvene skrbi za djecu u prvoj polovini 20. stoljeća. *Ljetopis socijalnog rada*, 13 (1), 47-62.

12. Branica, V., (2016). Skrb za djecu kao ishodište profesije socijalnog rada. Preuzeto s: <https://slideplayer.si/slide/17278000/>. Pristupljeno 12. siječnja 2023.
13. Braun, V. i Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative research in psychology*, 3(2), 77-101.
14. Browne, K. (2009). *The risk of harm to young children in institutional care*. London: Save the Children.
15. Carter, R. (2005). Family matters: A study of institutional childcare in Central and Eastern Europe and the former Soviet Union. London: EveryChild.
16. Centar Izvor Selce. Preuzeto s: <http://centarizvorselece.hr/index.php/o-nama/>. Pristupljeno 21. siječnja 2023.
17. Crenson, M. A. (1998). Building the invisible orphanage: A prehistory of the American welfare system. Cambridge: Harvard University Press.
18. Dekker, J. J. (2000). The century of the child revisited. *Int'l J. Child. Rts.*, 8, 133.
19. Deklaracija o pravima djeteta (1959).
20. Družić Ljubotina, O., Kletečki Radović, M., i Jelača, N. (2005). Socio-demografska obilježja i iskustva udomiteljskih obitelji. *Ljetopis socijalnog rada*, 12(1), 89-106.
21. D'Amato, S., i Brownlee, K. (2022). Qualitative Studies of Foster Carer Experiences in Providing Out of Home Care for Children: A Scoping Review and Narrative Synthesis. *The British Journal of Social Work*, 52(6), 3078-3094.
22. Europska komisija (2009). Izvješće Ad hoc Stručne skupine o tranziciji s institucionalne na skrb u zajednici. Preuzeto s: <http://ec.europa.eu/social/BlobServlet?docId=3992&langId=en>. Pristupljeno 18. siječnja 2021.
23. Europska stručna skupina za prijelaz s institucionalne skrbi na usluge podrške za život u zajednici (2012). Zajedničke europske smjernice za prijelaz s institucionalne skrbi na usluge podrške za život u zajednici. Upute o uvođenju i podupiranju trajnog prijelaza s institucionalne skrbi na alternativne oblike skrbi i podrške u obitelji i zajednici za djecu, osobe s invaliditetom, osobe s psiho-socijalnim poteškoćama i starije osobe u Europi. Bruxelles, Belgija.

24. Gilligan, R. (1999). Enhancing the resilience of children and young people in public care by mentoring their talents and interests. *Child and Family Social Work*, 4, 187-196.
25. Goldman, P. S., Bakermans-Kranenburg, M. J., Bradford, B., Christopoulos, A., Ken, P. L. A., Cuthbert, C., ... i Sonuga-Barke, E. J. (2020). Institutionalisation and deinstitutionalisation of children 2: policy and practice recommendations for global, national, and local actors. *The Lancet Child & Adolescent Health*, 4(8), 606-633.
26. Gouveia, L., Magalhães, E., i Pinto, V. S. (2021). Foster families: A systematic review of intention and retention factors. *Journal of Child and Family Studies*, 30(11), 2766-2781.
27. Gunnar, M. R. i Reid, B. M. (2019). Early deprivation revisited: Contemporary studies of the impact on young children of institutional care. *Annual Review of Developmental Psychology*, 1, 93-118.
28. Heywood, C. (2007). *Growing up in France: from the Ancien Regime to the Third Republic*. Cambridge University Press.
29. Howe, D. (1995). *Attachment Theory for Social Work Practice*. Houndmills: Attachment Theory for Social Work Practice Palgrave.
30. Hrdy, S. B. (1999). *Mother nature: Maternal instincts and how they shape the human species*. New York: Ballantine Books.
31. Johnson, R., Browne, K. D. i Hamilton-Giachritsis, C. E. (2006). Young children in institutional care at risk of harm. *Trauma Violence and Abuse*, 7(1), 1-26.
32. Kaasbøll, J., Lassemo, E., Paulsen, V., Melby, L. i Osborg, S. O. (2019). Foster parents' needs, perceptions and satisfaction with foster parent training: A systematic literature review. *Children and Youth Services Review*, 101, 33-41.
33. Karver, M. S., Handelsman, J. B., Fields, S. i Bickman, L. (2006). Meta-analysis of therapeutic relationship variables in youth and family therapy: The evidence for different relationship variables in the child and adolescent treatment outcome literature. *Clinical psychology review*, 26(1), 50-65.
34. Kaufman, J. (2020). A child's right to family. *The Lancet Psychiatry*, 7(8), 652-653.

35. Kletečki Radović, M. i Kregar Orešković, K. (2005). Kvalitativna analiza iskustva udomitelja. *Ljetopis socijalnog rada*, 12(1), 67-88.
36. Konvencija o pravima djeteta (1989).
37. Kusturin, S., Maglica, T. i Makvić, K. (2014). Okvirko – Priručnik za osnaživanje mladih u procesu izlaska iz alternativnih oblika skrbi. Zagreb: Udruga Igra, SOS Dječje selo Hrvatska, Dječji dom Maestral.
38. Laklija, M. (2011a). Pristupi udomiteljskoj skrbi za djecu u svijetu i čimbenici koji utječu na ishode udomiteljstva. *Revija za socijalnu politiku*, 18 (3), 291-309.
39. Laklija, M. (2011b). Spremnosti udomitelja za bavljenja udomiteljstvom i doživljaj vlastite uloge udomitelja u suradnji s centrima za socijalnu skrb. *Ljetopis socijalnog rada*, 18 (3), 469-496.
40. Laklija, M. i Rogić Šneperger, L. (2022). Supervizija udomitelja – perspektive udomitelja djece. U: Begić, A. i Krišto, I. (ur.) *Dijete u fokusu – multidisciplinarni pristup*. Druga međunarodna znanstvena konferencija „Dijete u fokusu – multidisciplinarni pristup“, Mostar, 7. i 8. listopada 2021. Zbornik radova i sažetaka.
41. Li, D., Chng, G. S. i Chu, C. M. (2019). Comparing long-term placement outcomes of residential and family foster care: A meta-analysis. *Trauma, Violence & Abuse*, 20(5), 653-664.
42. Maclay, F., Bunce, M. i Purves, D. (2006). Surviving the system as a foster carer. *Adoption and Fostering*, 30 (1), 29-38.
43. Majdak, M. (2006). Crte iz povijesti socijalnog rada s djecom i mladima u rizičnim okolnostima. *Ljetopis socijalnog rada*, 13 (1), 85-100.
44. Mancinelli, E., Dell'Arciprete, G., i Salcuni, S. (2021). A systematic review on foster parents' psychological adjustment and parenting style—an evaluation of foster parents and foster children variables. *International journal of environmental research and public health*, 18(20), 10916.
45. Maurović, I. (2015). Otpornost adolescenata u dječjim domovima. Doktorska disertacija. Edukacijsko- rehabilitacijski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
46. Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima (1966).

47. Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima (1966).
48. Miljević-Ridički, R. i Pavin Ivanec, T. (2009). Važnost socijalnog konteksta za kognitivni razvoj predškolske djece – usporedba kognitivne uspješnosti djece koja odrastaju u različitom obiteljskom i institucionalnom okruženju. *Suvremena psihologija*, 12 (2), 309-322.
49. Ministarstvo za demografiju, obitelj, mlade i socijalnu politiku (2014). *Operativni plan deinstitucionalizacije i transformacije domova socijalne skrbi i drugih pravnih osoba koje obavljaju djelatnost socijalne skrbi u Republici Hrvatskoj 2014.-2016.* Zagreb: MROSP.
50. Ministarstvo za demografiju, obitelj, mlade i socijalnu politiku (2018). *Plan deinstitucionalizacije, transformacije te prevencije institucionalizacije 2018.-2020. godina.* Zagreb: MROSP.
51. Ministarstvo zdravstva i socijalne skrbi (2010). *Plan deinstitucionalizacije i transformacije domova socijalne skrbi i drugih pravnih osoba koje obavljaju djelatnost socijalne skrbi u Republici Hrvatskoj 2011. – 2016. (2018).* Zagreb: MZSS.
52. Ministarstvo rada, mirovinskog sustava, obitelji i socijalne politike. Deinstitucionalizacija i transformacija domova za djecu i mlade. Preuzeto s: <https://mrosp.gov.hr/istaknute-teme/obitelj-i-socijalna-politika/obitelj-12037/djeca-i-obitelj-12048/deinstitucionalizacija-i-transformacija-domova-za-djecu-i-mlade-12058/12058>. Pristupljeno: 25. siječnja 2023.
53. Ministarstvo rada, mirovinskoga sustava, obitelji i socijalne politike (2021). Nacionalni plan razvoja socijalnih usluga za razdoblje od 2021. do 2027. godine.
54. Ministarstvo rada, mirovinskoga sustava, obitelji i socijalne politike (2022). Nacionalni plan za prava djece u Republici Hrvatskoj za razdoblje od 2022. do 2026. godine.
55. Ministarstvo rada, mirovinskoga sustava, obitelji i socijalne politike (2016). Godišnje statističko izvješće o domovima i korisnicima socijalne skrbi u Republici Hrvatskoj u 2015. godini.
56. Ministarstvo rada, mirovinskoga sustava, obitelji i socijalne politike (2017). Godišnje statističko izvješće o domovima i korisnicima socijalne skrbi u Republici Hrvatskoj u 2016. godini.

57. Ministarstvo rada, mirovinskoga sustava, obitelji i socijalne politike (2018). Godišnje statističko izvješće o domovima i korisnicima socijalne skrbi u Republici Hrvatskoj u 2017. godini.
58. Ministarstvo rada, mirovinskoga sustava, obitelji i socijalne politike (2019). Godišnje statističko izvješće o domovima i korisnicima socijalne skrbi u Republici Hrvatskoj u 2018. godini.
59. Ministarstvo za demografiju, obitelj, mlade i socijalnu politiku (2020). Godišnje izvješće o radu za 2019. godinu.
60. Ministarstvo rada, mirovinskoga sustava, obitelji i socijalne politike (2020). Godišnje statističko izvješće o domovima i korisnicima socijalne skrbi u Republici Hrvatskoj u 2019. godini.
61. Ministarstvo rada, mirovinskoga sustava, obitelji i socijalne politike (2021). Godišnje statističko izvješće o domovima i korisnicima socijalne skrbi u Republici Hrvatskoj u 2020. godini.
62. Ministarstvo rada, mirovinskoga sustava, obitelji i socijalne politike (2022). Godišnje statističko izvješće o domovima i korisnicima socijalne skrbi u Republici Hrvatskoj u 2021. godini.
63. Ministarstvo rada, mirovinskoga sustava, obitelji i socijalne politike (2022). Godišnje statističko izvješće o primijenjenim pravima socijalne skrbi, pravnoj zaštiti djece, mladeži, braka, obitelji i osoba lišenih poslovne sposobnosti, te zaštiti tjelesno ili mentalno oštećenih osoba u Republici Hrvatskoj u 2021. godini.
64. Ministarstvo rada mirovinskoga sustava, obitelji i socijalne politike (2021). Nacionalni plan razvoja socijalnih usluga za razdoblje od 2021. do 2027. godine.
65. Ministarstvo rada, mirovinskoga sustava, obitelji i socijalne politike (2022). Operativni plan deinstitucionalizacije, prevencije institucionalizacije i transformacije pružatelja socijalnih usluga u Republici Hrvatskoj od 2022. do 2027. godine.
66. Mulheir, G. i Browne, K. (2007). De-institutionalising and transforming children`s services: A guide to good practice. Birmingham: University of Birmingham Press.
67. Newstone, S. i Clarke, H. (2008). Foster Carer Peer Mentoring: Good Practice Guidelines for Establishing and Running a Peer Mentoring Scheme. Fostering Network.

68. Obiteljski zakon (2020). Narodne novine, NN 103/15, 98/19, 47/20.
69. Opća deklaracija o pravima čovjeka (1948).
70. Opening Doors for Europe's Children. (2017). Deinstitutionalisation of Europe's Children: Questions and Answers.
71. Opening Doors for Europe's Children. (2018). Maintain, strengthen, expand. How the EU 2021-2027 EU budget can end the institutionalisation of children in Europe.
72. Opening Doors for Europe's Children. (2019). Country Fact Sheets, 2018, Croatia.
73. Pravilnik o vrsti i djelatnosti doma socijalne skrbi, načinu pružanja skrbi izvan vlastite obitelji, uvjetima prostora, opreme i radnika doma socijalne skrbi, terapijske zajednice, vjerske zajednice, udruge i drugih pravnih osoba te centra za pomoć i njegu u kući (2009). Narodne novine, NN 64/2009.
74. Pravobraniteljica za djecu (2023). Izvješće o radu pravobraniteljice za djecu 2022. Preuzeto s: [Izvješća o radu Pravobranitelja za djecu – Pravobranitelj za djecu \(dijete.hr\)](https://www.dijete.hr/). Pristupljeno: 25. svibnja 2023.
75. Preporuka Vijeća Europske unije o uspostavi Europskog jamstva za djecu (2021). *Official Journal*, L 223, 14-23.
76. Puljiz, V., Bežovan, G., Šućur, Z. i Zrinščak, S. (2005). Socijalna politika: povijest, sustavi, pojmovnik. Zagreb: Pravni fakultet.
77. Ransel, D. L. (2001). Village mothers: Three generations of change in Russia and Tataria. Indiana University Press.
78. Redding, R. E., Fried, C. i Britner, P. A. (2000). Predictors of placement outcomes in treatment foster care: Implications for foster parent selection and service delivery. *Journal of Child and Family Studies*, 9 (4), 425–447.
79. Rich, M. (2012). Zajedničke europske smjernice za prijelaz s institucionalne skrbi na usluge podrške za život u zajednici. Brussels: Europska stručna skupina za prijelaz s institucionalne skrbi na usluge podrške za život u zajednici.
80. Sabolić, T. i Vejmelka, L. (2015). Udomiteljstvo djece u Hrvatskoj iz perspektive udomitelja i stručnjaka. *Holon*, 5 (1), 6-42.

81. Schoemaker, N.K., Wentholt, W.G.M., Goemans, A., Vermeer, H.J., Juffer, F. i Alink, L.R.A. (2020). A meta-analytic review of parenting interventions in foster care and adoption. *Dev. Psychopathol.* 32, 1149–1172.
82. Sebba, J. i Luke, N. (2013). Supporting each other: An international literature review on peer contact between foster carers. *Rees Centre*.
83. Sekol, I. (2014). Deinstitutionalizacija i transformacija sustava socijalne skrbi: teorijska (i druga) racionala. Knjiga sažetaka 4. hrvatkog kongresa socijalnih pedagoga s međunarodnim sudjelovanjem Izvan granica/Beyond borders.
84. Sladović Franz, B. (2003). Psihosocijalni razvoj djece u dječjem domu. Zagreb: Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu. Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži.
85. Sladović Franz, B. (2004). Odabir izvanobiteljskog smještaja djece ugroženog razvoja u obitelji. *Ljetopis socijalnog rada*, 11 (2), 215-228.
86. Sladović Franz, B., Kregar Orešković, K. i Vejmelka, L. (2007). Iskustvo života u dječjem domu: kvalitativna analiza izjava mladih. *Ljetopis socijalnog rada*, 14 (3), 553-578.
87. Smith, E. P. (1995). Bring back the orphanages? What policymakers of today can learn from the past. *Child Welfare*, 74, 115–142.
88. Sovar, I. (2014). Institucionalizacija i deinstitutionalizacija ustanova za djecu bez odgovarajuće roditeljske skrbi. *Ljetopis socijalnog rada*, 22 (2), 311-332.
89. Tolfree, D. (2003). Community Based Care for Separated Children. Stockholm: Save the Children.
90. Tizard, B. i Rees, J. (1979). The effect of early institutional rearing on the behavior problems and affectional relationship of four-year old children. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 16, 61-73.
91. Van Ijzendoorn, M. H., Luijk, M. P., i Juffer, F. (2008). IQ of children growing up in children's homes: A meta-analysis on IQ delays in orphanages. *Merrill-Palmer Quarterly (1982-)*, 341-366.
92. Van IJzendoorn, M. H., Palacios, J., Sonuga-Barke, E. J., Gunnar, M. R., Vorria, P., McCall, R. B., ... i Juffer, F. (2011). I. Children in institutional care: Delayed

- development and resilience. *MONOGRAPHS of the Society for RESEARCH in Child Development*, 76(4), 8-30.
93. Van IJzendoorn, M. H., Bakermans-Kranenburg, M. J., Duschinsky, R., Fox, N. A., Goldman, P. S., Gunnar, M. R., ... i Sonuga-Barke, E. J. (2020). Institutionalisation and deinstitutionalisation of children 1: a systematic and integrative review of evidence regarding effects on development. *The Lancet Psychiatry*, 7(8), 703-720.
94. Van Krieken, R. (1986). Social theory and child welfare: Beyond social control. *Theory and Society*, 401-429.
95. Vejmelka, L. i Sabolić, T. (2015). Potencijali domova za djecu bez odgovarajuće roditeljske skrbi iz perspektive odgajatelja. *Kriminologija i socijalna integracija*, 23 (1), 72-98.
96. Vlada Republike Hrvatske (2006). Nacionalni plan aktivnosti za prava i interese djece od 2006.-2012. godine. Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti. Zagreb.
97. Vlada Republike Hrvatske (2014). Nacionalna strategija za prava djece u Republici Hrvatskoj za razdoblje od 2014. do 2020. godine. Ministarstvo socijalne politike i mladih. Zagreb.
98. Zakon o udomiteljstvu (2022). Narodne novine, NN 115/18, 18/22.
99. Zakon o socijalnoj skrbi (2022). Narodne novine, NN 18/22, 46/22, 119/22.
100. Zeanah, CH. i Gleason, MM. (2015). Annual research review: attachment disorders in early childhood—clinical presentation, causes, correlates, and treatment. *J. Child Psychol. Psychiatry* 56, 207–22.
101. Ženevska deklaracija o pravima djeteta (1924).
102. Whiting, J. B. i Huber P. L. (2007). Significant stress and real rewards: The ecological and ambiguous experiences of foster parents. *Retational Child and Youth Care Practice*, 20 (2), 9-20.
103. Wyness, M. (2006). Children, young people and civic participation: regulation and local diversity. *Educational Review*, 58(2), 209-218.

104. York, W. i Jones, J. (2017). Addressing the mental health needs of looked after children in foster care: The experiences of foster carers. *Journal of Psychiatric and Mental Health Nursing*, 24(2-3), 143-153.